

Põllumajandus

ministeerium

10 aastat

Eesti põllumajandussaaduste turul

1995 - 2004

Tallinn, aprill 2006. a

Tellija:

Eesti Vabariigi Põllumajandusministeerium
Lai 39/41
15056 Tallinn
Tel: (+372) 625 6101
Faks: (+372) 625 6200
pm@agri.ee
www.agri.ee

Teostaja:

Eesti Konjunktuuriinstituut

Toimetajad: Marje Josing, Pille Liivaaug

Koostajad: Tõnu Mertsina, Liina Ernits, Maris Viileberg, Katrin Nittim

Kujundaja: Mati Reiman

Rävala 6

19080 Tallinn

Tel: (+372) 6681242

Faks: (+372) 6681240

eki@ki.ee

www.ki.ee

Täname töö käigus osutatud abi eest Põllumajandusministeeriumi töötajaid
E. Maadveret, R. Šanki, A. Oopkaupi, V. Tamme, Õ. Pilli, P. Heina

Austatud lugeja,

Eesti taasiseseisvumisest on möödunud juba 15 aastat. Üleminek turumajandusele on endaga kaasa toonud suuri muudatusi kõikidel elualadel, sealhulgas ka põllumajandussaaduste turul.

Kõikide nende muudatuste ulatuse ja mõju hindamiseks on vajalik usaldusväärse informatsiooni olemasolu toimunu kohta. Turuinfo on olnud vajalik Põllumajandusministeeriumi igapäevases töös põllumajandustoodete turuolukorra analüüsil, meetmete rakendamisel ja nende mõju hindamisel, aga kindlasti ka suureks abiks tootjatele ja töötlejatele turul orienteerumiseks ja oma tegevuse planeerimiseks. On ju riigi üheks ülesandeks tagada turu läbipaistvus, et kõikidel turul tegutsejatel oleks võimalikult adekvaatne ülevaade toimuvast. Hinnainfot ja uuringuid on kasutanud oma teadustegevuses ka ülikoolid ja muud teadusasutused. Olemasolev andmebaas põllumajandustoodete hindade kohta oli väga vajalik liitumisläbirääkimistel Euroopa Liiduga, et hinnata Eesti valmisolekut saada osaks suurest Euroopa Liidu turust. Pärast Euroopa Liiduga liitumist on Brüsselisse operatiivselt edastatav hinnainfo see, mille alusel Euroopa Komisjon otsustab turukorraldusmeetmete rakendamise üle, et tagada tootjatele vajalikud sissetulekud ja hoida turg stabiilsena.

On heameel tõdeda, et lisaks Statistikaameti poolt kogutavatele statistilistele andmetele on Põllumajandusministeeriumi tellimisel alates 1994. aastast Eesti Konjunkturiinstituudi poolt kogutud põllumajandussaaduste hinnainfot, tehtud erinevaid uuringuid, läbi viidud elanikkonna küsitlusi ja koostatud turuülevaateid. Nüüd juba enam kui 10 aasta jooksul on jälgitud põllumajandustoodete kokkuostuhindade, tööstuse väljamüügihindade, toidukaupade hulgihindade ja jaehindade arengut. Uuritud on kodumaiste ja importtoidukaupade positsiooni Eesti turul, küsitletud elanikkonda, et selgitada, millised on tarbija ostueelistused ja hinnata seeläbi meie toidukaupade konkurentsivõimet ja tarbija rahulolu eesti toiduga. Rõõmu teeb see, et tarbija hindab kõrgelt kodumaist toitu.

Tänaseks on meil kasutada erinevate andmete aegread, mille pikkus ja kasutatud meetodika võimaldavad usaldusväärselt hinnata põllumajandustoodete turukonjunkturi ja rakendatud meetmete mõju ning koostada prognoose tulevikuks.

Ester Tuiksoo

Põllumajandusminister

Põllumajandussaaduste turu info kogumise ja analüüsi süsteemi arengust Eestis

Üheks eeltingimuseks turumajanduse edukal toimimisel on turul osalejate informeeritus ja turu läbipaistvus. Omades informatsiooni, saavad ettevõtjad teha targemaid juhtimisotsuseid, paremini turukonkurentsist püsida ja planeerida oma ettevõtte tegevust. Avalik sektor vajab informatsiooni haldusala juhtimiseks, seadusloomeks, ettevõtluse toetusmeetmete rakendamiseks.

Turumajanduse taastekkega Eestis 1990. aastatel tekkis kiiresti ka vajadus põllumajandusturu informatsiooni järele.

Tuginedes Euroopa Liidu riikide kogemusele ja Eesti turu vajadustele hakkas Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI) alates 1993. aastast välja töötama põllumajandussaaduste ja toidukaupade turu monitooringu ja analüüsi süsteemi. Hakati koguma informatsiooni põllumajandussaaduste hindade ja pakkumise mahu kohta, töötlema ja analüüsima statistilist informatsiooni tootmise ja väliskaubanduse kohta. Eelnevale tuginedes hakati regulaarselt koostama piima, liha, teravilja ja köögiviljaturu ülevaateid.

- 1993. aastal alustati Majandusministeeriumi tellimisel ja 1994. aastal jätkati Põllumajandusministeeriumi (PM) tellimisel toidukaupade jaehindade monitooringut ja analüüsi ning väljaande "Hinnainfo" koostamist.*
- 1994. aastal hakati PM tellimisel regulaarselt 2 korda aastas koostama ülevaateid Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade turupositsioonist (st Eesti kaupade osakaal jaekäibes ja kaupluste sortimendis).*
- 1995. aastal alustati PM tellimisel põllumajandussaaduste töötlejate kokkuostuhindade monitooringut ja analüüsi.*
- 1996. aastal alustati PM tellimisel regulaarseid kord aastas toimuvaid elanike küsitlusi elanike toidukaupade ostueelistuste analüüsiks.*
- 1999. aastal alustati PM tellimisel põllumajandussaaduste tootjahindade ja töötlejate väljamüügihindade monitooringut ja analüüsi.*
- 2002. aastast alates kogutakse PM tellimisel jaehindu Euroopa riikide pealinnade supermarketitest.*

Kõigi sellega tegeleb EKI koostöös Põllumajandusministeeriumiga jätkuvalt ka 2006. aastal.

Eesti tugines oma turuinfo süsteemi ülesehitamisel paljude riikide kogemusele. Enam olid eeskujuks Saksamaa ZMP ja Soome TIKE infosüsteemid.

Turuinfo kogumisel on äärmiselt oluline kogu töö süstemaatilisus, andmete kogumise järjepidevus, valimite representatiivsus. Arenenud riikide põllumajandusturu infosüsteemidele on iseloomulik, et neid finantseeritakse suures osas riiklikust eelarvest või seaduse alusel tootjalt laekuvatest kindlatest summadest. Eestis sai põllumajanduse turuinfosüsteem areneda tänu Põllumajandusministeeriumi poolsele järjepidevale finantseeringule ning tellijate ja infosüsteemi koostajate konstruktiivsele koostööle. Nii oli Eesti 2004. aastal liitumisel Euroopa Liiduga seisus, kus põllumajandusturu infosüsteem vastas Euroopa Liidu nõuetele ja Eesti vajadustele.

Käesoleval ajal on Eesti avalikule sektorile, põllumajandustoojatele, töötlejatele ja müüjatele kättesaadavad nii paberandjal kui elektrooniliselt regulaarne hinnainfo, ülevaated piima-, liha-, teravilja-, köögivilja ja alkoholiturust, ülevaated Eesti toidukaupade turupositsioonist ning elanike toiduostueelistustest. Pidevalt tutvustatakse uuringute tulemusi ka konverentsidel, foorumitel, seminaridel, pressikonverentsidel. Kogutud andmed ilmuvad ka iga kuu avaldatavas ajakirjas "Maamajandus".

Käesolev ülevaade tugineb suuresti aastatel 1994-2005 kogutud turuinfole. Väljaandes analüüsimise, kuidas Eesti põllumajandusturu konjunktuur 10 aasta jooksul on arenenud, kuidas on muutunud elanike nõudlus ja sellele reageerinud pakkumine.

Loodame, et väljaanne leiab aktiivset kasutamist nii ettevõtjate, ettevõtete liitude, ametnike, teadlaste kui õppurite poolt ning väljaanne ei kujune mitte ainult ajaloo fikseerijaks, vaid aktiivseks abivahendiks tulevikuplaanide koostamisel.

Edukas ei ole tänapäeva turul mitte see ettevõtja, kes oskab toota, vaid võtmeküsimuseks on sageli müük ja turundus. Turu toimimises võib leida kindlaid seoseid ja tsüklilisust ja neid on hea teada. Eesti põllumajandussaaduste turg on otseses sõltuvuses maailmaturul ja meid ümbritsevates riikides toimuvast. Ettevõtja, kes kasutab olemasolevat turuinformatsiooni, on turul oluliselt konkurentsivõimelisem.

Instituudi töötajad on tänulikud kõigi märkuste ja head ideede eest, mis aitaksid Eesti põllumajandusturu arengut kirjeldavat väljaannet tulevikus veelgi sisukamaks muuta.

Marje Josing

Eesti Konjunktuuriinstituudi direktor

Sisukord

1. TRENDID EESTI TOIDUTURUL 1995-2004	9
1.1. Toidutarbimine	9
1.2. Põllumajandussektori osatähtsus Eesti majanduses	13
1.3. Põllumajandussaaduste tootmine	16
1.4. Toiduainetööstuse osatähtsus Eesti majanduses	19
1.5. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubandus	20
2. PIIMATURG	23
2.1. Tarbimine	23
2.2. Tootesortiment, kodumaiste toodete osakaal kauplustes	26
2.3. Jaehinnad	30
2.4. Piimatoodang	31
2.5. Kokkuostuhinnad	32
2.6. Isevarustatus	33
2.7. Piimatööstus	34
2.8. Väliskaubandus	36
3. LIHATURG	39
3.1. Tarbimine	39
3.2. Tootesortiment, kodumaiste toodete osakaal kauplustes	44
3.3. Jaehinnad	46
3.4. Lihatoodang ja kokkuostuhinnad	48
3.5. Isevarustatus	52
3.6. Lihatööstus	53
3.7. Väliskaubandus	54
4. TERAVILJATURG	56
4.1. Tarbimine	56
4.2. Tootesortiment, kodumaiste toodete osakaal kauplustes	58
4.3. Jaehinnad	60
4.4. Teraviljakasvatus	61
4.5. Kokkuostuhinnad	65
4.6. Isevarustatus	67
4.7. Teraviljatoodete tootmine	68
4.8. Väliskaubandus	69
Kasutatud lühendid	71

1. TRENDID EESTI TOIDUTURUL 1995-2004

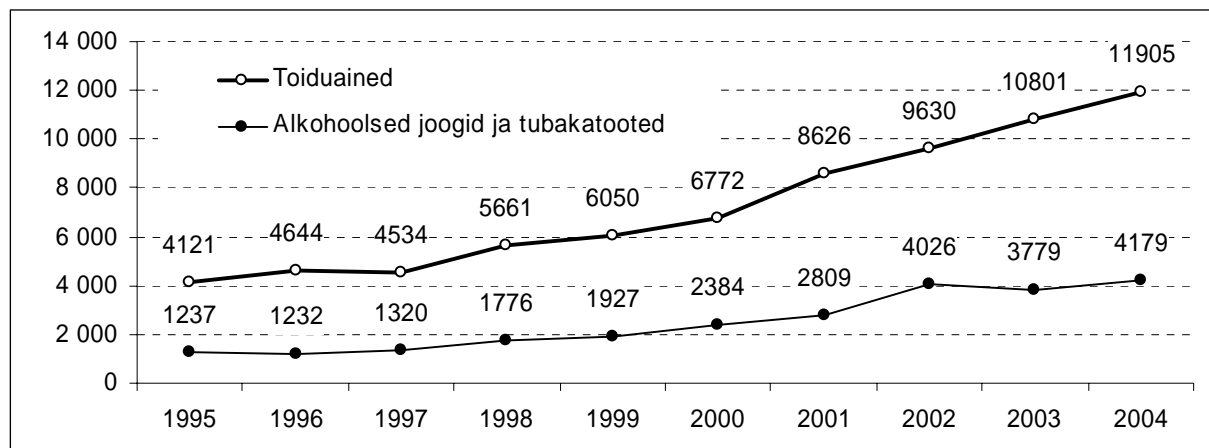
Viimase aastakümne jooksul on toidukaupade siseturg kiiresti arenenud. Kasvanud on elanike toidukaupade nõudlus ja oluliselt suurenenud on pakkumine. Samas on põllumajandussektori osakaal Eesti majanduses kahanenud, kuna avatud turu ja vähese subsideerimise tingimustes ei oldud piisavalt efektiivsed ja konkurentsivõimelised ning teised majandusharud arenesid kiiremini. Eesti põllumajandussaadustega isevarustatuse tase on langenud. Siiski tuleb positiivselt märkida arenguid toiduainetööstuses, mis tänu olulistele sise- ja välismaistele investeeringutele on ka tiheda konkurentsi tingimustes taastanud vahepeal kaduma kippuva positsiooni siseturul ning võitnud uusi välisurgesid.

1.1. Toidutarbimine

Eesti elanike toiduostukulutused olid 2004. aastal kokku 11,3 mld krooni, mis moodustasid ligikaudu 29% leibkondade tarbimiskuludest (ESA leibkonnauuringute andmetel). Kõige suurema osakaaluga kaubagrupiks tarbimises oli liha ja lihatooted (26% ostukäibest), millele järgnesid piim ja piimatooted ning teraviljatooted, vastavalt 18% ja 16% ostusummast.

Toiduainete jaemüük kasvas aastatel 1995-2004 ligi 3 korda 4,1 mld kroonilt 11,9 mld kroonini (joonis 1.1). Toidukaupade jaemüügi käibe tõusu on võimaldanud elanike sissetulekute kasv, mis on toonud kaasa kõrgema valmidusastmega toidukaupade eelistamise ja osade toote-

Joonis 1.1. Toidukaupade jaemüük jaekaubandusettevõtetes jooksevhindades (mln krooni)

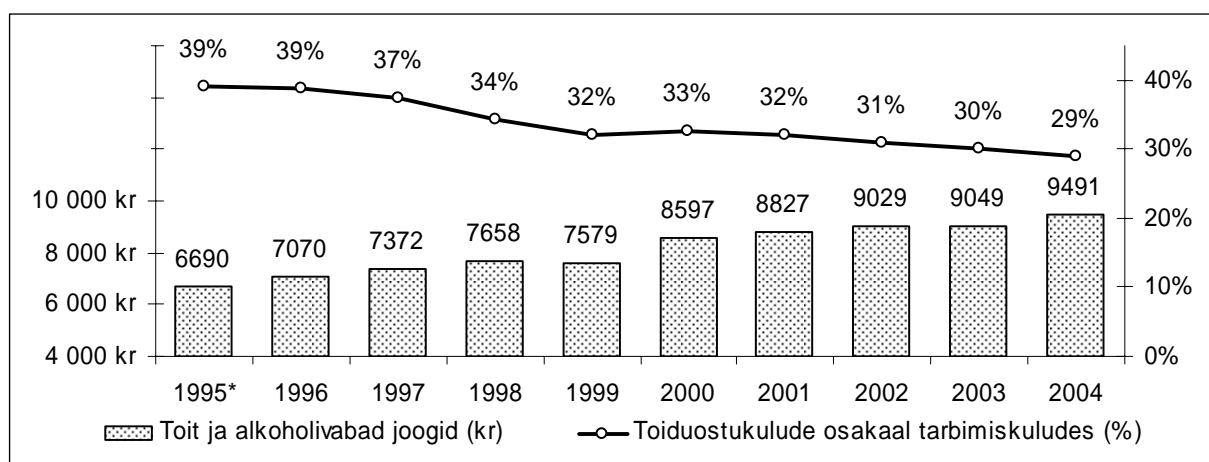

Allikas: ESA

gruppide tarbimise kasvu. Teravnenud konkurents suurte jaekaubanduskettide vahel on hinnatõuse pidurdanud, kuid samal ajal on toiduainete sortimenti lisandunud kõrgekvaliteedilised tooted, mis lõpptulemusena on toiduainete jaekäivet suurendanud.

Aastail 1995-2004 tõusid majapidamiste kulutused toidule 6690 kroonilt aastas 9491 kroonini. Samas langes toidu osakaal elanike tarbimiskuludes 39%-lt 29%-ni (joonis 1.2). Toidukulude osakaal on pöördvõrdelises seoses riigi majandusliku arengu ja elanike sissetulekute tõusuga. Madalamate sissetulekute puhul kulutatakse suhteliselt suurem osa tuludest toidule. Kui sissetulekud kasvavad, väheneb toidukulutuste osakaal kõigis tarbimiskulutustes. Võrdluseks, kui Eestis moodustas toidu osakaal kogukulutustes 2000. aastal 33%, siis vastav näitaja Prantsusmaal oli 20%, Rootsis ja Soomes 18% ning Taanis vaid 14%.

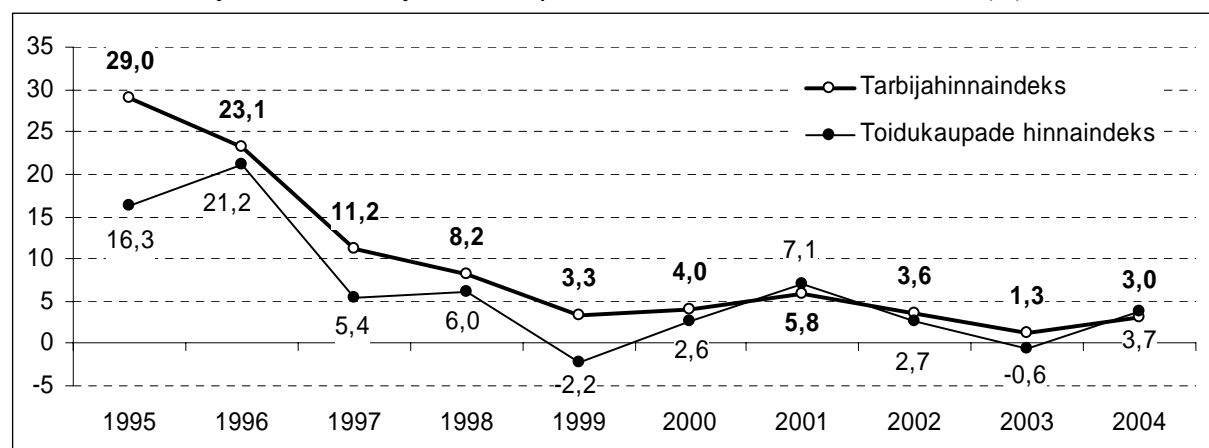
Joonis 1.2. Leibkonnaliikme kulutused toidule

*kuna 1995. a juunini ei arvestatud toidukulude hulka omatoodetud või tasuta saadud toitu, siis on nimetatud kulud lisatud indikatiivselt lähtuvalt lähiaastate vastavatest kuludest

Allikas: ESA

Joonis 1.3. Tarbijahinnaindeksi ja toidukaupade hinnaindeksi aastane muutus (%)

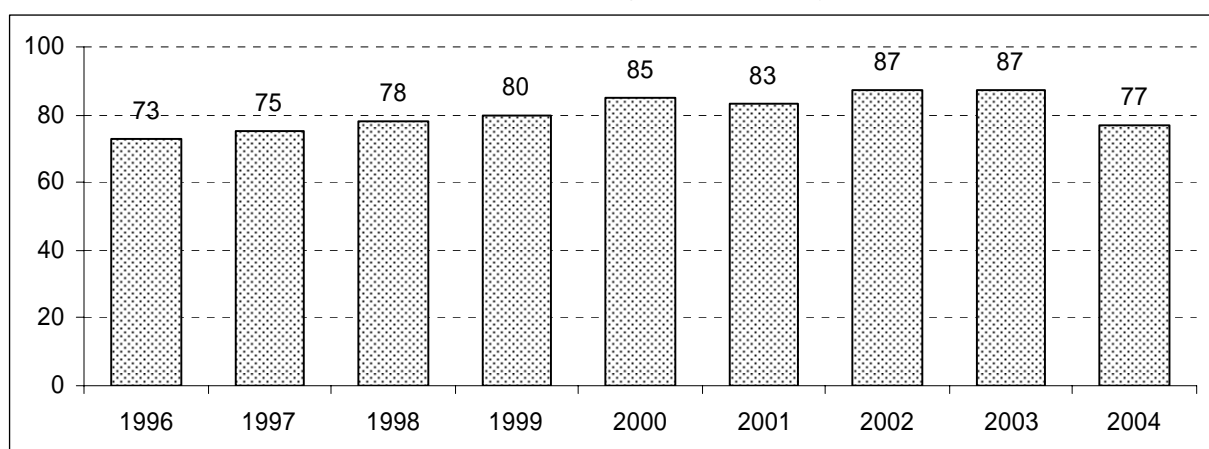

Allikas: ESA

Toidukaupade hinnad on 1995-2004. aastatel tõusnud mõnevõrra aeglasemalt, kui tarbijahinnad kokku, keskmiselt vastavalt 6,2% ja 9,3% aastas (joonis 1.3). Seega on tarbijad saanud kulutada rohkem oma sissetulekust muudele kaupadele ja teenustele. Toidukaupade hindade suhteliselt väiksem kasv on suuresti seotud tiheda konkurentsiga nii jaeturul kui põllumajandussaaduste töötajate vahel.

Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt läbi viidud uuringud näitavad, et valdav osa Eesti elanikest eelistab tarbida kodumaise päritoluga toidukaupu, kusjuures vastav osakaal on kasvanud 1996. aastal 73%-lt 87%-ni 2003. aastal (joonis 1.4). 2004. aastal toimunud kodumaise kauba eelistuse märgatavat vähenemist saab seletada eelkõige lähinaabrite kaubakettide ja tootjate aktiivse sisenemisega Eesti turule ja päritolu mõiste hägustumisega Euroopa Liidu turu tingimustes.

Joonis 1.4. Kodumaise toidukauba eelistamine (% vastanutest)

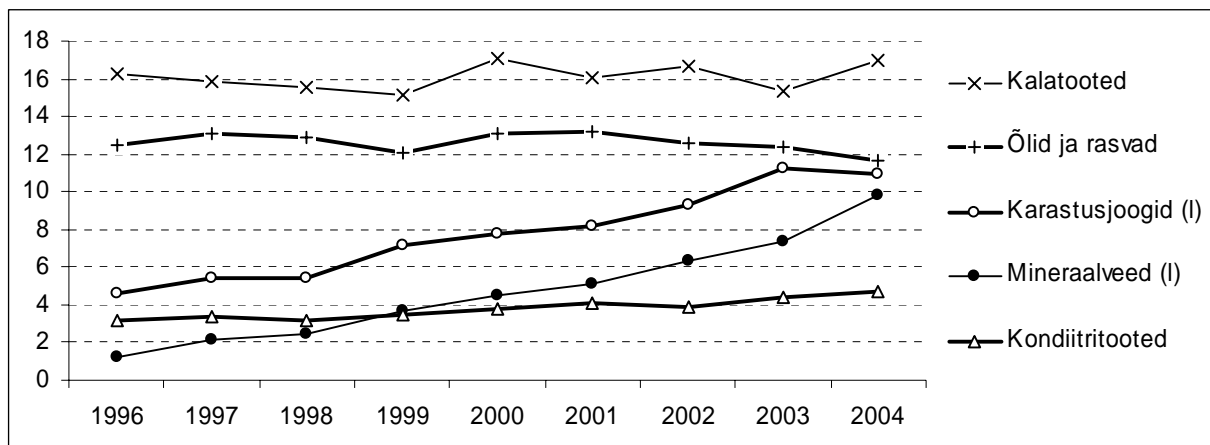

Allikas: EKI

Ajavahemikus 1996-2004. aastail kasvas kõige enam mineraalvee ja karastusjookide tarbimine, vastavalt 727% ja 137% (joonis 1.5). Mineraalvee ja karastusjookide tarbimine kasvas varasemate aastate väga madalalt tarbimise tasemelt, kusjuures tegemist on selgelt uue tarbimistrendiga, millesse on kaasatud tarbijate erinevad vanusegrupid. Vähenes aga eelkõige kartuli (-38%), teraviljatoodete (-23%) ja munade (-16%) tarbimine (joonised 1.6 ja 1.7). Koos sissetulekute suurenemisega on elanikud hakanud tarbima mitmekesisemat toitu ning asendanud kartuli muude toiduainetega. Samuti kasutatakse kartulit üha vähem loomasöödana. Teraviljatoodete tarbimine on langenud eelkõige leiva-saia vähem söömise tõttu. Süsivesikute vajadus kaetakse osalt üha kasvava puuviljade tarbimisega. Ka leiba-saia antakse tänapäeval loomadele oluliselt vähem kui 1990-ndate aastate esimeses pooles. Munade tarbimise vähenemise üheks põhjuseks on tarbijate poolt teadvustatud tervislik toiduratsioon. Eestlaste munatarbimine on olnud liialt suur, ekspertide hinnangutel on see praeguseks saavutanud optimaalse taseme.

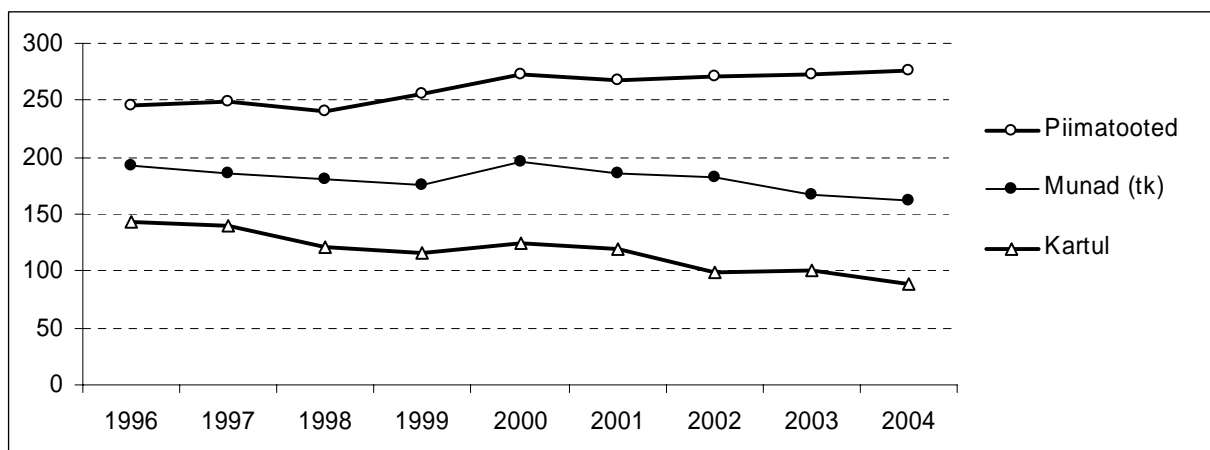
Ühe elaniku kohta toodeti Eestis 1995-2004. aastate keskmisena 481 kg piima aastas, mis ületab EL keskmist taset 158 kg võrra ja siseturu tarbimist 181 kg võrra. Vaadeldaval perioodil on Eestis piimatoodete tarbimine kasvanud keskmiselt 12,3%. Konkurentsi siseturul pingestavad nii odavamad importtooted kui kodumaiste pakkujate arvukus. 2004. aastal moodustas impordimaht Eesti siseturumahust 23,6%. Nii nagu teiste toiduainete puhul, on ka märgatavalt suurenenud piimatoodete sortiment ning hakatud üha enam tarbima kõrgema valmidusastmega piimatooteid.

Joonis 1.5. Toiduainete tarbimine elaniku kohta (kg aastas)

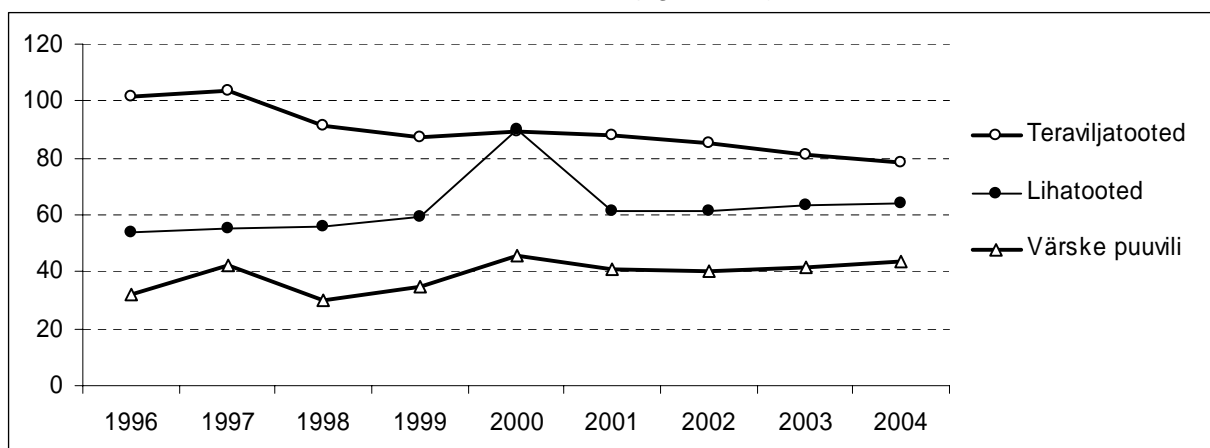
Allikas: ESA

Joonis 1.6. Toiduainete tarbimine elaniku kohta (kg aastas)

Allikas: ESA

Joonis 1.7. Toiduainete tarbimine elaniku kohta (kg aastas)

Allikas: ESA

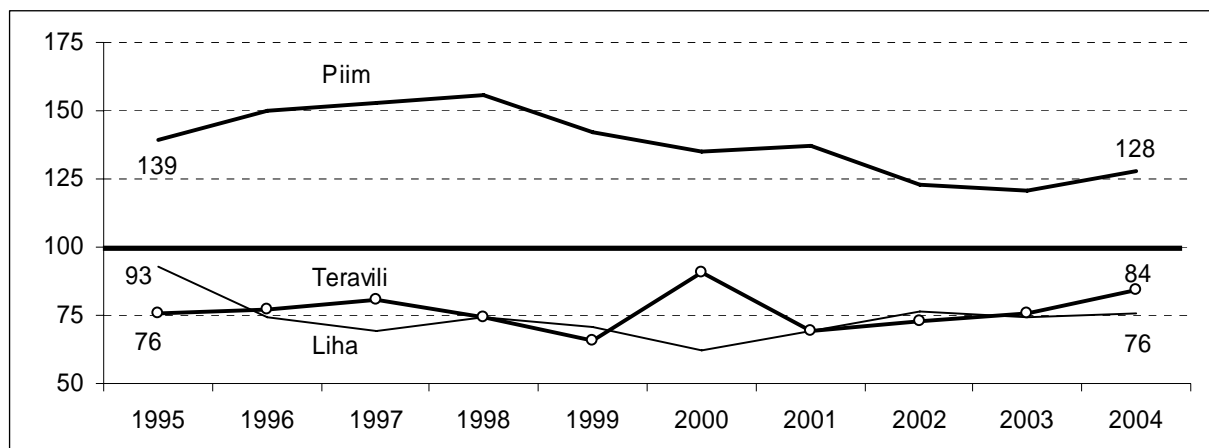
Aastatel 1995-2004 kasvas liha tarbimine ligi neljandiku võrra ning jõudis 2004. aastaks 69,6 kiloni inimese kohta. Lihale ja lihatoodetele kulutati 2004. aastal keskmiselt 2167 krooni inimese kohta, mis moodustas toidule tehtavatest kulutustest 27%. Traditsiooniliselt on eesti-maalastele eelistatuim sealiha, mille tarbimine on pidevalt suurenenud, kasvades kümne aasta taga 20%. Liha tarbimine (siseturu maht) Eestis suurenes 1995-2004. aastail 29% (73 tuhandelt tonnilt 94 tuhande tonnini). Lihatoodete tarbimise kasvu põhjusteks on olnud majandusarenguga kaasnev tarbijate ostujõu tõus ning kõrgema valmidusastmega lihatoodete suurem tarbimine.

Lihaga isevarustatuse tase Eestis oli 1995. aastal 92,5%, 10 aastaga langes see ligi 17 protsendipunkti 76%-ni (joonis 1.7). Kuna lihasaaduste töötajate jaoks ei ole Eesti loomakasvatavate soovitud hinnad sageli sobivad, imporditakse odavamalt toorainet välisriikidest.

Kui liha- ja piimatoodete tarbimine Eestis on suurenenud, siis teraviljatoodete tarbimine on langustendentsiga, kuna aasta-aastalt on vähenenud nii elanike arv kui teraviljatoodete tarbimine inimese kohta. Seemnevilja vajadus on otseses sõltuvuses teravilja kasvupinna suurusel, kuid selle osatähtsus kogutarbimises on olnud suhteliselt stabiilne. Enim on vaadeldava 10 aasta jooksul teravilja tarbimist mõjutanud söödavilja vajadus (moodustab siseturu tarbimisest 2/3). Teravilja impordi vajadus on aastati olnud erinev, olenevalt saagi suurusest ning siseturu tarbimise vajadustest.

Eesti teraviljatoodang ei kata siseturu vajadusi koguliselt. Enamasti ei võimalda ilmastikutingimused ka piisava koguse toiduvilja kvaliteediga saagi kogumist. Teravilja defitsiit kaetakse impordiga. Aastail 1995-2004 kattis Eesti oma teraviljasaagiga siseturu vajaduse keskmiselt 77% ulatuses (joonis 1.8).

Joonis 1.8. Põllumajandussaadustega isevarustatus (%)

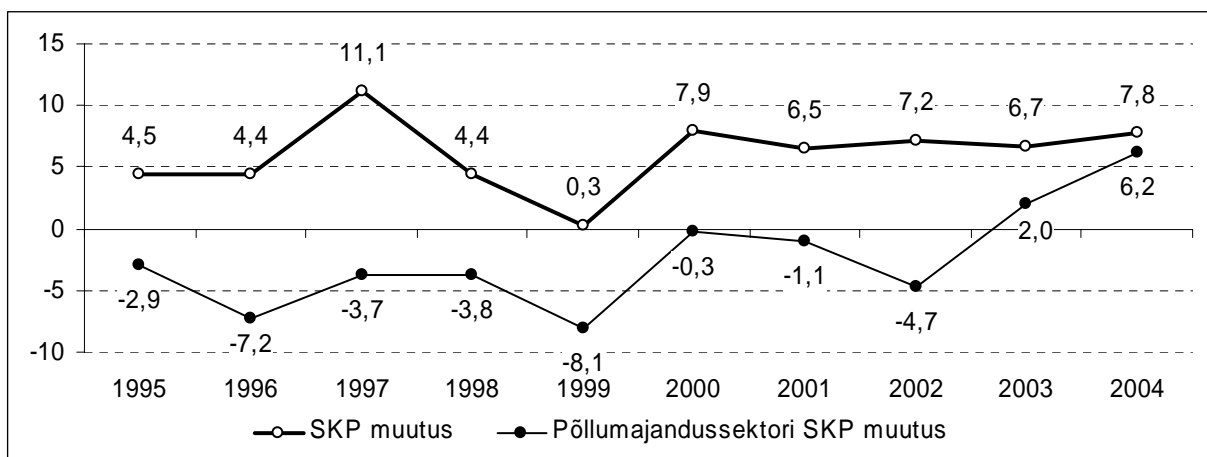

Allikas: EKI

1.2. Põllumajandussektori osatähtsus Eesti majanduses

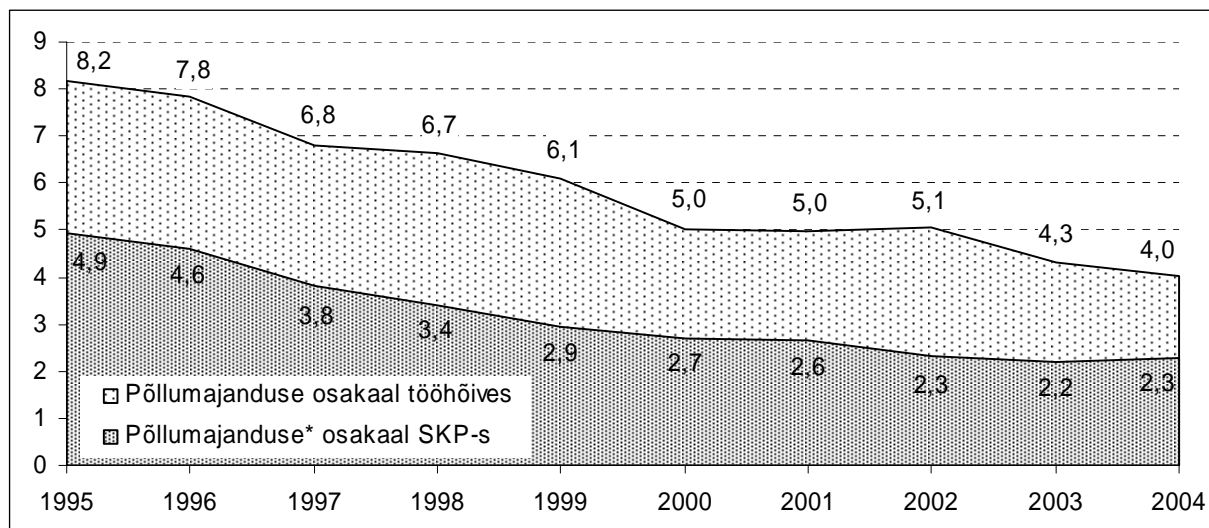
2004. aastal oli Eestis põllumajandustoodangu osakaal SKP-st 2,3%. Kui viimase 10 aasta jooksul on Eesti majandus kasvanud püsivhindades keskmiselt 6,8% aastas, siis põllumajandustoodang püsivhindades on kahanenud keskmiselt 2,4% aastas. Kõige suurem langus (-8,1%) toimus 1999. aastal. Põllumajandussektori lisandväärtus püsivhindades hakkas turutingimustega kohanemise, tootmise moderniseerimise ja efektiivsuse tõusu ning EL toetuspoliitika rakendamise tagajärjel kasvama alles alates 2003. aastast (joonis 1.9). Põllumajandustoodangu kahanemise ning üldise majanduskasvu taustal on põllumajandussektori osakaal SKP-s viimase 10 aastal oluliselt langenud. 1995. aastal moodustas põllumajandussektori osakaal SKP-s 4,9% ja 2004. aastal 2,3%.

Joonis 1.9. Põllumajandussektori ja üldise sisemajanduse koguprodukti (SKP) muutus võrreldes eelmise aastaga 2000. a püsivhindades (%)

Allikas: ESA

Joonis 1.10. Põllumajandussektori (k.a jahindus) osakaal SKP-s ja tööhõives (%)

*koos põllumajandust teenindavate tegevusaladega

Allikas: ESA

Põllumajandussektori osakaalu kahanemine peegeldas kiiremat kasvu teistes majandussektorites ning paratamatut arengut industriaal- ja teenustepõhise majanduse suunas. Võrdluseks, 2003. aastaks oli põllumajanduse osakaal EL-i praeguses 25 liikmesriigis vähenenud keskmiselt 1,6%-ni SKP-st. Koos põllumajandussektori osakaalu vähenemisega SKP-s, on märkimisväärselt vähenenud ka põllumajanduses töötava tööjõu osakaal kogutööhõives. Kui 1995. aastal moodustas Eesti põllumajanduses ja jahinduses töötava tööjõu osakaal kogutööhõives 8,2%, siis 2004. aastaks oli see langenud juba 4%-ni (joonis 1.10). Võrdluseks, kui 2003. aastal töötas Eestis põllumajandus-, jahindus- ja metsandussektoris 5,8% kogutööhõivest, siis EL-i 25 praeguse liikmesriigi keskmine vastav näitaja oli 5,2%.

Vaatamata põllumajanduse kogutoodangu ja tööhõive osakaalu langusele, kasvas vaatlusalusel perioodil põllumajandusettevõtete arv oluliselt. Kui 1995. aastal tegutses Eestis 13 513 põllumajanduslikku majapidamist ja ettevõtet, keskmine suurusega 23,1 hektarit, siis 2003. aastal oli Euroopa suurusühikute (ESÜ)¹ alusel arvatuna Eestis 36 859 põllumajandusettevõtet, kellel oli keskmiselt 21,6 ha põllumaad. Põllumajanduslike majapidamiste ja ettevõtete arv kasvas maareformi, maade tagastamise ja erastamise ning selle tulemusel talude taastamise tagajärjel. Koos nimetatud muutustega toimus nõukogudeaegsete põllumajanduslike suur-ettevõtete lagunemine, mis omakorda andis võimaluse erakapitalil töötavate väiksemate põllumajandusettevõtete tekkimiseks.

¹ ESÜ (Euroopa suurusühik) vastab standardkogutulu väärtusele 1200 eurot (18 768 krooni). Standardkogutulu on majapidamises toodetud põllumajandustoodangu väärtuse ja selle tootmiseks tehtud erikulutuste vahe, mis arvutatakse põllumajanduskultuuride kasvupinnast, loomade arvust ja standardkogutulu koefitsientidest lähtudes.

1.3. Põllumajandussaaduste tootmine

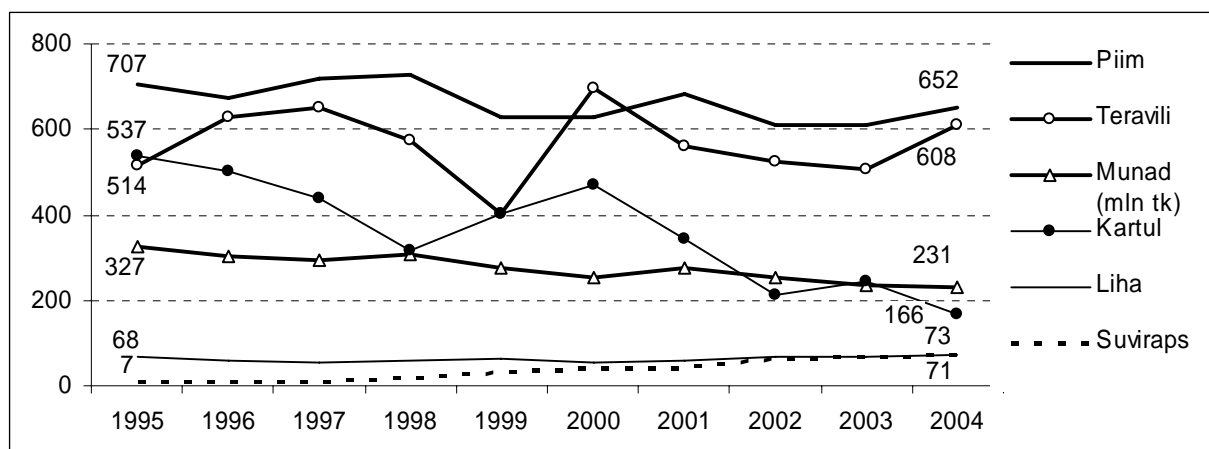
Ajavahemikus 1995 – 2004. aastail langes põllumajandussaaduste tootmiskaht 13%, kusjuures suurem langus toimus kartuli- ja munatoodangu osas (joonis 1.11). Kartuli- ja munatoodang moodustas 2004. aastal vastavalt vaid 33% ja 71% 1995. aasta tootmiskahust. Nagu juba eespool selgitatud, võib kartulitootmise languse põhjusteks pidada elanike kartuli tarbimise olulist vähenemist, loomadele kartuli söötmise vähenemist, odavama imporditud kartuli turustamist ning ebasoodsaid ilmastikuolusid ja kartulihaigusi mitmetel aastatel. 2004. aasta piimatoodang moodustas 92% 1995. aasta tootmiskahust.

Tootmiskahtude languse taustal toetas põllumajandussaaduste kokkuostuhindade tõus põllumajandustoodangu rahalise väärtuse kasvu. Kokkuostuhinnad tõusid aastail 1995-2004 keskmiselt ligikaudu 39%, kusjuures piim ja söödaoder kallinesid isegi vastavalt 74% ja 73%.

Olulisemad tagasilöögid põllumajandusele olid 1998-1999. aastatel ning 2002. aastal. 1998. ja 1999. aasta põllumajandustootmise langust võib seletada Vene turu kriisist põhjustatud põllumajandussaaduste kokkuostuhindade langusega. Põllumajandustoodete keskmised kokkuostuhinnad langesid 1999. aastal eelmise aastaga võrreldes kuni 30%.

2002. aastal vähenes põllumajandustoodang peamiselt maailmaturu konjunktuuri halvenemise ning ebasoodsate ilmastikuolude (põud) tõttu.

Joonis 1.11. Põllumajandussaaduste tootmine (tuh tonni)

Allikas: ESA

10 aasta jooksul vähenes põllukultuuride kasvupind Eestis 851 tuhandelt hektarilt 1995. aastal 495 tuhande hektarini 2004. aastal ehk 42% (tabel 1.1). Märkimisväärsem langus toimus alates 2001. aastast, seda eeskätt söödakultuuride ja kartuli kasvupindade osas. Põllukultuuridest ainsana suurenes nimetatud perioodil tehniliste kultuuride kasvupind, mille põhjuseks on rapsi üha suurem kasutus toiduõli valmistamisel ning kodumaise rapsiõli tootmise laienemine (joonis 1.12). Samuti vähenes 1995-2004. aastatel loomade arv (joonis 1.13). Lehmade arv vähenes 58%, lindude arv 33% ning sigade arv 32%. Sigade arv langes nimetatud perioodil kiiresti kuni 2000. aastani, misjärel toimus teatav tõus ja stabiliseerumine. Sigade arvu tõusu põhjused alates 2000. aastast, eriti aga 2001. aastal, tõusnud sealihaga kokkuostuhinnad nii Eestis kui Euroopa Liidus.

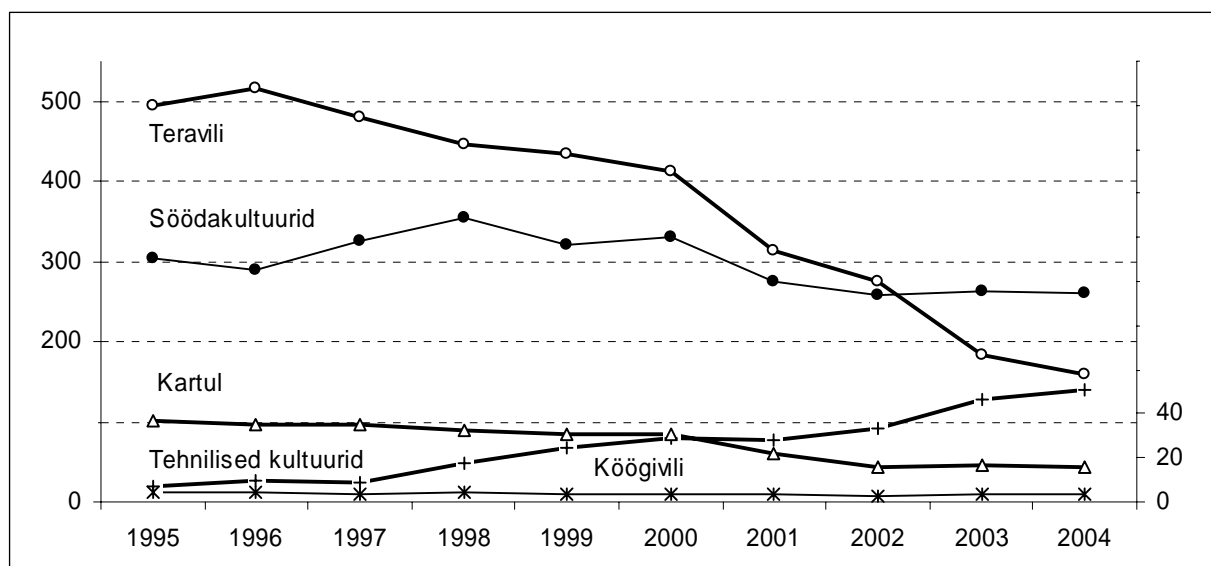
Tabel 1.1. Põllukultuuride kasvupind (tuh ha)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Põllukultuurid kokku	850,7	859,1	864,2	861,1	818,7	809,8	644,2	588,1	517,3	495,4
sh teravili	304,3	288,8	326,6	354,1	321,0	329,3	274,1	259,2	263,2	261,0
tehnilised kultuurid	7,3	9,5	9,0	17,8	24,6	29,1	28,3	33,2	46,7	50,6
köögivili	4,6	4,2	3,9	4,2	3,9	3,8	3,3	3,0	3,4	3,4
kartul	36,9	35,3	35,2	32,6	31,1	30,9	22,1	16,0	17,0	16,0
söödakultuurid	493,9	515,5	480,8	446,0	435,2	412,8	312,7	274,3	182,6	160,1

Allikas: ESA

Joonis 1.12. Põllukultuuride kasvupind (tuhat ha)

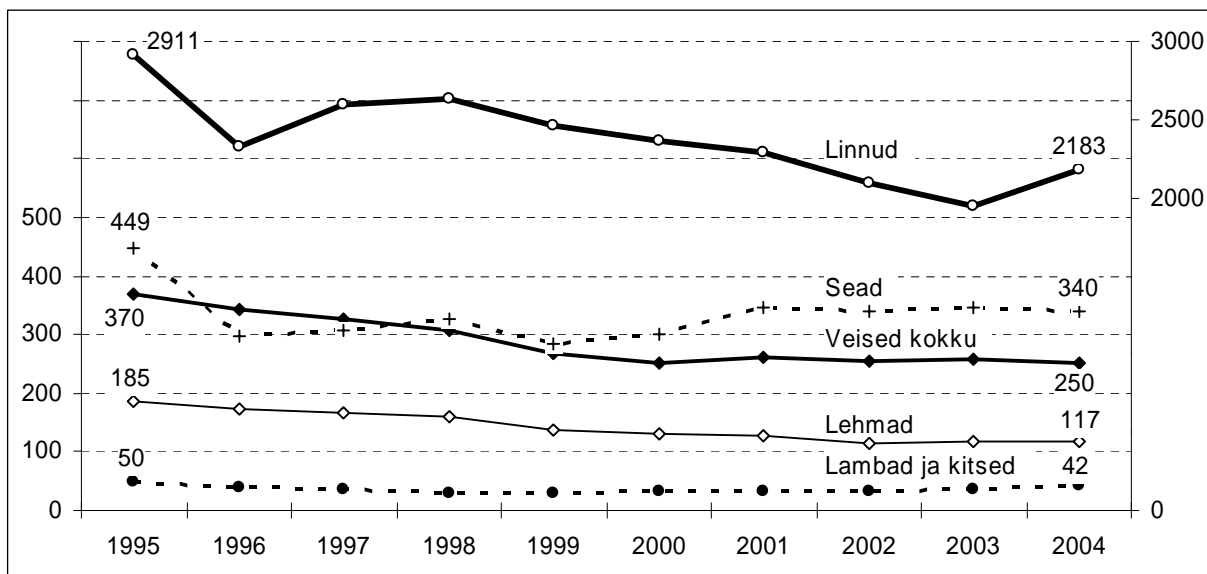
(vasak telg: põllukultuurid kokku, teravili, söödakultuurid; parem telg: köögivili kartul, tehnilised kultuurid)

Allikas: ESA

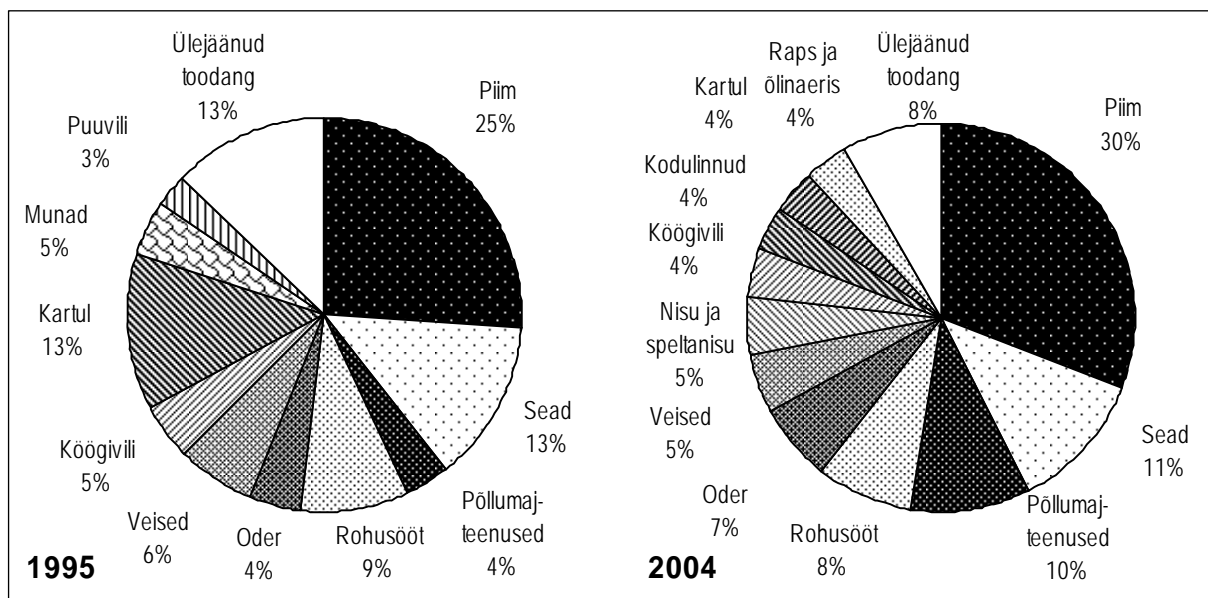
Eesti põllumajandustoodangu struktuuris on kõige olulisemal kohal olnud piima- ja sealihatoodang. 2004. aastaks oli piima osatähtsus põllumajandustoodangus tõusnud 30%-ni, kuid sealihatoodangu osatähtsus oli langenud 11%-ni. 1995. aastal moodustasid piima- ja sealihatoodang vastavalt 25% ja 13% kogu põllumajandustoodangust (joonis 1.14). Oluliselt on vähenenud kartuli osatähtsus kogu põllumajandustoodangus. Kui 1995. aastal moodustas kartul 13% kogu põllumajandustoodangust, siis 2004. aastaks oli see langenud vaid 4%-ni.

Joonis 1.13. Loomade arv (tuh pead)
(vasak telg: veised kokku, lehmad, sead, lambad ja kitsed; parem telg: linnud)

Allikas: ESA

Joonis 1.14. Põllumajandustoodangu peamised komponendid
(%, vastava aasta alushindade põhjal)

Allikas: ESA

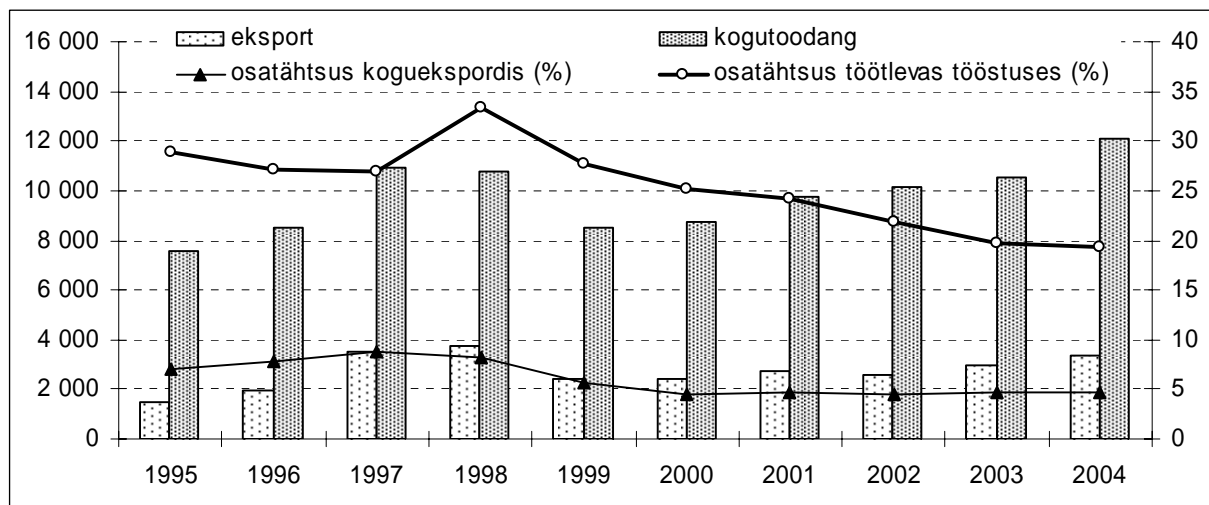
1.4. Toiduainetööstuse osatähtsus Eesti majanduses

Eesti põllumajandustoodangu peamine kokkuostja ja väärindaja on kohalik toiduainetööstus, mistõttu omab nimetatud tööstusharu olulist tähtsust Eesti põllumajanduse, maaelu ja ka kogu majanduse arengus. Toiduainetööstus andis 2004. aastal töötleva tööstuse toodangust 19,4%. Kuigi võrreldes 1995. aastaga langes toiduainetööstuse osakaal 9,5%-punkti, oli see 2004. aastal jätkuvalt Eesti suurim tööstusharu, mis andis ligikaudu 4% SKP-st, 4,6% koguekspordist ning selles töötas 14% kogu töötleva tööstuse töötajaskonnast (joonis 1.15).

1995-2004. aastail oli Eesti toiduainetööstuse toodangumahus suurim osa piimatööstusel, mis moodustas 2004. aastal 32% ning mille osatähtsus aastate lõikes pidevalt kasvas (1995. aastal oli see 18%). Olulisel kohal olid veel jookide tootmine, liha ja lihatoodete tootmine ning kala ja kalatoodete tootmine, mille osakaalud 2004. aasta toiduainetööstuse kogutoodangus olid vastavalt 18%, 17% ja 9%. Joogi-, liha- ning leiva- ja pagaritööstuse osakaalud kogutoodangus püsisid vaadeldud perioodil üsna stabiilsed, oluliselt langes kalatööstuse osa toiduainetööstuse kogutoodangus.

EL-ga liitumine mõjutas tööstusharudest kõige enam toiduainetööstust. Seda väljendavad suured investeeringud, mida ettevõtted tegid enne 2003. aastat tööstusharu vastavusse viimiseks EL nõuetega. Kuna nõuetega vastavusse viimise investeeringud ammandasid enamike ettevõtete investeeringuvõime, jäid ebapiisavaks investeeringud efektiivsuse suurendamiseks ning tootearenduseks.

Joonis 1.15. Toiduainetööstuse kogutoodang ja eksport (mln krooni, vasak telg) ning toiduainetööstuse osakaal töötlevas tööstuses ja koguekspordis (%), parem telg)

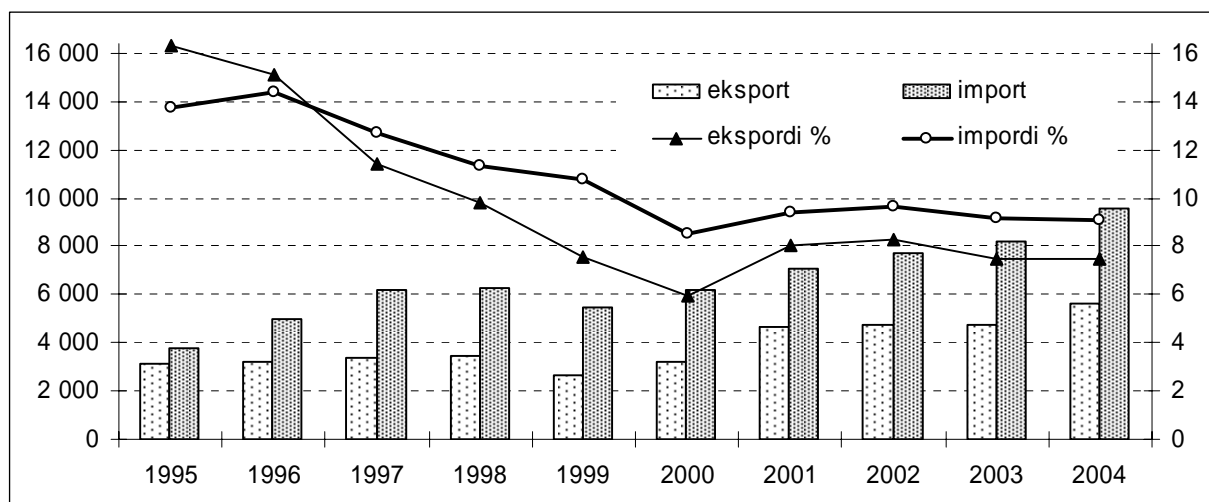

Allikas: ESA

1.5. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubandus

2004. aastal oli Eesti põllumajandussaaduste netoimportija. Põllumajandussaaduste impordikäive ületas ekspordi 71%. Perioodil 1995-2004 oli Eesti kõikidel aastatel põllumajandussaaduste netoimportija, kusjuures keskmiselt ületas import ekspordi 70%. Põllumajandussaaduste impordikäive kasvas ajavahemikus 1995-2004 oluliselt kiiremini kui ekspord – vastavalt 153% ja 80%. Eriti kiiresti hakkas import kasvama alates 2000. aastast (joonis 1.16). Põllumajandussaaduste osakaal üldises väliskaubanduses vähenes, seda nii ekspordi kui impordi osas. Kui 1995. aastal moodustasid põllumajandussaaduste ekspord ja import kogu ekspordi- ja impordikäibest vastavalt 16% ja 14%, siis 2004. aastaks olid need näitajad langenud vastavalt 7,5% ja 9%-ni. Seega toimus olulisem langus just põllumajandussaaduste ekspordi osakaalu puhul, kuigi ekspordikäive suurenes.

Joonis 1.16. Põllumajandussaaduste ekspordi- ja impordikäive (vasak telg: mln kr) ning põllumajandussaaduste ekspordi- ja impordi osakaal koguekspordis ja -impordis (parem telg: %).

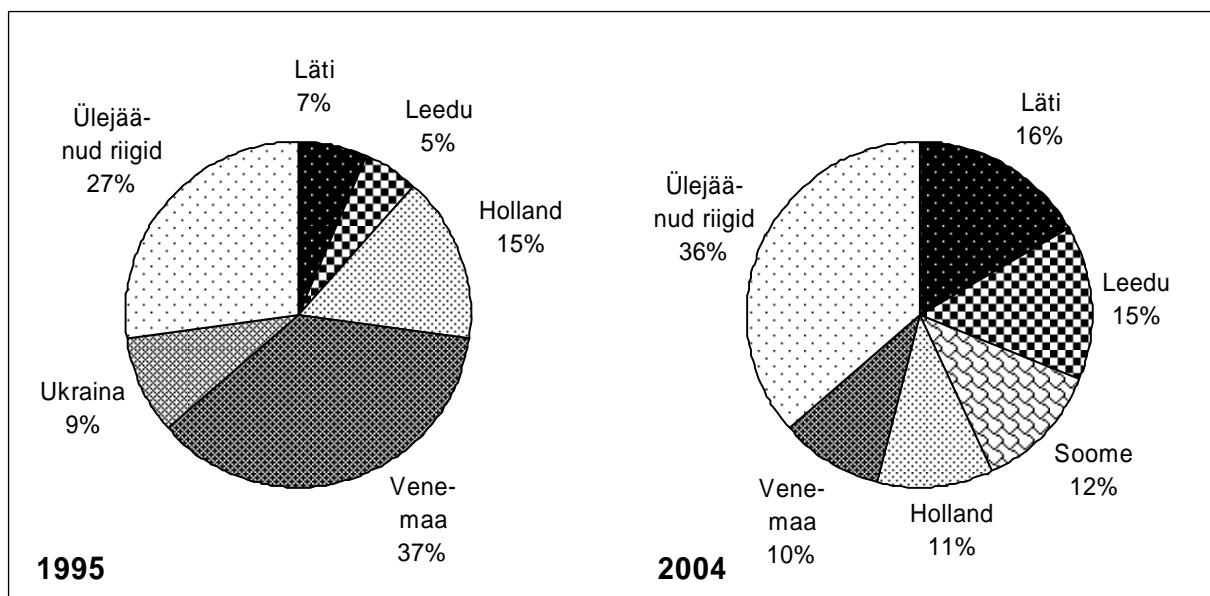
Allikas: ESA

Eesti põllumajandussektori olulisemad eksporditüübid olid 1995. aastal piim ja piimatooted (29% ekspordikäibest), kala (15%) ning liha ja lihatooted (27%). 2004. aastaks kasvas oluliselt alkohoolsete ja muude jookide osakaal 14%-ni põllumajandustoodete ekspordis. Kala osatähtsus ekspordis suurenes 17%-ni, kuid liha ja lihatoodete osakaal kahanes 8%-ni. Olulisemad importitüübid olid 1995. aastal alkohoolsed jm joogid (11%) ning loomsed ja taimsed rasvad ja õlid (8,5%). 2004. aastaks kasvas alkohoolsete ja muude jookide osakaal 16%-ni ning tõusis ka puuviljade, marjade ja pähklite import, moodustades veidi üle 8% kogu põllumajandustoodete impordikäibest. 2004. aastal olid põllumajandussaaduste impordis Eestisse olulisel kohal veel liha ja kala (vastavalt 8% ja 7%).

Kui 1995. aastal oli Eesti põllumajandussaaduste peamiseks ja domineerivaks ekspordituruks Venemaa, mille osakaal oli 37% kogu põllumajandussaaduste ekspordikäibest, siis 2004. aastaks oli Venemaa osatähtsus langenud vaid 10%-ni. Selle asemel suunati suurem osa Eestist väljamüüdavatest põllumajandussaadustest meie lähinaabrite – Läti, Leedu ja Soome – turgudele (vastavad osakaalud 2004.a-l 15%, 17% ja 12%). Koos EL-i turu avanemisega kasvas 2004. aastal ekspord kõrge hinnatasega Soome ja Rootsi ning vähenes Läti ja Leetu, mis on seletatav kaubanduse ümbersuundumisega kõrgema hinnatasega turgudele.

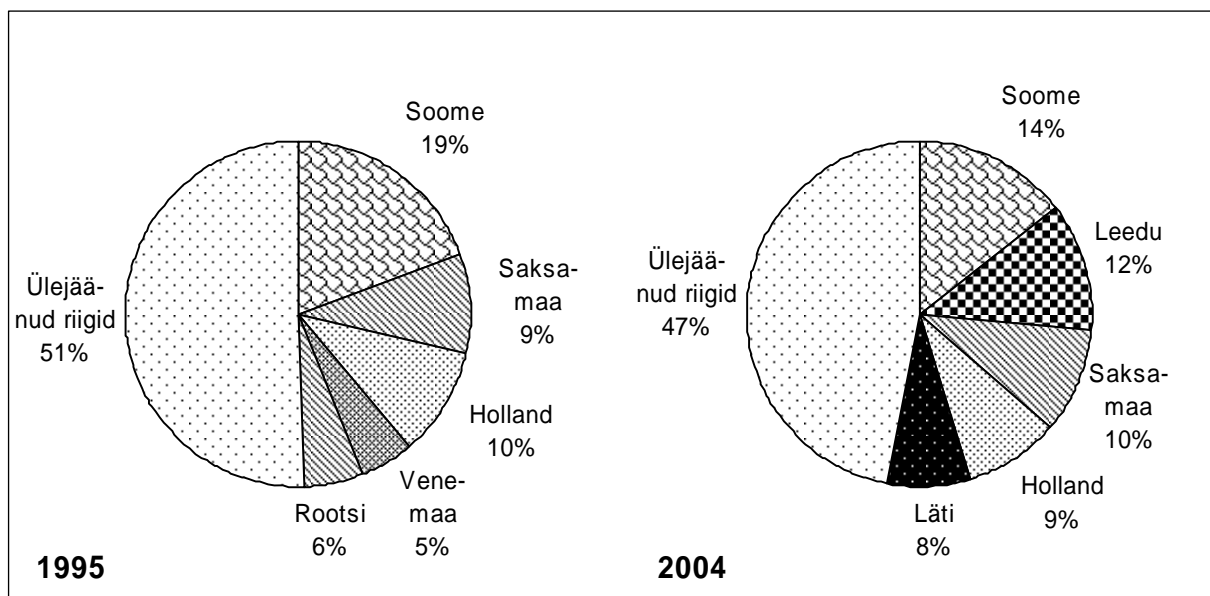
Liitumisel EL-ga rakendus kaubavahetuses Venemaaga EL-i ja Venemaa vahelise partnerlus- ja koostöökokkuleppe raames sätestatud enamsoodustusrežiim, mis tähendas Eesti jaoks topehtollide kadumist 2004. aastal. Siiski rakendas Venemaa omapoolselt ettevõtete veterinaarkontrolli, mistõttu aktiivsem eksport selles suunas sai alguse alles 2005. aastal. 2006. aasta alguseks oli Venemaa poolt ekspordiloo saanud 49 Eesti loomset toitu käitlevat ettevõtet.

Joonis 1.17. Põllumajandussaaduste ekspordi peamised sihtriigid 1995. ja 2004. aastal (% ekspordi käibest)

Allikas: ESA

Joonis 1.18. Põllumajandussaaduste impordi peamised päritoluriigid 1995. ja 2004. aastal (% impordi käibest)

Allikas: ESA

2000. aasta 1. jaanuarist Eestis kehtima hakanud tollimaksud Eestiga vabakaubanduslepingut mitteomavate riikide suhtes olid esimeseks sammuks Eesti senise väga liberaalse kaubanduspoliitika muutmisel. Kuna riikide osakaal, mille suhtes tollimaksud rakendusid, ei olnud toidukaupade impordis tervikuna määrava tähtsusega, jäi ka tollimaksude majanduslik mõju tagasihoidlikuks. Muudatused toimusid eeskätt impordi päritoluriikides – import vähenes nendest riikidest, mille suhtes tollimaksud rakendusid ning suurenes nendest riikidest, millele tollimaksud ei rakendunud. Põllumajandussaaduste impordi puhul on märkimisväärne see, et ligikaudu kolmandik impordimahust pärineb meie lähiriikidest. Nii 1995. kui 2004. aastal imporditi kõige rohkem põllumajandussaadusi Soomest (vastavalt 19% ja 14% kogu põllumajandussaaduste impordist). 1995. aastal toodi põllumajandussaadusi rohkem Eestisse veel Hollandist, Saksamaalt, Rootsist ja Venemaalt, 2004. aastal aga lisaks Soomele ka Leedust, Lätist, Hollandist ja Saksamaalt (joonised 1.17 ja 1.18).

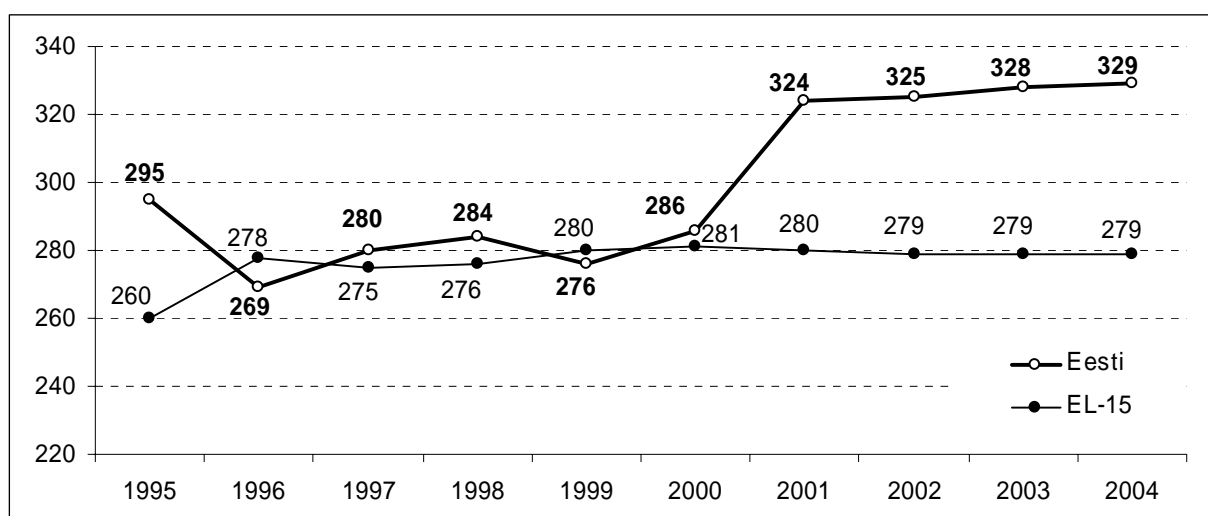
2. PIIMATURG

Piima tootmine on Eesti põllumajanduse põhivaldkond ning piimatoodang moodustas olenevalt aastast $\frac{1}{4}$... $\frac{1}{3}$ põllumajanduse kogutoodangust (EL-is 13,4% 2003.a). Piim on ka ainuke põllumajandussaadus, mida Eestis toodetakse enam kui siseturg tarbib. Vaadeldud perioodi keskmisena toodeti Eestis piima 481 kg elaniku kohta aastas (EL-is keskmiselt 323 kg), mis ületas perioodi aastakeskmist tarbimist 38%.

2.1. Tarbimine

Tarbijate toiduostukuludest ligi viiendik kulus piimatoodetele. 2004. aastal moodustas tarbimine inimtoiduna kokku 329 kg elaniku kohta. Tarbimine oli 2004. aastaks võrreldes 1995. aastaga tõusnud 12%. Piimatoodete tarbimise kõrgeraas oli 1985-1989. aastatel, mil ühe elaniku kohta tarbiti piima ja piimatooted keskmiselt 482 kg aastas (ümber arvestatud piimale). Reformide käigus 1990-ndate aastate esimesel poolel hakkas piimatoodete tarbimine vähenema ning 1996. aastaks langes see madalaimale tasemele (joonis 2.1). 1996. aastal tarbiti piimatooted 269 kg elaniku kohta. 1999-2001. aastatel toimus tarbimise kiire kasv ning alates 2002. aastast on tarbimine suurenenud keskmiselt 1% aastas.

Joonis 2.1. Piima tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg/1 el, ü.a piimaks)

Allikad: ESA leibkonnauuringud, EKI, ZMP

Tarbimise kasvu 1990-ndate aastate lõpus soodustas piimatoodete hindade madal tase. 1999. aastal alustati ka piimatööstusettevõtetes hoogsamat tootearendust siseturu tarbeks, sest Venemaale 1998. aasta lõpus katkenud eksport ja import teravdas ettevõtete vahelist konkurentsi siseturul.

1990-ndate aastate algul langes majandusreformide käigus väga järsult elanikkonna ostujõud ning kallimate toiduainete, sealhulgas või ja juustu tarbimine langes. Samal ajal muutus toidukaupade pakkumine rikkalikumaks ning valikuvõimalused suurenesid. Või tarbimise vähenemine 1989. aasta 8 kg-lt elaniku kohta 2,7 kg-ni 1995. aastal kaeti odavamaga margariiniga. Juustu tarbimine vähenes samal ajavahemikul 2,2 kg võrra 3,4 kg-le. Piimatoodete tarbimise vähenemine ongi toimunud põhiliselt või tarbimise vähenemise arvel. Või tarbimine ei suurene arvatavasti kuigi oluliselt ka lähitulevikus. Vähenemistrendi võis näha ka joogipiima tarbimises, mida osaliselt põhjustas uute piimajookide (sh jogurti) müügiletulek. Teiste piimatoodete tarbimine 1995-2004. aastail aga pidevalt suurenes (tabel 2.1). Vaadeldud perioodil kasvas kõige kiiremini (2,8 korda) Eesti jaoks uue toote - jogurti tarbimine. Kiiresti suurenes ka jäätise ja kohupiima tarbimine.

Eesti siseturg suudab tarbida ligikaudu 2/3 kogu Eesti piimatoodangust, mis muudab turunõudluse arengu piimandussektoris eriti oluliseks. Konkurentsi siseturul pingestavad nii odavamad importtooted kui kodumaiste pakkujate arvukus. Impordi 10-15%-list osakaalu piimaturul võib pidada optimaalseks määraks nii kaubavaliku rikastamisel kui ka väliskonkurentsi ergutavaks mõjaks kodumaisele tootmisele.

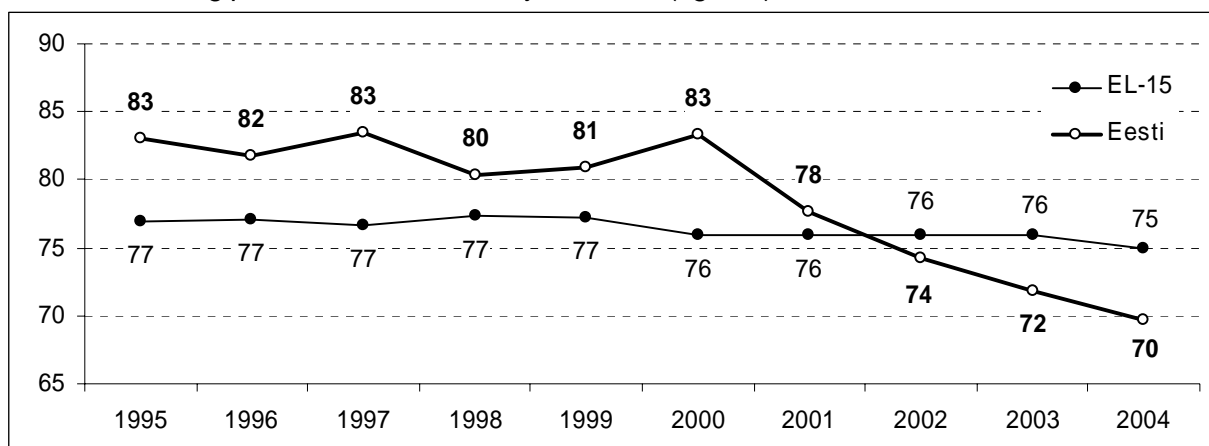
Tabel 2.1. Piimatoodete tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg/1 el)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eesti										
Või	2,7	2,6	2,4	2,0	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3
Juust ja kohupiim	6,8	7,0	7,6	8,1	9,0	9,7	9,5	9,8	10,0	10,4
Joogipiim	83,0	81,7	83,4	80,3	80,9	83,3	77,6	74,2	71,8	69,7
Jogurt	2,6	3,3	3,6	3,8	4,4	5,3	5,3	6,2	6,3	7,3
Hapupiimajoogid	7,2	6,8	6,6	7,0	8,0	7,6	7,5	8,3	8,6	8,4
Hapukoor	7,9	6,9	6,9	6,9	7,2	8,0	8,3	8,4	8,4	8,6
Rõõsk koor	1,2	1,6	1,7	1,6	1,5	1,5	1,7	1,8	2,2	2,1
Jäätis	1,2	1,7	2,1	2,2	2,5	3,0	2,9	3,3	3,2	3,5
EL-15										
Või	4,6	4,6	4,6	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,4
Juust ja kohupiim	16,5	16,8	17,1	17,5	17,9	18,2	18,8	18,7	18,8	19,1
Joogipiim*	77	77	77	77	77	76	76	76	76	75

*k.a. pett; piim ilma tootja juurest otsemüügita

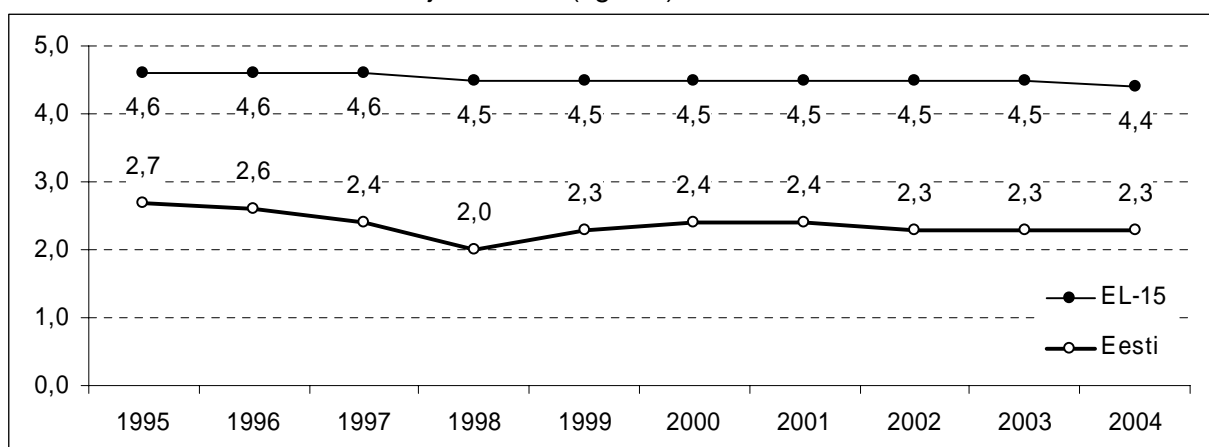
Allikad: EKI arvestused ESA leibkonnauuringute toiduostude ja tasuta saadud toiduainete andmete alusel, ZMP

Joonis 2.2. Joogipiima tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg/1 el)

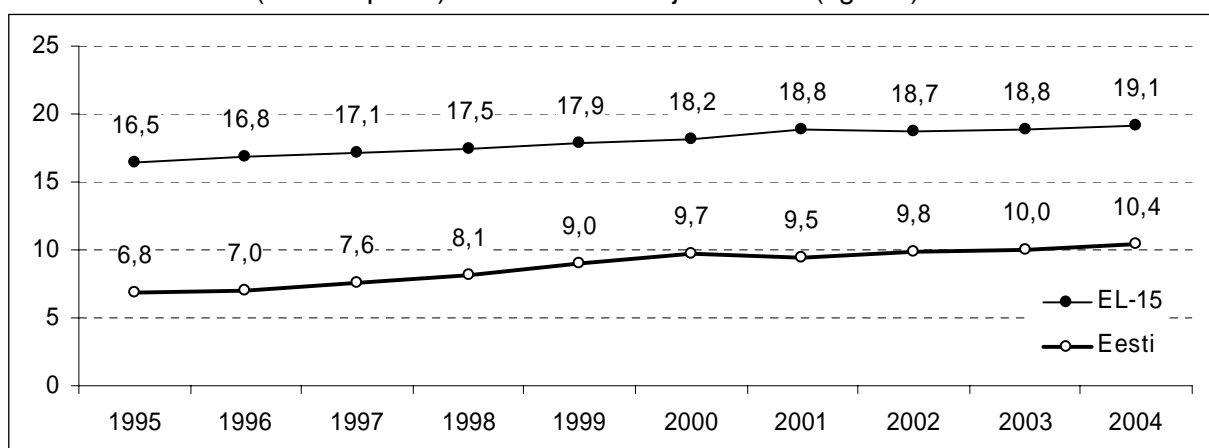
Allikad: EKI, ZMP

Joonis 2.3. Või tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg/1 el)

Allikad: EKI, ZMP

Joonis 2.4. Juustu (sh kohupiima) tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg/1 el)

Allikad: EKI, ZMP

2.2. Tootesortiment, kodumaiste toodete osakaal kauplustes

Eesti piimatööstused hakkasid tootearendusega aktiivsemalt tegelema 1990-ndate aastate teisest poolest. Tööstused pöörasid peamist tähelepanu jogurtite ja jäätiste tootearendusele, sest nendes gruppides oli importtoodang turul saavutanud ülekaalu nii sortimendis kui ka jaekäibes. 2000-2001. aastateks oli kodumaiste toodete ülekaal impordi ees koduturul taastatud. Jaekaubanduse pakkumise sortimendis jäädi impordile alla üksnes sulatatud ja määrdejuustu osas, kuid kohalike toodete madalam hind kindlustas nende müügiedu (tabel 2.2 ja 2.3).

Vaatamata pakutavate tootenimetuste arvu pidevale suurenemisele, hakkas 2002. aastast alates Eesti piimatoodete positsioon jaeturul mõnevõrra nõrgenema Lätist, Leedust ja Poolast imporditud madalama hinnatasemega toodete tõttu. 2000. aastal Euroopa Liidu poolt Eestile eraldatud 0%-lise tollimääraga piimatoodete ekspordikvoodid tõid piimatööstusettevõtetele paremad ekspordivõimalused Euroopa turule ning siseturust sõltuvus jäi väiksemaks. Ekspordivõimaluste paranemise tagajärjel vähenes kodumaise naturaaluustu (köva-, poolköva ja poolpehme juust) osakaal kaupluste käibes 96%-lt 2001. aastal 61%-le 2004. aastal.

Tabel 2.2. Piimatoodete sortimendi areng kauplustes (tootenimetuste arv keskmiselt kaupluse kohta)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Piim										
kodumaine	1,3	2,8	4,1	6,0	5,9	7,0	7,4	7,5	7,4	8,7
import	0,1	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Naturaaluust										
kodumaine	4,3	5,6	6,0	7,0	10,9	12,7	13,9	16,5	23,4	30,8
import	0,8	1,4	1,2	5,5	11,4	12,2	12,3	10,8	19,1	19,7
Sulatatud juust										
kodumaine	1,5	1,4	2,1	4,0	5,7	8,6	8,7	8,8	9,2	10,6
import	7,1	11,8	17,1	15,6	16,6	14,2	18,7	24,0	21,4	23,1
Jogurt										
kodumaine	2,5	6,4	11,1	20,0	26,0	34,1	44,6	41,9	51,4	64,1
import	10,0	14,2	15,0	19,6	20,9	19,3	17,0	18,5	15,2	13,4
Või										
kodumaine	1,2	1,5	1,3	1,1	1,4	1,4	1,4	1,4	2,1	2,5
import	-	-	0,2	0,5	0,3	0,1	0,2	0,3	-	0,2
Kohupiim										
kodumaine	2,6	4,9	7,0	9,5	14,5	19,5	23,8	20,3	31,2	34,2
import	0,2	0,2	0,4	1,0	3,0	2,5	2,0	3,6	4,1	3,1
Jäätis										
kodumaine	3,0	5,9	14,2	25,5	38,2	47,2	54,9	61,4	65,5	75,2
import	15,8	22,9	21,9	24,3	19,8	14,0	12,7	14,5	12,4	15,4

Allikas: EKI

Kümne aasta jooksul kasvas kauplustes pakutavate piimatoodete nimetuste arv olenevalt tootest 7...26 korda. Sealjuures jogurti sortiment suurenes 26 korda, jäätisel 25 korda ja kohupiimal 13 korda. 2004. aasta mais oli ühes kaupluses müügil keskmiselt 64 erineva nimetusega kodumaist jogurtit, 75 jäätist, 34 kohupiima ja 31 Eestis toodetud naturaaluustu.

Importtoodete valik suurenes samal perioodil enamike piimatoodete osas vaid kuni 2 korda, kuid samas oli nende pakkumine rikkalik juba vaadeldud perioodi algul. Üksnes imporditud naturaaluustude valik, mille nõudlus oli 1995. aastal kõrge hinna ja Eesti tarbijate madala ostujõu tõttu väike, suurenes 10 aastaga 25 korda.

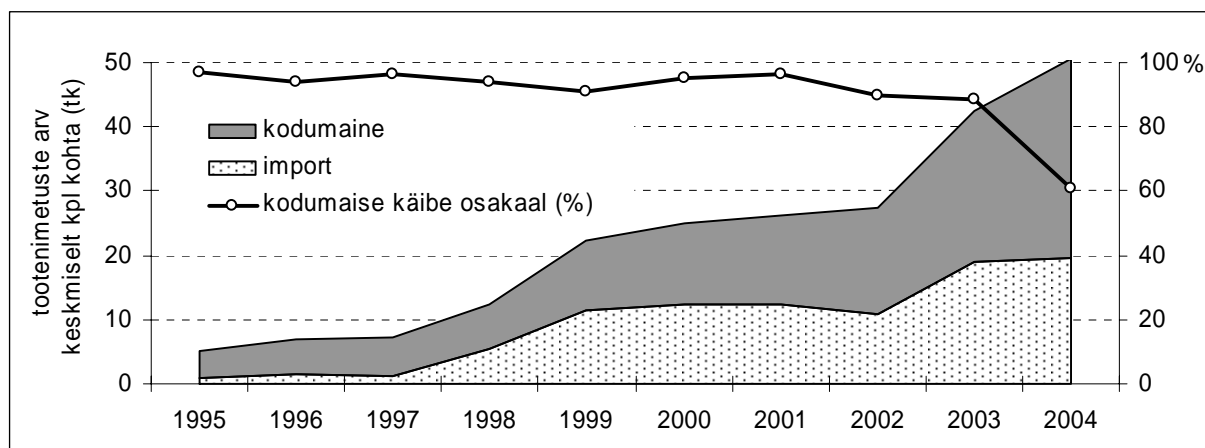
Toidukaupade valikul on aastaid Eesti tarbijate jaoks olnud olulisemateks toote omadusteks värskus, maitse, kvaliteet, tervislikkus, soodne hind ja eestimaine päritolu (toodud tähtsuse järjekorras). Tarbijad eelistavad piimatoodete ostmisel valdavalt kodumaiseid tooteid (joonis 2.10), mis üldjuhul olid 1995-2004. aastail impordist ka odavamad. Importi eelistati kodumaise asemel vaid oluliselt soodsama hinna puhul. 2002. aastast hakkas tarbijate kodumaiste piimatoodete ostueelistus kahanema, mida näitab ka nende osakaalu langus kaupluste käibes. Sellise tarbimiskäitumise muutuse tõi kaasa Läti, Leedu ja Poola odavamate piimatoodete pakkumise laienemine kauplustes.

Tabel 2.3. Kodumaiste piimatoodete osakaal Eestis kaupluste käibes (%-des)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Piim	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Naturaaluust	97	94	97	94	91	95	96	90	89	61
Sulatatud juust	76	57	48	56	48	59	61	52	57	31
Jogurt	40	51	65	65	72	80	86	85	86	83
Või	100	100	100	99	97	100	100	100	100	94
Kohupiim	96	97	99	99	96	99	99	97	98	92
Jäätis	49	58	50	65	74	86	87	82	86	83

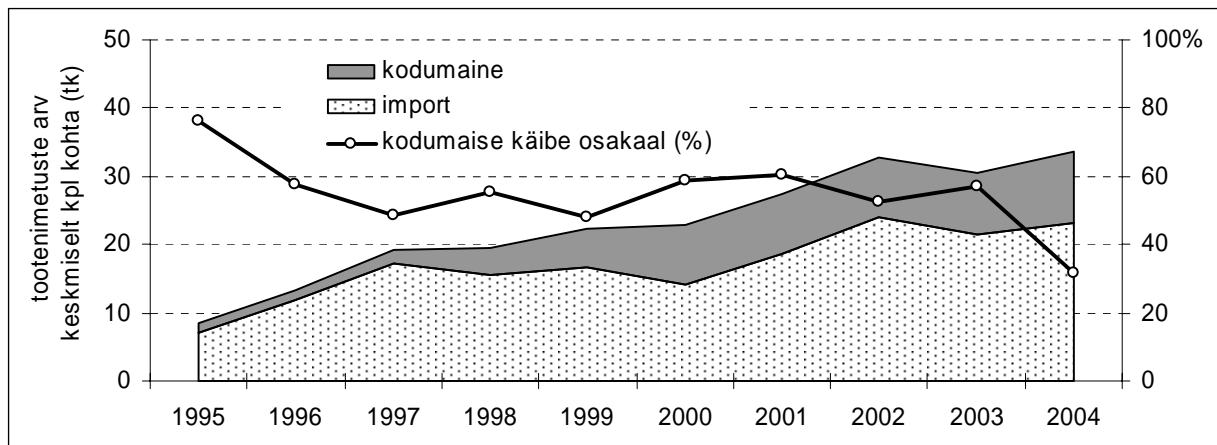
Allikas: EKI

Joonis 2.5. Naturaaluustu sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste naturaaluustu käibes

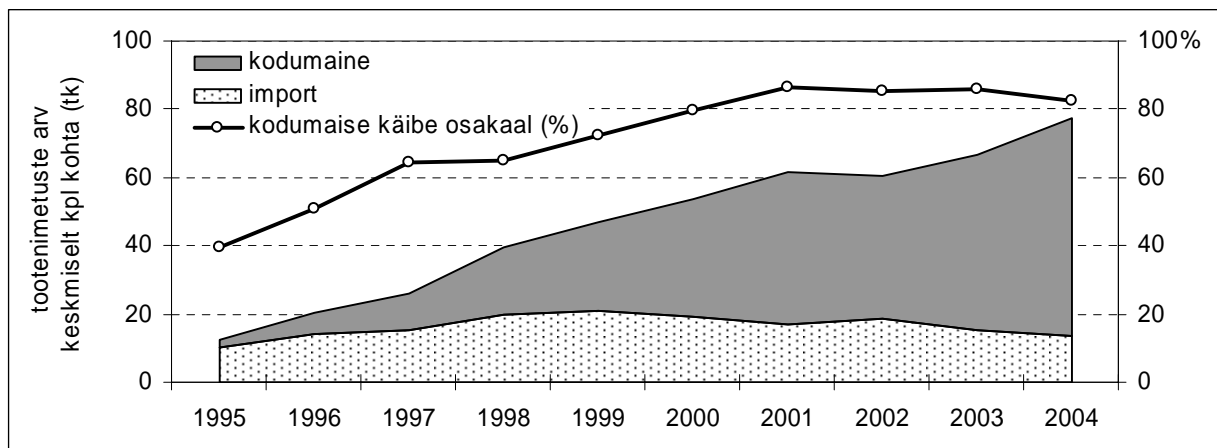
Allikas: EKI

Joonis 2.6. Sulatatud juustu sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste sulatatud juustu käibes

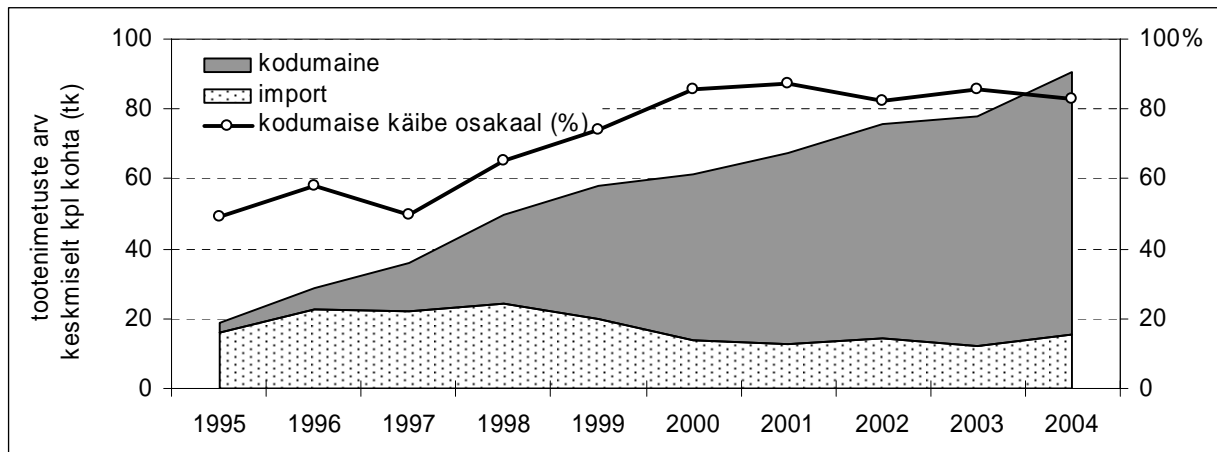
Allikas: EKI

Joonis 2.7. Jogurti sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste jogurti käibes

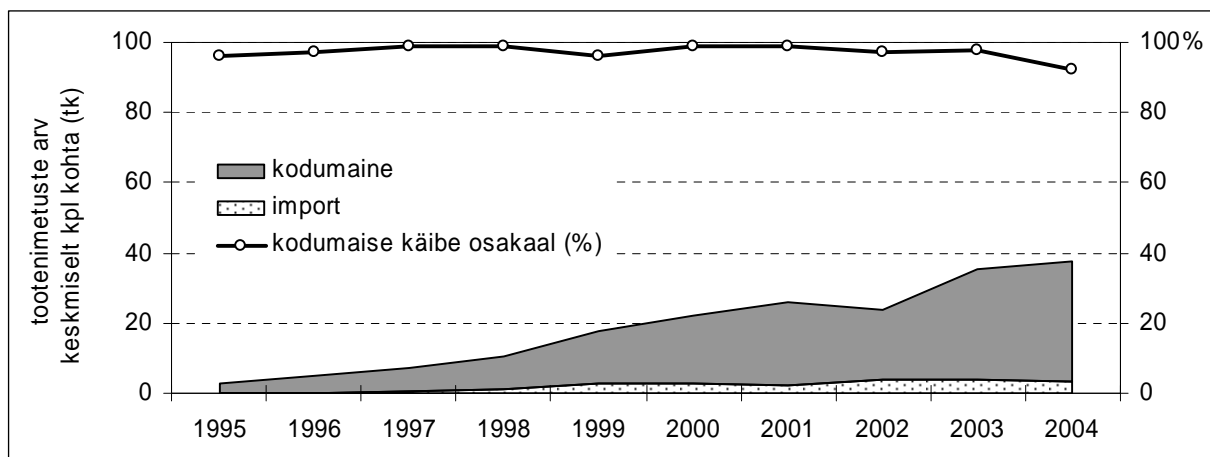
Allikas: EKI

Joonis 2.8. Jäätise sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste jäätise käibes

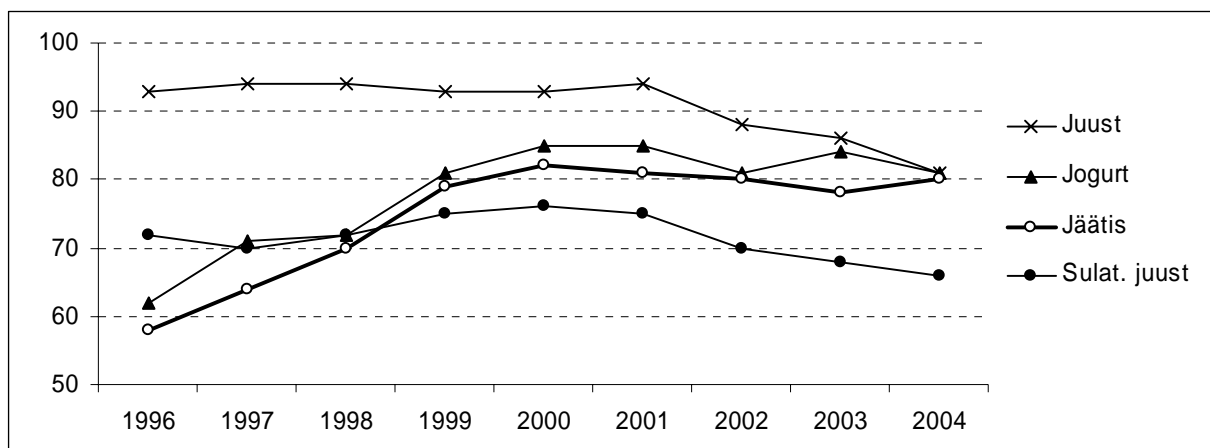
Allikas: EKI

Joonis 2.9. Kohupiima sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste kohupiima käibes

Allikas: EKI

Joonis 2.10. Kodumaiste piimatoodete eelistamine tarbijate seas (%)

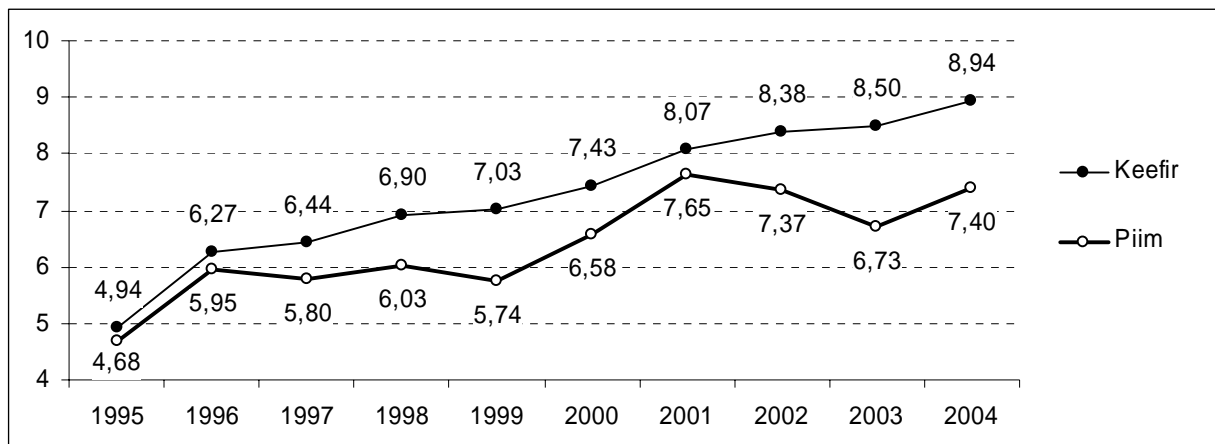
Allikas: EKI

2.3. Jaehinnad

Kuivõrd Eesti siseturg tarbis aastail 1995-2004 vaid 2/3 Eesti piimatoodangust, siis mõjutas lisaks elanike sissetulekute kasvule piimatoodete jaehindu ka välisuru nõudlus (joonised 2.11 ja 2.12). Kümne aasta jooksul tõusid piimatoodete jaehinnad üle 1,5 korra. Enim kallines kauplustes keefir (+81%) ja vähim hapukoor (+22%). Vaadeldud perioodil tõusid jaehinnad kiiremini 1995-1998. aastatel, mil piimatoodete eksport Venemaale kasvas. 1999. aastal, peale ekspordi katkemist Venemaale, langesid jaehinnad suurenenud konkurentsi tõttu siseturul järsult. Teine jaehindade tõusu periood algas Eestis 2000. aastal, kui EL kehtestas Eesti piimatoodete sisseveole soodusrežiimi.

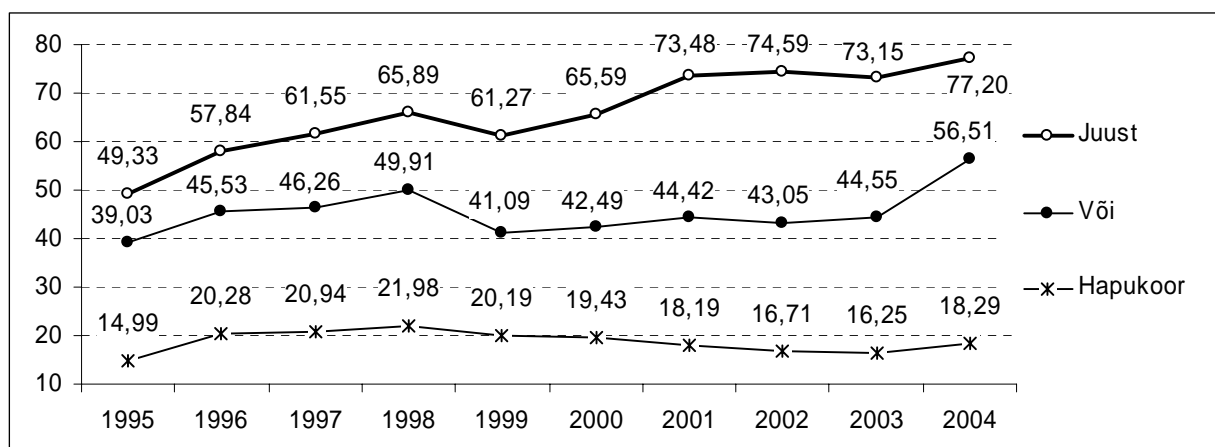
2004. aastal, peale EL-ga liitumist, avanes Eestile Euroopa Liidu piimaturg täielikult, lisaks kadusid topelttollid ekspordil Venemaale ning piima maailmaturul valitses soodne olukord. Eesti piimatööstusettevõtete eksport suurenes ning hinnasurve siseturul vähenes, mille tagajärjel jaehindade tõus kiirenes.

Joonis 2.11. Piima ja keefiri jaehinnad Eesti kauplustes (kr/l)

Allikas: EKI

Joonis 2.12. Või, juustu ja hapukoore jaehinnad Eesti kauplustes (kr/kg)

Allikas: EKI

2.4. Piimatoodang

2004. aastal toodeti Eestis 652 tuhat tonni piima, ehk 8% vähem kui 1995. aastal. Tootmise languse põhjustasid eelkõige välisnõudluse suur kõikumine ning ebaefektiivne tootmisstruktuur. Vaadeldud perioodi jooksul olid tugevamad tootmismahu langused 1999. ja 2002. aastal, tootmine suurenes ekspordinõudluse kasvuaastail. 2004. aastal, piima tootmiskvootide rakendumisega, suurenes nii piimatootmine kui ka piima kokkuostu osakaal piimatoodangus.

Lehmade arv vähenes 10 aasta jooksul pidevalt ja kokku oli langus 38% (tabel 2.4). Väljalüps lehma kohta suurenes samal ajal 54%, EL-15-s samal ajal vaid 19%. Lehmade produktiivsuse kiirema kasvuga Eestis vähenes vahe EL-15 keskmisega võrreldes 10 aasta jooksul 20%-punkti võrra (1995 - 33%, 2004 – 13%). 2004. aastal oli keskmine väljalüps lehma kohta Eestis 5528 kg, mis on EL-15 keskmisest (6350 kg) 822 kg võrra ehk 13% väiksem.

Tabel 2.4. Piimatootmise ja kokkuostu näitajad Eestis ja EL-15-s 1995-2004.a

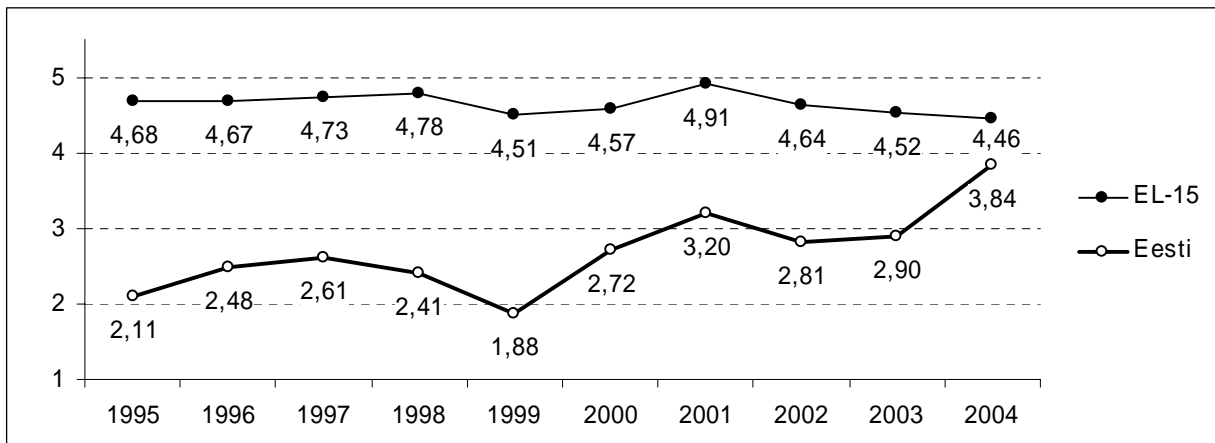
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eesti											
Lehmade arv	(tuh tk)	185	172	168	159	138	131	129	116	117	115
aasta lõpus											
Piimatoodang	(tuh t)	707	675	717	730	626	630	684	612	612	652
Toodang											
lehma kohta	(kg)	3588	3809	4210	4456	4171	4660	5152	5138	5176	5528
Toodang											
elaniku kohta	(kg)	492	477	512	526	455	460	501	450	452	483
Piima kokkuost	(tuh t)	472	490	518	532	404	409	428	495	485	536
Piima kokkuostu											
osakaal toodangust	(%)	67	73	72	73	65	65	63	81	79	84
EL-15											
Lehmade arv	(mln tk)	22.3	21.9	21.5	21.2	20.9	20.3	20.2	19.8	19.2	18.8
Piimatoodang	(mln t)	121	121	121	121	122	122	121	124	122	121
Toodang											
lehma kohta	(kg)	5350	5470	5530	5610	5700	5850	6000	6202	6300	6350
Toodang											
elaniku kohta	(kg)	326	324	325	324	326	324	323	323	322	316
Piima kokkuostu											
osakaal toodangust	(%)	93	93	94	94	94	94	94	94.8	95	95

Allikas: ESA, ZMP

2.5. Kokkuostuhinnad

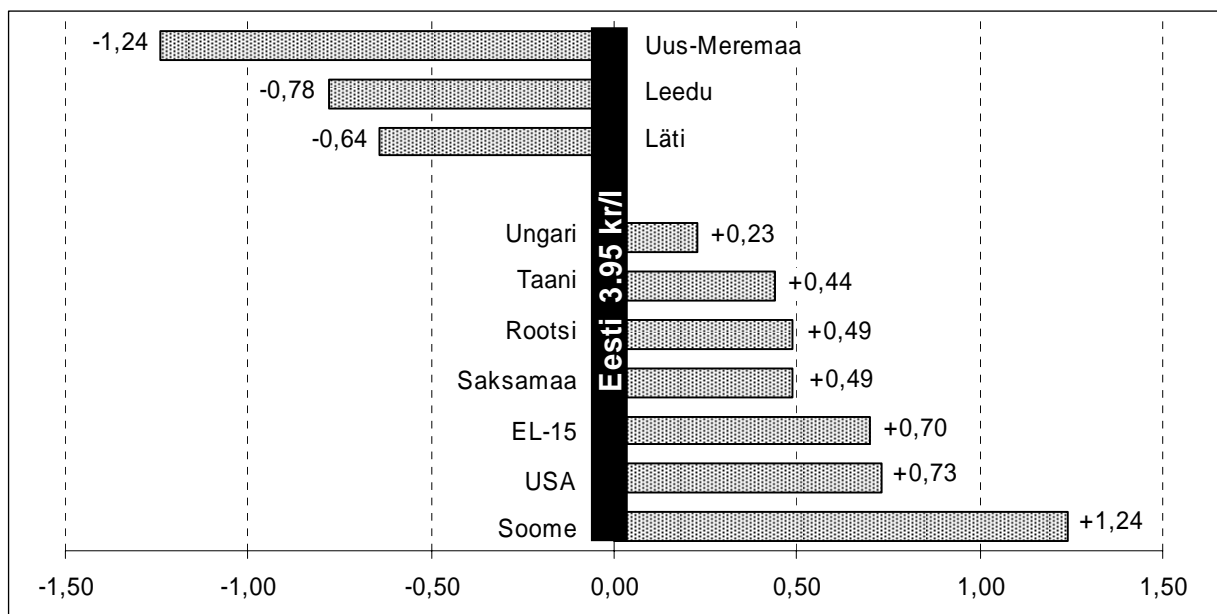
Piima kokkuostuhind tõusis 10 aastaga 55% 1995. aasta 2.11 kroonilt 3.84 kroonile liitri eest 2004. aastal. Eesti kokkuostuhind oli vaadeldava perioodi algul üle kahe korra madalam EL-15 keskmisest, kuid on perioodi lõpuks 82%-lise tõusu järel sellest veel vaid 14% madalam (joonis 2.13). Sealjuures langes EL-15-s piima kokkuostuhind kümne aasta jooksul 5%. Piima kokkuostuhind on formeerunud suuresti sõltuvalt välisnõudlusest. Ekspordi suurenemise aastatel, toorpiima nõudluse kasvu tõttu kokkuostuhind tõusis. Väga järsk hinnalangus toimus 1999. aastal Venemaale ekspordi katkemise tagajärjel.

Joonis 2.13. Piima kokkuostuhind Eestis ja EL-15-s (kr/kg, tegeliku rasvasisaldusega piim)

Allikad: ESA, ZMP

Joonis 2.14. Piima kokkuostuhind Eestis ja mõnedes maailma riikides 2004.a detsembris (erinevused Eesti suhtes, kr/kg)

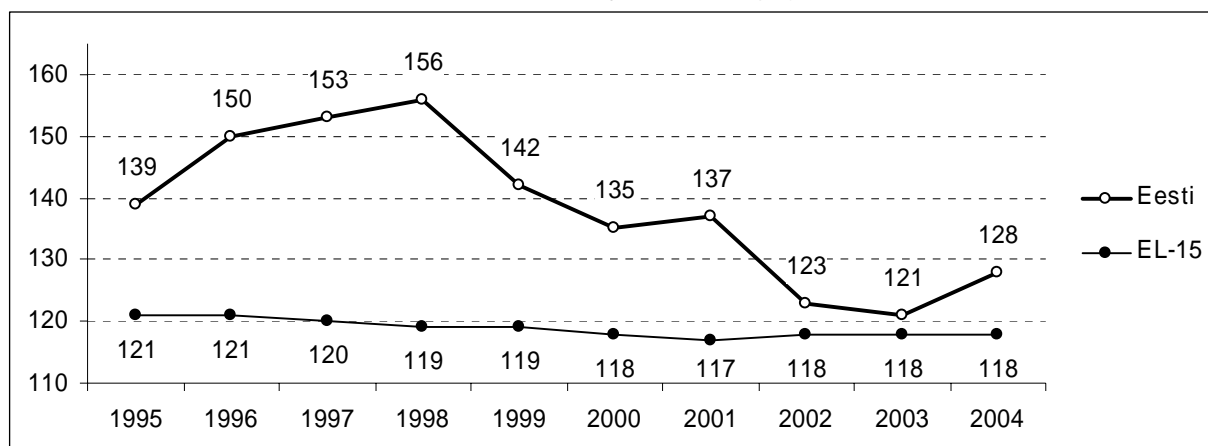

Allikad: ESA, LTO, ZMP, TIKE, AKI

2.6. Isevarustatus

Tootmise languse tagajärjel langes ka piima isevarustamise tase Eestis 10 aasta jooksul 11%-punkti võrra (1995 - 139%; 2004 - 128%; joonis 2.15). Piimatootmise madalseisu aastail (2002-2003.a) langes isevarustamise tase 121%-ni. Eestis on piima isevarustamise tase kõrgem Euroopa Liidu keskmisest isevarustamise tasemest. Ühe elaniku kohta toodeti Eestis vaadeldud perioodi keskmisena 481 kg piima, mis ületab EL-15 taset 158 kg võrra.

Joonis 2.15. Piima isevarustamise tase Eestis ja EL-15-s (%)

Allikad: ESA, EKI, ZMP

2.7. Piimatööstus

2004. aastal oli Eestis 41 piimakäitlemise ettevõtet ning vaadeldud perioodil pole ettevõtete koguarv oluliselt muutunud. Samas toimus perioodi jooksul nii vanade ettevõtete tegevuse lõpetamisi kui ka uute tegevuse alustamisi ning ettevõtete ühinemisi. Juurde on tekkinud põhiliselt nišitooteid valmistavaid väikeseid talumeiereisid.

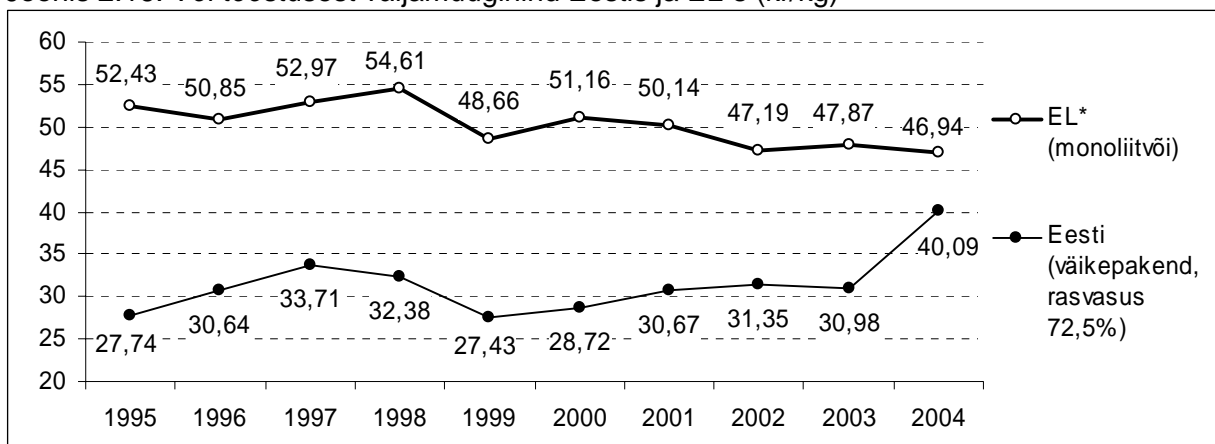
Sise- ja välisturu nõudluse kasvuga suurenes piimatööstuste valmistoodang kümne aasta jooksul olenevalt tootest 1,1...5 korda. (tabel 2.5). Vaid või tootmismahd oli 2004. aastal 22% väiksem kui 1995. aastal. Siseturul soodustas tööstustoodangu kasvu piimatoodete tarbimise suurenemise kõrval ka piimatoodete mittekaubalise tarbimise vähenemine. Eriti tõusis kaubalisus joogipiima osas. 1995. aastal moodustas kauplustest ostetud piim eratarbimises 62%, 2004. aastal juba 83%. Kuigi joogipiima tarbimine neil aastail pidevalt langes, suurenes selle tootmine piimatööstusettevõtetes ligi 2 korda. Piimatoodete kaubalisuse suurenemist soodustas väikepiimatootjate vähenemine põllumajanduses.

Tootmismahu kasv toimus tihedas konkurentsivõimelises importtoodete pakkumisega Eesti kauplustes. Tootearendus oli aktiivsem jogurtite, kohupiima ja jäätise osas. Jäätisetoodang ongi vaadeldud kümne aasta jooksul tänu tootearendusele ja tarbimise kiirele kasvule suurenenud kõige enam (5 korda).

Eesti piimasektor on olnud otseselt sõltuv maailma piimaturul toimuvast, mistõttu muutusid piimatoodete tööstusest väljamüügihinnad Eestis samaaegselt hindade tõusu või langusega välisturul (joonised 2.16 - 2.18). Piimatoodete hinnataset maailmaturul mõjutavad enim madalate tootmiskuludega Austraalia ja Uus-Meremaa piimatoodete eksport.

1995. aastal erinesid Eesti tööstusest väljamüügihinnad Euroopa Liidu hindadest oluliselt. Hinnatasemete lähenemine algas 2001. aastal ning 2004. aastaks olid interventsioonitoodete hinnavahed tugevasti kahanenud. Nii oli või tööstusest väljamüügihind 1995. aastal Eestis kaks korda madalam, 2004. aastal vaid 15% madalam Saksamaa ja Hollandi tööstuse keskmisest hulgihinnast.

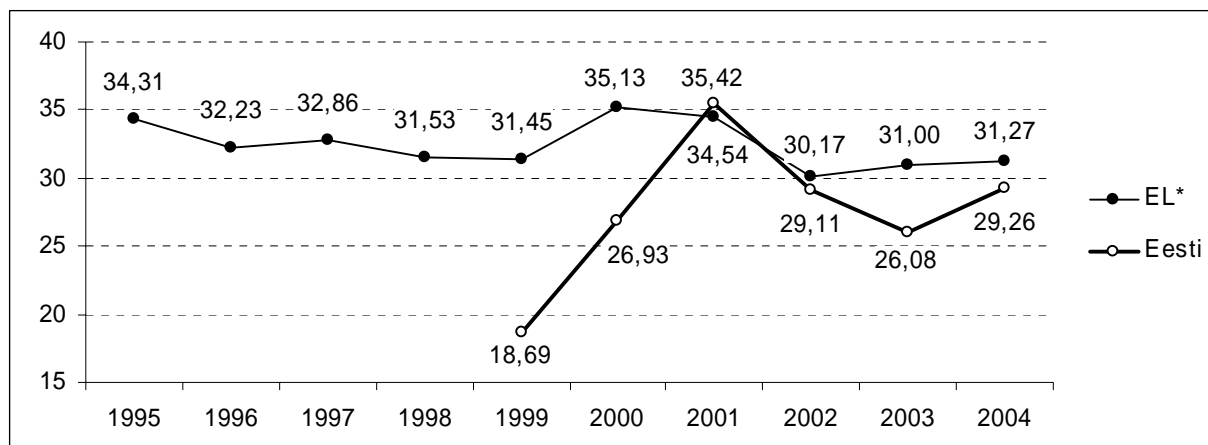
Joonis 2.16. Või tööstusest väljamüügihind Eestis ja EL-s (kr/kg)

* Saksamaa ja Hollandi keskmine

Allikad: EKI, ZMP

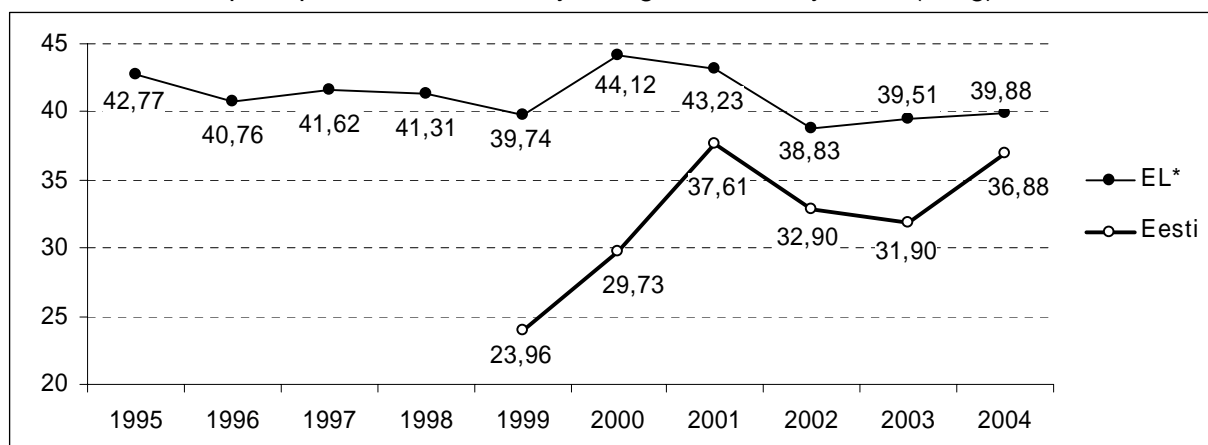
Joonis 2.17. Lõssipulbri tööstusest väljamüügihind Eestis ja EL-s (kr/kg)

* Saksamaa ja Hollandi keskmine

Allikad: EKI, ZMP

Joonis 2.18. Täispiimapulbri tööstusest väljamüügihind Eestis ja EL-s (kr/kg)

* Saksamaa ja Hollandi keskmine

Allikad: EKI, ZMP

2.8. Väliskaubandus

Eesti piimatoodete eksport ületab tugevalt importi ning impordikogused on suhteliselt väikesed. Vaadeldud aastatel saab piimatoodete väliskaubandust iseloomustada kolme eraldi perioodina. Esimest perioodi (1995-1998.a) iseloomustab eksport Venemaale ning tooraine sissevedu eksporttoodangu valmistamiseks. Teisel perioodil (1999-2000.a) viidi piimatooteid ja ka üleliigset toorpiima Lähti ja Leetu. 2001. aastast hakkas eksport suurenema Euroopa Liidu suunal ning see trend kestab senini.

Import suurenes seoses ekspordi kasvuga Venemaale 1995-1997. aastatel, mil piimatööstus kasutas importvõid, -toorpiima ja -pulbreid toorainena eksporttoodangu valmistamisel. Ekspordi kasvu Venemaale kaeti esialgu toorpiima impordiga Lätist, hiljem suurenes aga või sissevedu Uus-Meremaalt. Ekspordi katkemisega Venemaale vähenes ka toorpiima, või ja piimapulbrite sissevedu. Import suurenes veel 2003. aastal ehk aasta enne Eesti liitumist EL-ga. 2004. aastaks vähenes erinevate piimatoodete import Eestisse 1995. aastaga võrreldes 1,2...1,9 korda, üksnes juustu import suurenes 2 korda.

Tabel 2.5. Piimatoodete tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

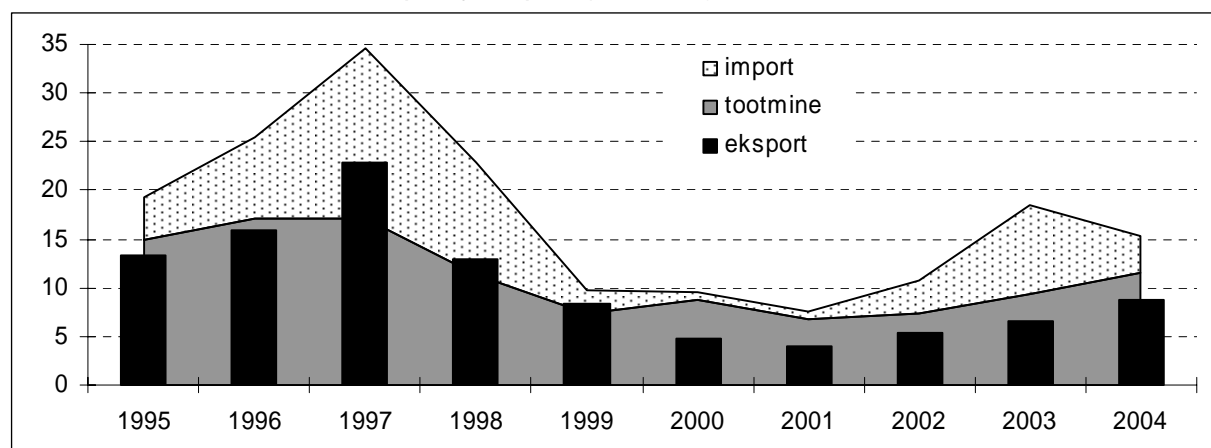
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Joogipiim 1 – 6%										
tootmine	38,4	43,8	54,3	53,8	55,3	59,1	60,9	65,6	76,2	73,0
eksport	1,7	2,8	5,5	3,5	5,2	1,8	1,0	2,7	0,8	0,2
import	6,3	5,1	9,0	7,8	0,2	3,2	0,8	0,0	2,1	3,4
Või										
tootmine	12,1	12,4	15,0	11,4	7,4	8,7	6,7	7,3	9,4	11,6
eksport	11,3	14,1	23,1	13,0	8,4	4,7	4,0	5,4	6,6	9,0
import	2,9	5,6	17,5	11,4	2,4	0,9	0,8	3,5	9,0	3,0
Juust										
tootmine	8,6	9,1	11,0	12,3	10,2	9,9	11,9	12,4	14,1	12,9
eksport	4,1	6,1	8,5	7,9	4,6	4,0	5,4	6,2	8,4	5,7
import	1,5	2,4	2,0	1,6	1,4	1,6	2,2	2,6	3,0	3,7
Piimapulbrid										
tootmine	19,8	21,7	17,1	18,2	11,5	15,2	20,3	23,3	16,1	22,5
eksport	21,3	21,0	22,5	12,9	19,8	14,2	15,5	18,0	12,1	16,7
import	3,3	6,1	3,0	1,9	1,9	4,9	3,8	4,2	9,7	1,4
Jäätis										
tootmine	1,7	2,4	4,0	4,6	6,2	6,1	6,1	6,9	7,5	8,9
eksport	0,3	0,1	0,1	0,5	0,6	1,0	1,2	1,4	1,8	2,5
import	3,1	2,1	1,9	1,7	1,0	1,1	1,3	1,3	1,2	1,6

Allikas: ESA

Piimapulbreid hakati eksportima Hollandisse ja Saksamaale juba vaadeldud perioodi alguses. Vaatamata soodustingimustega ekspordi märgatavale kasvule EL-15 suunal, ei tõusnud Eesti või ja piimapulbrite ekspordikogused 2004. aastal enam 1995. aasta ekspordimahtude tasemele. Jäätise eksport suurenes samal ajavahemikul 7 korda, juustu eksport 13%.

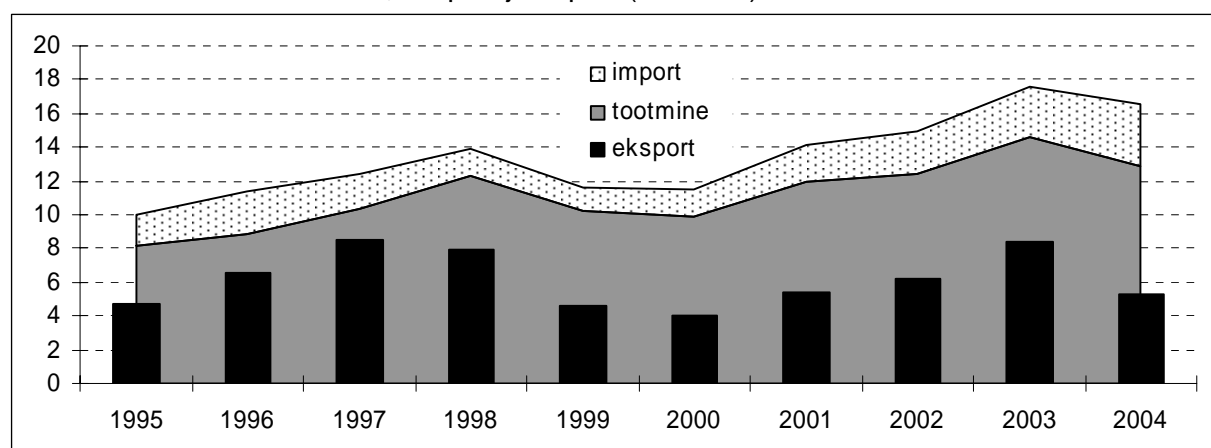
Kümneaastasel perioodil tegi Eesti piimatoodetest kiireima arengu jäätis – selle tootmismahht suurenes 5, eksport 7 korda ja siseturul tarbimine 3 korda.

Joonis 2.19. Väi tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

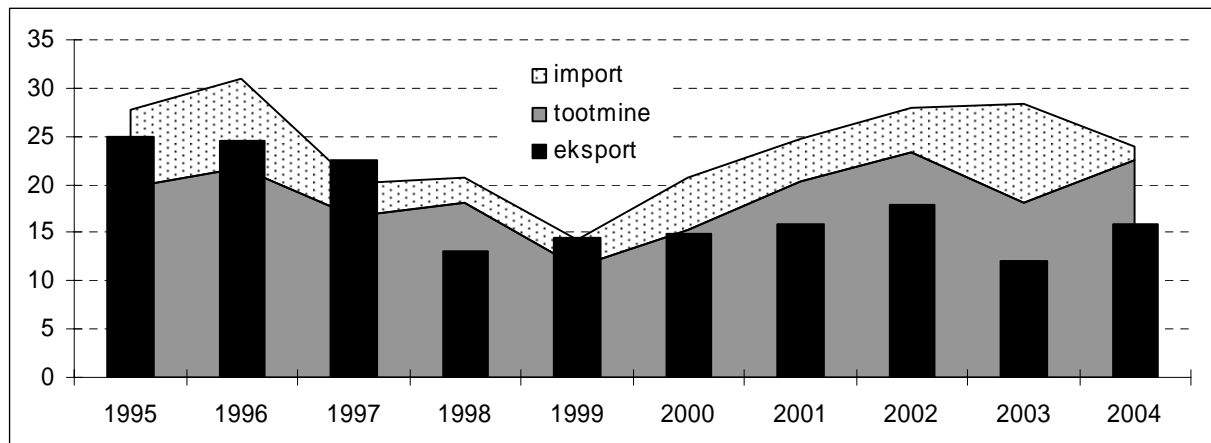
Allikas: ESA

Joonis 2.20. Juustu tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

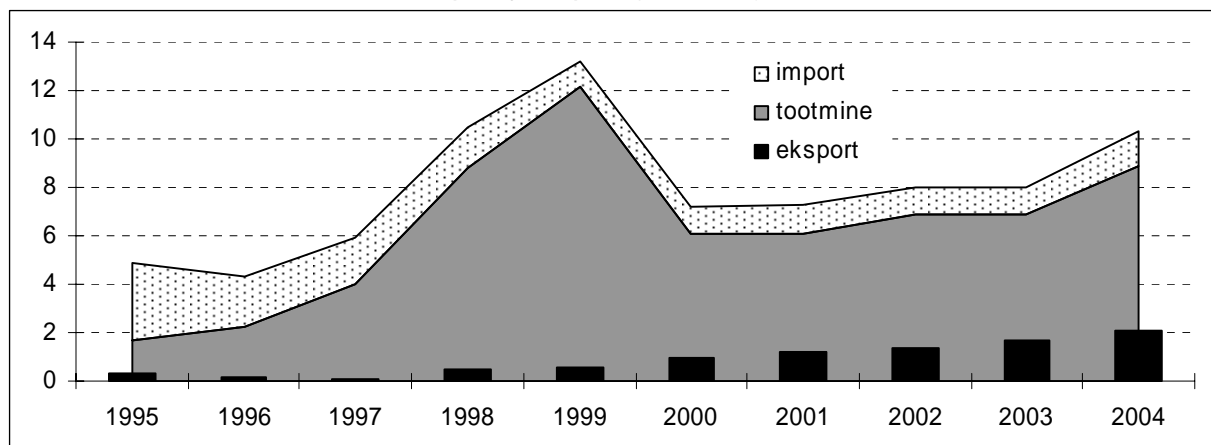
Allikas: ESA

Joonis 2.21. Piimapulbrite tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

Allikas: ESA

Joonis 2.22. Jäätise tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

Allikas: ESA

3. LIHATURG

Lihatootmine moodustas Eesti põllumajandustoodangust olenevalt aastast 18...23%. Vaadeldud perioodi keskmisena toodeti Eestis liha 44,7 kg elaniku kohta, mis moodustas 69% liha aastakeskmisest tarbimisest.

3.1. Tarbimine

Liha tarbimise kogus annab tunnistust riigi jõukusest – reeglina süüakse majanduslikult arenenud riikides liha rohkem. Nii on ka Eesti elanike ostujõu kasvuga aasta-aastalt suurenenud liha ja lihatoodete tarbimine.

Liha tarbimine (siseturu maht) oli 2004. aastal Eestis 93,9 tuhat tonni ja see suurenes aastatel 1995-2004 19%.

Eesti Statistikaameti andmete alusel tarbiti Eestis 2004. aastal 69,6 kg liha elaniku kohta ja kümne aasta jooksul (1995-2004) kasvas see 26% (tabel 3.1). Kasv elaniku kohta oli suurem kui üldine turumahu kasv, sest rahvastiku arv neil aastail vähenes. Leibkonnauuringute järgi, mis peegeldavad Eesti perede kodust tarbimist, oli eestimaalaste lihatarbimine 2004. aastal 64,1 kg inimese kohta. 10 aastaga on see suurenenud ligi neljandiku võrra. Perede toidukorvis kulutati lihale ja lihatoodetele 2004. aastal keskmiselt 2160 krooni inimese kohta, mis moodustas toidule tehtavatest kulutustest 26% (ESA leibkonnauuringute andmetel).

Traditsiooniliselt on eestimaalastele eelistatuim **sealiha**, mille tarbimine on pidevalt suurenenud, kasvades kümne aastaga 29%. Tarbitud liha struktuuri analüüs kinnitab sealiha jätkuvat populaarsust – ligi pool tarbitavast lihast on sealiha (1995 – 46%; 2004 – 47%).

Kümne aastaga suurenes **linnuliha** tarbimine 2,7 korda. Linnuliha osakaal tarbitud lihast on 10 aastaga kasvanud 13%-lt 1995. aastal 28%-le 2004. aastal. Osaliselt tuleb tarbimise kasv kirjutada küll tööstusettevõtetes vorstide toorainena kasutatud mehhaaniliselt konditustatud linnulihamassi (MDM) arvele. Kuid ilmselgelt on ka tervisliku toitumise propaganda, suhteliselt soodne hind ning kerge ja kiire valmistamine tõstnud märkimisväärselt linnuliha populaarsust elanikkonna hulgas. Linnuliha turuosa kasvades on suuremal või väiksemal määral oma turuosa loovutanud teised lihaliigid. **Veiseliha** tarbimine on viimase kümne aasta jooksul vähenenud kolmandiku võrra. Selle põhjuseks on kvaliteetse veiseliha kõrge hind ja selle vähesus turul. Lihatoõugu veiste kasvatus alles kogub Eestis hoogu. Kümne aastaga on veiseliha osakaal liha tarbimises vähenenud 32%-lt 1995. aastal 17%-le 2004. aastal. 1995-2004. aastail oli **lambaliha** tarbimine üsna kõikuv, sõltudes kohaliku lambakasvatuse mõõnadest ja tõusudest. Kuid mõõdukas nõudlus selle lihaliigi järele on püsinud ja viimastel aastatel on see kas-

vamas. Seetõttu on taas hoogustumas ka lambakasvatus. Põhikarja suurendamise tõttu on liha-toodang jäänud aga tagasihoidlikuks ning kodumaist lambaliha on kauplustes suhteliselt harva saada ja ka hind on teiste lihasortidega võrreldes oluliselt kõrgem. Imporditud lambaliha, mille kogused on olnud väga väikesed ja hind kõrge, kasutavad ära põhiliselt restoranid.

Tabel 3.1. Liha tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg elaniku kohta aastas)

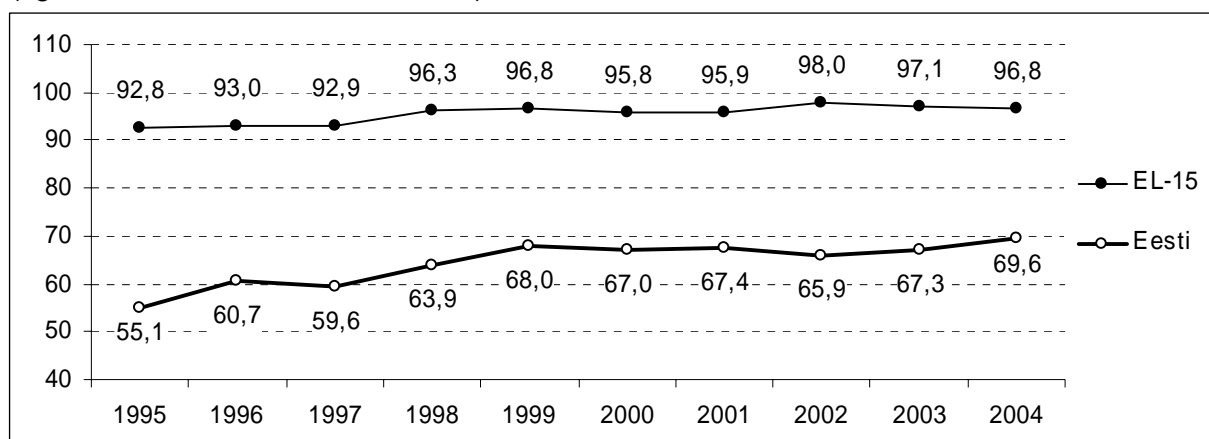
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eesti										
Sealiha	25,5	25,2	23,7	25,6	28,3	28,5	28,9	27,2	29,8	32,8
Veiseliha	17,4	18,3	16,9	16,4	15,7	15,4	11,7	12,3	9,8	12,1
Linnuliha	7,2	11,9	12,2	15,4	17,3	17,8	21,5	21,0	21,3	19,2
Lambaliha	0,9	0,8	2,4	1,2	1,7	0,9	0,3	0,2	0,3	0,2
Liha kokku	51,0	56,2	55,2	58,6	63,0	62,6	62,4	60,7	61,2	64,3
Subproduktid	4,1	4,5	4,4	5,3	5,0	4,4	5,0	5,2	6,1	5,3
Liha koos subproduktidega	55,1	60,7	59,6	63,9	68,0	67,0	67,4	65,9	67,3	69,6
EL-15										
Sealiha	40,9	41,5	40,8	43,5	43,4	42,8	43,1	43,6	43,9	43,8
Veiseliha	20,0	18,7	19,0	19,6	19,9	19,1	17,9	19,5	19,7	19,7
Linnuliha	20,0	20,9	21,2	21,4	21,5	21,9	23,6	23,2	23,4	23,3
Lambaliha	3,7	3,7	3,6	3,7	3,7	3,7	3,4	3,4	3,4	3,4
Liha kokku	84,6	84,8	84,6	88,2	88,5	87,5	88,0	89,7	90,4	90,2
Subproduktid	8,2	8,2	8,3	8,1	8,3	8,3	7,9	8,3	6,7	6,6
Liha koos subproduktidega	92,8	93,0	92,9	96,3	96,8	95,8	95,9	98,0	97,1	96,8

Allikad: ESA, Põllumajandusministeerium, ZMP

Kuigi tarbitava liha kogus Eestis on aasta-aastalt kasvanud, sööb Eesti elanik EL-15 keskmisega võrreldes oluliselt vähem liha ja lihatooteid. Kui 1995. aastal moodustas liha tarbimine Eestis 59% EL-15 keskmisest tasemest, siis 2004. aastal 72%. 2004. aastaks moodustas sealiha tarbimine Eestis 75%, veiseliha 61%, linnuliha 82% ning lambaliha 6% EL-15 keskmisest tarbimistasemest.

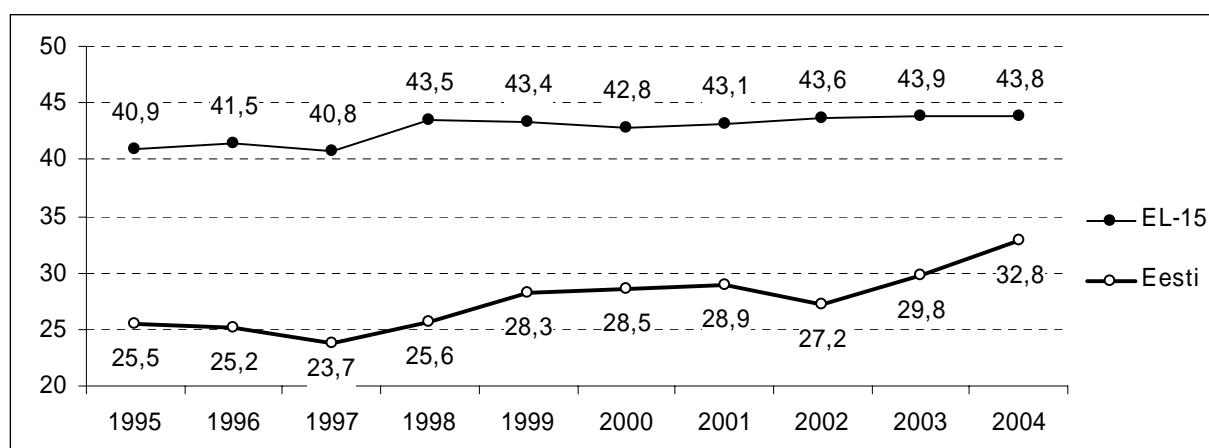
Ka EL-s on eelistatuim sealiha, mille tarbimine kasvas kümne aastaga (1995-2004.a) 7%. Linnuliha tarbimine suurenes EL-15-s sel perioodil 16,5%. Linnuliha on ka ainus lihaliik, mille tarbimine Eestis hakkab jõudma EL-15 keskmisele tasemele. Euroopa Liidus kasvas kümne aastaga linnuliha osatähtsus tarbitavas lihas 2%-punkti. Veiseliha süüakse ka EL-15-s eelnevatel lihaliikidest tublisti vähem. 2000. aastate algul Euroopas puhkenud taudid (eelkõige BSE ehk hullulehmatõbi) vähendas punase liha tarbimist veelgi. Probleemid veiselihaturul soodustasid aga linnuliha ja sealiha tarbimise kasvu. Olukorra stabiliseerumise järel on veiseliha turuosa EL-15-s siiski peaaegu taastunud. Kui 1995. aastal oli veiseliha osatähtsus seal 22%, siis 2004. aastal oli 20% tarbitud lihast veiseliha.

Joonis 3.1. Liha ja lihatoodete (koos subproduktidega) tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg inimese kohta aastas, ü.a lihaks)

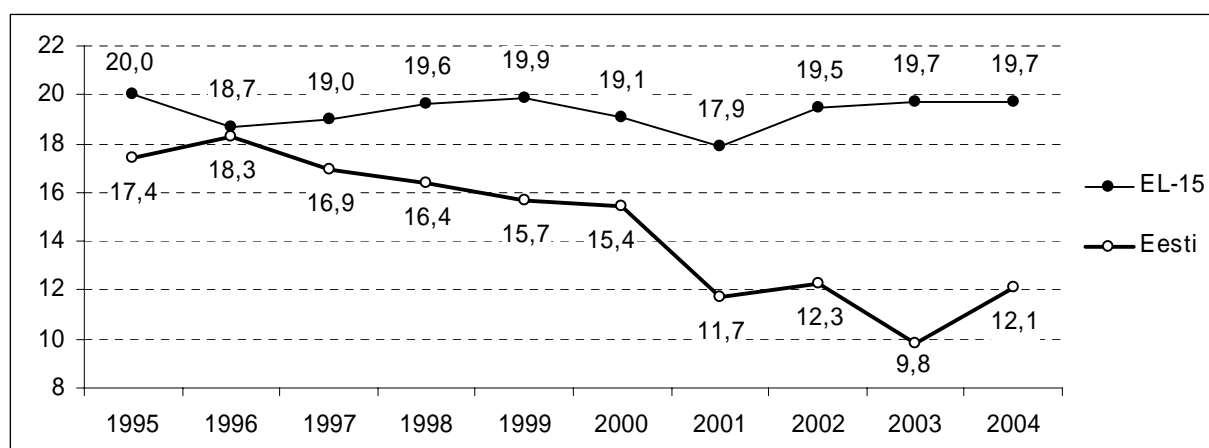
Allikad: ESA, ZMP

Joonis 3.2. Sealiha tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg inimese kohta aastas, ü.a lihaks)

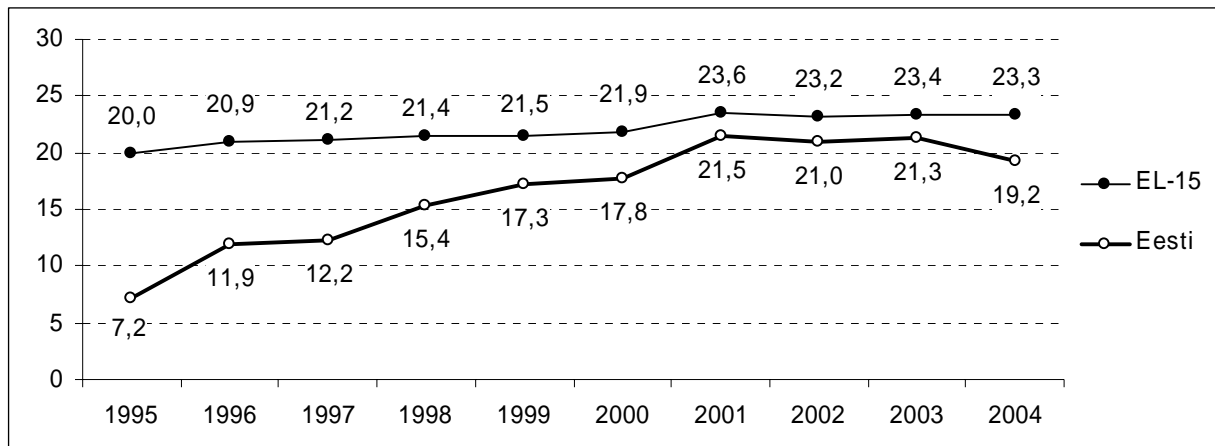
Allikad: ESA, ZMP

Joonis 3.3. Veiseliha tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg inimese kohta aastas, ü.a lihaks)

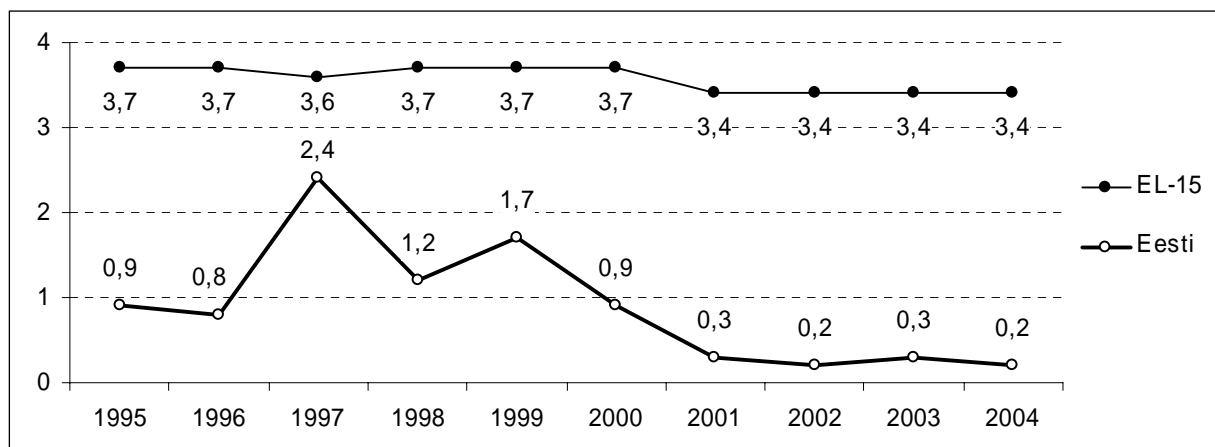
Allikad: ESA, ZMP

Joonis 3.4. Linnuliha tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg inimese kohta aastas, ü.a lihaks)

Allikad: ESA, ZMP

Joonis 3.5. Lambaliha tarbimine Eestis ja EL-15-s (kg inimese kohta aastas, ü.a lihaks)

Allikad: ESA, ZMP

Aastatega on lisaks eri lihaliikide tarbimise muutumisele muutunud ka eestimaalaste värske liha ja pool- ning valmistoodete ostude suhe. Kiire elutempo ja vaba aja väärtustamine sunnivad ning kasvanud sissetulekud võimaldavad liha ja lihatoodete ostudes suurendada pool- ja valmistoodete osakaalu värske liha osakaalu vähenemise arvel. Kiiresti on populaarseks muutunud eeltöödeldud pakendatud lihatooted (nt maitsestatud pooltooted).

Omatoodanguna või talunikult tasuta saadud värske sea- ja veiseliha kogused on vaadeldud perioodil veidi vähenenud, kuid moodustavad endiselt nende lihaliikide tarbimiskogusest ligi neljandiku.

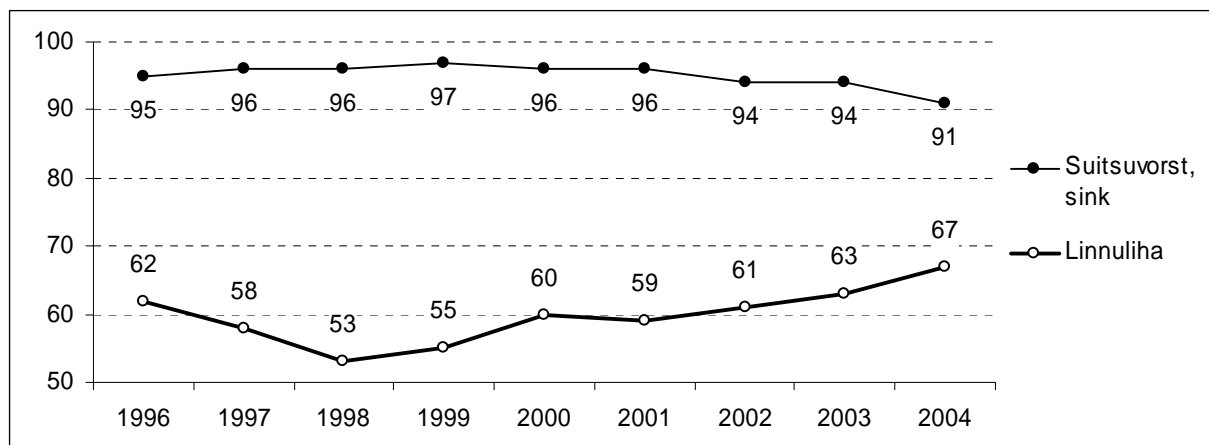
Alates 1996. aastast EKI poolt läbiviidud tarbijauuringutest nähtub, et üle 90% eestimaalastest on pidevalt eelistanud kodumaiseid suitsuvorste ja sinke. Kohalike lihatoodete positsioon Eesti turul püsib endiselt tugev, kuigi viimastel aastatel on importtooted hakanud varasemast veidi suuremat konkurentsi pakkuma. Eestis toodetud linnuliha eelistajate osakaal kõikis aastatel 1996-2004 53% ja 67% vahel. Kohaliku linnuliha konkrentsivõime paranes perioodi viimastel aastatel. Importlinnuliha eelistavad peamiselt väiksema sissetulekuga tarbijad, sest selle hind on reeglina madalam.

Tabel 3.2. Lihatoodete tarbimine (kg elaniku kohta aastas)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Värske liha	...	22,8	22,1	21,8	24,1	24,1	21,5	21,3	23,0	22,3
Keeduvorst, viiner, sardell	12,7	11,6	12,0	11,6	11,3	12,8	12,2	11,8	11,6	12,0
Täis- ja pool-suitsuvorst, keedusink	2,0	2,9	3,8	3,4	3,9	4,7	4,6	4,3	4,3	4,4
Kotlet, frikadell, pelmeen	...	1,2	1,5	2,0	2,3	2,1	1,6	1,8	1,8	2,2
Sült, rulaad, pasteet	...	1,3	1,4	1,5	1,4	1,6	1,4	1,6	1,7	1,9
Hakkliha	4,4	3,5	3,7	3,5	3,9	4,9	4,5	5,0	5,0	5,1
Suitsu-, grillkana	...	0,2	0,3	0,5	0,6	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0
Supi- ja südikogud	...	3,5	2,9	2,8	2,8	3,6	3,4	3,6	2,7	2,5

Allikas: ESA leibkonnauuringud

Joonis 3.6. Kodumaiste lihatoodete eelistamine tarbijate seas (% elanikest)

Allikas: EKI

3.2. Tootesortiment, kodumaiste toodete osakaal kauplustes

EKI poolt regulaarselt kauplustes läbiviidud toidukaupade sortimendivaatlused näitavad, et tarbija eelistab üldjuhul harjumuspärase maitsega eestimaist kaupa. Imporditud lihatooted on Eestis valmistatutest nõutavamad juhul, kui need on oluliselt odavamad või kui tegemist on Eestis mittetoodetava nišitootega. Et püsida konkurentsisis ja rahuldada paremini tarbijate üha kasvavat nõudlust, on Eesti lihatööstusettevõtted aastate jooksul oluliselt laiendanud oma valmistoodete sortimenti ning parandanud nende kvaliteeti. Vaadeldud kümne aastaga laienes keeduvorstide-viinerite valik kauplustes ligi 6 korda, suitsuvorstide sortiment ligi 10 korda ja suitsuliha sortiment enam kui 10 korda. Kauplustest laekunud andmetel moodustas aastail 1995-2004 enamike lihasaaduste käibest kodumaiste lihatoodete osa 90-100%.

Lihatoodete grupis pakkus tugevaimat konkurentsi kohalikele toodetele eeskätt USA-st imporditud linnuliha, mille jaehind püsis oluliselt madalam kodumaise linnulihaga võrreldes ning mille osakaal kaupluste käibes kõikus aastate lõikes 31% ja 66% vahel.

Kodumaistest odavamaks on vaadeldaval perioodil olnud ka imporditud lihakonservid, mille osakaal kaupluste käibes liikus aastate lõikes 7% ja 25% vahel. Piiritagustest lihatoodete tootjatest on Eesti tarbija suurima usalduse võitnud Põhjamaad.

Tabel 3.3. Lihatoodete sortiment kauplustes (tootenimetust keskmiselt kaupluses)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Veiseliha										
kodumaine	0,9	1,2	1,6	1,8	2,3	2,5	2,1	1,4	1,8	2,1
import	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sealiha										
kodumaine	1,1	2,3	3,2	3,6	5,6	5,8	6,1	5,1	6,3	7,5
import	0,0	0,0	0,1	0,1	0,4	0,5	0,2	0,2	0,2	0,0
Linnuliha										
kodumaine	2,0	2,1	1,5	3,2	3,8	4,7	5,3	6,4	6,8	8,0
import	0,7	1,0	1,8	1,9	2,2	2,4	2,7	2,2	2,2	2,2
Lihakonservid										
kodumaine	5,7	5,8	7,5	9,1	10,2	8,5	8,7	7,8	8,3	8,9
import	2,3	2,2	3,1	1,6	1,9	2,4	4,0	2,6	2,8	3,0
Keeduvorst/viiner										
kodumaine	8,3	10,9	12,8	17,4	24,0	28,6	32,0	33,7	41,7	48,2
import	0,4	0,1	0,2	0,3	0,8	0,6	0,6	0,1	0,2	0,2
Suitsuvorst										
kodumaine	3,9	6,0	8,2	13,8	17,2	19,6	21,4	24,0	31,6	37,3
import	1,0	0,5	0,7	1,5	1,8	1,0	0,9	0,2	0,4	1,1
Suitsuliha										
kodumaine	3,5	5,0	7,7	14,2	17,9	20,6	23,7	24,8	29,0	36,5
import	0,4	0,2	0,1	0,3	1,0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,5

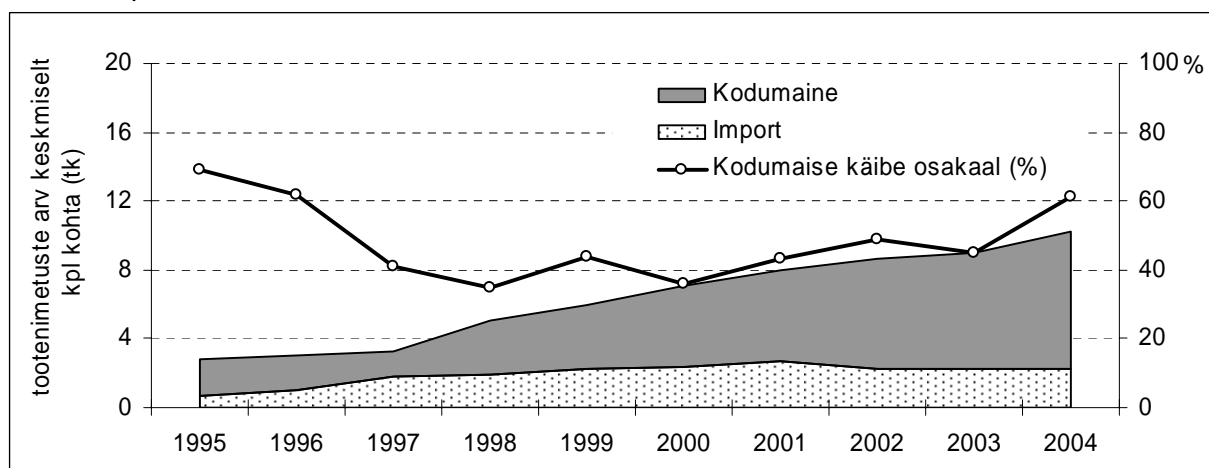
Allikas: EKI

Tabel 3.4. Kodumaiste lihatoodete osakaal Eestis kaupluste rahalises käibes (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Veiseliha	100	100	100	98	100	100	100	100	100	100
Sealiha	100	100	97	97	82	86	90	90	95	98
Linnuliha	69	62	41	35	44	36	43	49	45	61
Lihakonserv	86	83	75	89	93	87	79	81	86	87
Keeduvorst/viiner	98	99	99	99	98	99	100	99	99	100
Suitsuvorst	97	97	97	99	98	99	99	99	100	99
Suitsuliha	99	99	100	100	98	98	100	100	100	100

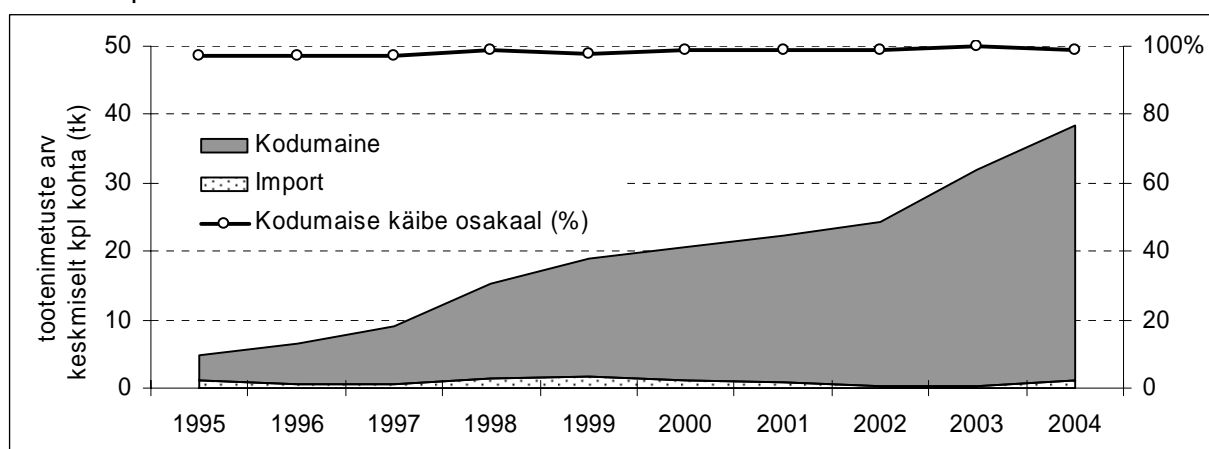
Allikas: EKI

Joonis 3.7. Linnuliha sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste linnuliha käibes

Allikas: EKI

Joonis 3.8. Suitsuvorsti sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste suitsuvorsti käibes

Allikas: EKI

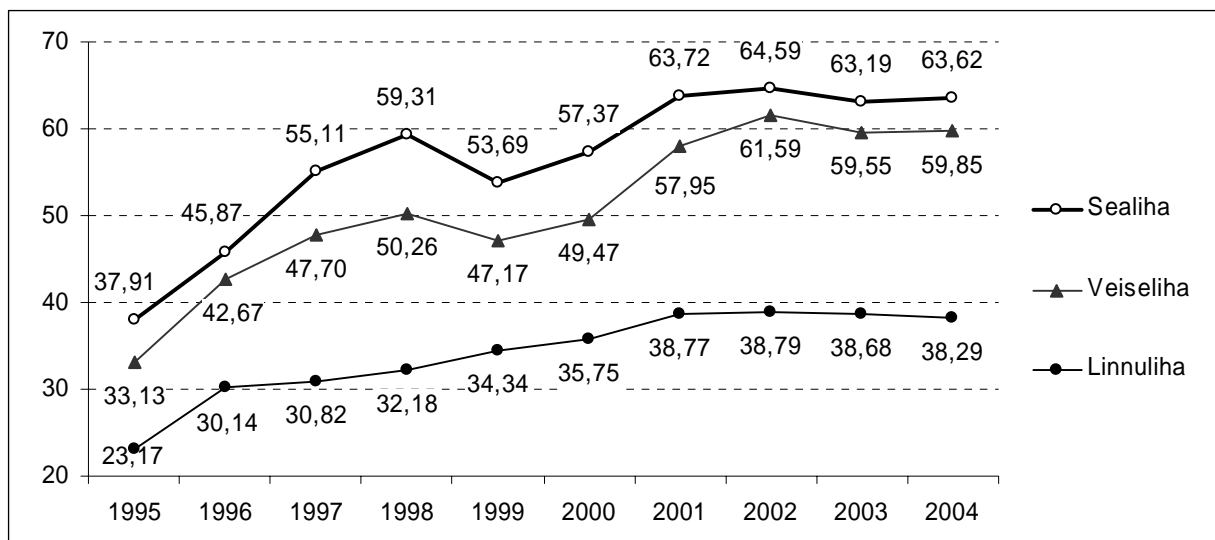
3.3. Jaehinnad

Kasvavad sissetulekud ja suurenev nõudlus liha ja lihatoodete järele tõid kaasa nende jaehinna tõusu. Kuid hinnatõus ei ole olnud pidev, 10 aasta jooksul oli lihal ja lihatoodetel ka 2 hinnalanguse perioodi – 1999. ja 2003. aastal. 1998. aastal Aasiast alguse saanud ja Venemaa kaudu Eestini jõudnud majanduskriisi mõjul ja Eesti üldise majanduskasvu pidurdumise tõttu odavnes 1999. aastal sealihaga kauplustes 9,5% ja veiseliha 6,1% eelneva aastaga võrreldes. Nõrk konkurents ja üha suurenev nõudlus linnuliha kui kõige odavama lihaliigi järele tagasid liha üldise hinnalanguse juures linnuliha jätkuva kallinemise kauplustes. Koos toidukaupade hinnalanguse üldise trendiga odavnesid 1999. aastal ka lihatooted. Hakkliha ja suitsukarboonadi jaehind langes vastavalt 7,5% ja 8,4%. Keeduvorst ja viiner odavnesid 2,0% ja 1,4%. Kuid ka pärast hinnalangust jäid lihatooted kauplustes keskmiselt 27% ja liha keskmiselt 44% kallimaks kui 1995. aastal.

Teine, aga väiksem liha ja lihatoodete hinnalangus toimus 2003. aastal. Seda kutsus esile eelkõige konkurentsi teravnemine jaekaubanduses. 2004. aastal jätkus veel lihatoodete mõningane odavnemine, kuid liha hakkas taas vähehaaval kallinema.

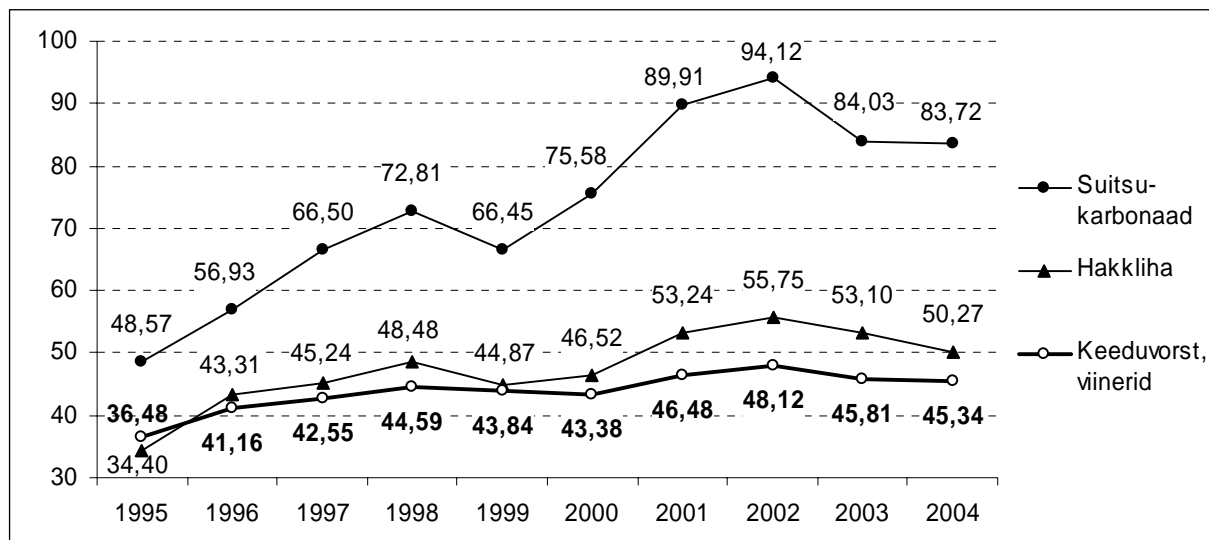
Kaupluste kõrval on tarbijatele oluliseks ostukohaks Eestis olnud turud, kus liha ja lihatooted on läbi aegade olnud odavamad kui kauplustes. Ka liha valik oli 1990-ndatel aastatel turgudel oluliselt suurem, kui kauplustes. Vaadeldava 10 aastaga hinnavahe kaupluste ja turgude vahel oluliselt ei vähenenud. Samas EKI poolt läbi viidud uuring toidukaupade ostukohtade eelistuste osas näitab, et turgude populaarsus toiduainete ostmisel tarbijate seas tasapisi langeb. Kui veel 2002. aastal tehti 35% liha ja 25% lihatoodete ostudest turult, siis 2004. aastal langes turgudel tehtud ostude osakaal vastavalt 32% ja 18%-le.

Joonis 3.9. Liha jaehinnad kauplustes (kr/kg)

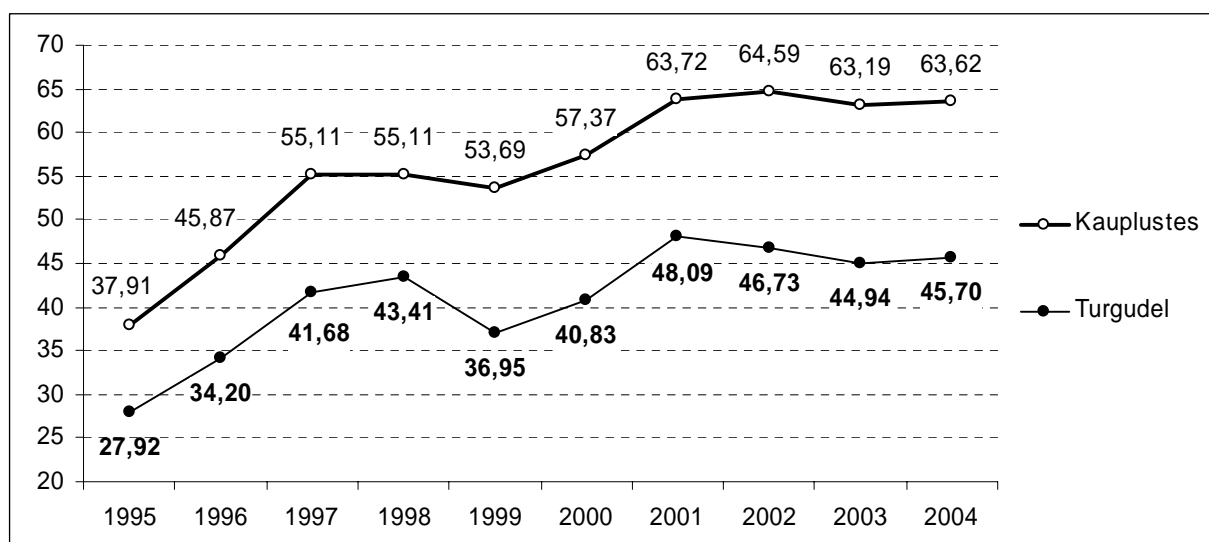
Allikas: EKI

Joonis 3.10. Lihatoodete jae hinnad kauplustes (kr/kg)

Allikas: EKI

Joonis 3.11. Sealiha jae hind kauplustes ja turgudel (kr/kg)

Allikas: EKI

3.4. Lihatoodang ja kokkuostuhinnad

Eesti majanduse ja seega ka lihaturu avatus muutis selle oluliselt mõjutatavaks nii Euroopa kui ka terve maailma liha- ja teraviljaturul toimuvatest muutustest. Suurimat ja otsesemat mõju kohalikule lihaturule avaldasid riigid, kellega Eestil oli tihedam kaubavahetus – Soome, Taani, Poola, Venemaa, Ukraina, Läti, Leedu ja USA.

Suurem osa Eesti lihatööstusettevõtete toorainest oli kodumaine. Eesti tapamajad ostsid 1995.-2004. aastail kokku 45-65% kodumaistest sigadest ja veistest, ülejäänud loomad kasutasid tootjad oma tarbeks või müüdi otse tarbijale.

Tabel 3.5. Loomade arv, kokkuost ning lihatoodang

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Loomade arv (tuh pead)										
Sead	448,8	298,4	306,3	326,4	285,7	300,2	345,0	340,8	344,6	340,1
Veised	370,4	343,0	325,6	307,5	267,3	252,8	260,5	253,9	257,2	249,8
sh lehmad	185,4	171,6	167,7	158,6	138,4	131,0	128,6	115,6	116,8	116,5
Lambad	49,8	39,2	35,6	30,8	30,9	32,2	32,4	33,8	34,3	41,7
Linnud	2 911	2 325	2 602	2 636	2 462	2 366	2 295	2 096	1 945	2 183
Lihatoodang (tuh tonni)										
Kokku	67,7	58,6	53,4	60,0	61,1	53,3	57,3	68,3	67,5	71,3
sh sealiha	35,4	31,7	29,5	32,4	31,3	30,3	33,6	40,0	39,5	40,9
veiseliha	25,8	22,1	19,0	19,3	21,7	15,4	14,2	16,5	13,1	15,2
lambaliha	0,8	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
linnuliha	5,6	4,3	4,4	7,9	7,7	7,3	9,2	11,5	14,4	14,8
Kokkuost (tuh tonni)										
Sead	17,6	14,1	13,0	15,1	13,6	15,5	16,5	21,9	24,8	25,2
Veised	16,0	11,4	11,0	9,3	10,0	7,1	6,8	8,8	9,3	10,2

Allikas: ESA

Üldise rahvusvahelise **sealihaturu** konjunktuuri muutuste ja odavama importliha kasutamise suurenemise tõttu vähenes 1990-ndatel Eestis aastatel sigade arv. Kui 1995. aastal oli Eestis veel 448,8 tuhat siga, siis 1999. aastaks oli neid 163,1 tuhande võrra vähem ja see oli sigade arvukuse madalaim tase. Järgnevatel aastatel seakari suurenes, jäädes püsima 340-345 tuhande pea vahele. Sigade arvukuse muutustega kaasnesid loomulikult muutused ka sealihatoodangus. See läbis madalseisu 1990-ndate aastate lõpus ning on alates 2001. aastast taas kasvamas. Tõusudele ja langustele vaatamata suurenes sealihatoodang Eestis kümne aastaga siiski 15,5%, kokkuost aga 43%. Sealihakaubalisus kasvas pidevalt – 1990-ndate lõpus ostsid tapamajad kokku veidi alla poolte Eestis toodetud sigadest, 2000-ndate alguses aga juba üle 60%.

Tabel 3.6. Lihatoodang elaniku kohta Eestis ja EL-15-s (kg)

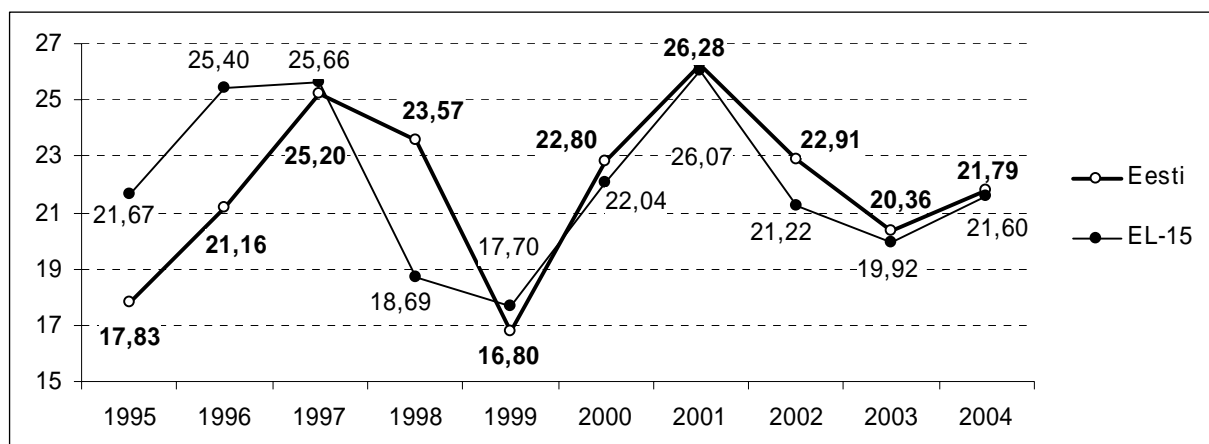
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sealiha										
Eesti	24,6	22,4	21,1	23,4	22,8	22,1	24,6	29,4	29,2	30,3
EL-15	43,1	43,4	43,6	47,1	48,0	46,8	46,4	47,2	47,1	46,2
Veiseliha										
Eesti	18,0	15,6	13,6	13,9	15,8	11,2	10,4	12,1	9,7	11,3
EL-15	21,9	21,0	21,3	20,5	20,7	19,9	19,6	20,0	19,6	17,8
Lambaliha										
Eesti	0,6	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
EL-15	3,2	3,1	3,0	3,1	3,0	3,0	2,7	2,7	2,7	2,3
Linnuliha										
Eesti	3,9	3,0	3,1	5,7	5,6	5,3	6,7	8,5	10,6	11,0
EL-15	20,9	21,4	23,1	23,6	23,4	23,4	24,2	24,7	23,5	24,1

Allikad: ESA, ZMP

Turu avatuse ja impordisurve tõttu järgis **sealiha kokkuostuhind** Eestis EL-15 hinnataset. Kümne aasta jooksul raputas Eesti sealihaturgu nii mõnigi krahh, millest rängim oli Kagu-Aasiat ja Venemaad 1998. aasta teises pooles tabanud finantskriis. Koos majanduslangusega Venemaal kui ka majanduskasvu pidurdumisega Eestis lõpetas nii mõnigi Venemaaga tihedalt äri ajanud Eesti ettevõtte oma tegevuse. EL-15-s Kagu-Aasia tarvis nuumatud sead, mis sinna finantskrahhi tõttu müümata jäid, löid kokkuostuhinnad 1999. aastal alla kogu Euroopas. See tõttu odavnes sealiha märgatavalt ka üliliberaalse majandusega Eestis. 1999. aasta keskmine tegelik sealiha kokkuostuhind oli Eestis 16,80 kr/kg, mis oli allpool sealiha omahinda sel ajal. Nii madalale ei ole sealiha kokkuostuhinnad enam järgnevatel aastatel langenud.

Sealiha kokkuostuhinna arengus võib üldiselt täheldada nelja-aastast tsüklit: kahe aastaga kerkib hind haripunkti ja kukub sealt taas kahe aasta jooksul madalseisu. Põhjuseks liha taastootmistsükli iseärasus ja nõudluse-pakkumise muutumine. Kuid peale nimetatud finantskriisi on järgnevatel aastatel hindade kõrg- ja madalseisu vahe vähenenud.

Joonis 3.12. Sealiha kokkuostuhinnad Eestis ja EL-15-s (kr/kg)

Allikad: ESA, ZMP

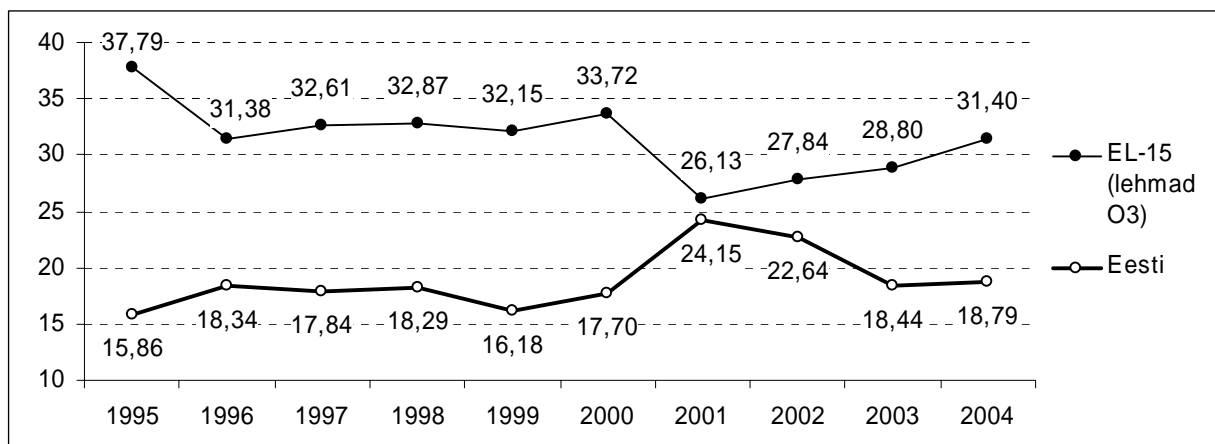
Veiseliha tootmine oli 1995-2004. aastail suures osas piimatootmise kõrvalharuks. Lihaks realiseeriti lüpsikarja sobimatud lehmad ning noorpullid. Seega koos piimatootmise langusega vähenes ka veiste arv ja veiseliha toodang. 1995. aastal oli veisekarjas veel 370 tuhat looma, 2004. aastaks kahanes veiste arvukus 33% ehk 120 tuhande peaaegu võrra. Seejuures lüpsilehmade arv vähenes 185 tuhandelt 117 tuhandele. Kui lüpsilehmade arvukus vähenes 69 tuhande võrra ehk 37%, siis lihaveiste ja mullikate arv vähenes 52 tuhande võrra ehk 28%. Lüpsikarja vähendamine ja suurem lehmade prakeerimine muutis 10 aastaga lihaveiste ja lehmade suhte karjas lihaveiste ja mullikate kasuks.

Veiseliha toodang vähenes sel perioodil 41% ning kokkuost 36%. Lihatööstuste poolt kokkuostetud veiseliha osakaal kogu veiseliha tootangus on viimastel aastatel suurenenud 60-70%-ni.

Lihatõugu veiste kasvatus on Eestis alles hoogu kogumas ning seetõttu napib ka kvaliteetset veiseliha. Sellele vaatamata on veiseliha hind kauplustes suhteliselt kõrge. Kulub veel aega, et eestlastele harjumuspärase sealiha kõrval kasvaks ka veiseliha tarbimise osakaal. Veiseliha tootmise potentsiaali ja ees olevaid probleeme peegeldab ka **veiste kokkuostuhind**, mis püsib senini, vaatamata märkimisväärsele tõusule viimastel aastatel, oluliselt madalam EL-15 keskmisest hinnast. Enamgi veel – veiseliha kokkuostuhind Eestis on endiselt üks madalaimaid EL-s. 1995. aastal oli tegelik keskmine veiseliha kokkuostuhind Eestis 15,86 kr/kg, mis jäi 2,4 korda alla EL-15 lehmade keskmisele kokkuostuhinnale. Edasiste aastate jooksul EL-15-s veiseliha kokkuostuhinnad langesid, Eestis aga tõusid. 2001. aastal olid veiseliha hinnad EL-15-s hullulehmatõve (BSE) tõttu selle kümnendi madalaimad, Eestis aga väikesest siseturu pakkumisest tingituna kõrgeimad. Sel aastal olid käärid EL-15 ja Eesti kokkuostuhindade vahel kõige väiksemad – veidi alla 2 kr/kg ehk 8%. Järgnevatel aastatel hinnavahe suurenes uuesti kuna EL-15-s hinnad kriisi lõppedes tõusid, Eestis aga pakkumise suurenedes taas langesid. Siiski oli 2004. aasta keskmine veiseliha kokkuostuhind Eestis 19% kõrgem kui 1995. aastal.

Eelmise sajandi alguses oli **lambakasvatus** Eesti põllumajanduses olulisel kohal. 1939. aastal oli Eestis 696 tuhat lammast. Taasiseseisvumisjärgne põllumajanduse kohandumine turumajandusele, lambaliha ja villa tootmise madal tasuvus ning probleemid villa ja nahkade realiseerimisel vähendasid lammaste arvukust tublisti. Kui 1990-ndate aastate alguseski oli Eestis veel ligikaudu 140 tuhat lammast, siis 1995. aastaks oli nende arv langenud juba 49,8 tuhandele.

Joonis 3.13. Veiseliha kokkuostuhinnad Eestis ja EL-15-s (kr/kg)

Allikad: ESA, ZMP

Eestis pole senini tekkinud lihatööstusi, mis lambalihast valmistooteid valmistaks. Probleemiks on olnud lammaste väike arv ning tapaloomadega varustamise lünklikkus. Kui lihalammaste arv kasvab, siis suudetakse ka lihatööstusi pidevalt varustada ning talleliha jõuab nii eestlaste toidulauale kui võibolla ka ekspordi. Talleliha ekspordi võimalusi tõstab tõsiasi, et EL-15-i siseturu isevarustatuse tase lambalihaga on 85% samal ajal, kui teiste lihaliikide osas ületab isevarustamise tase kaugelt siseturu vajadused.

Eestis on piirkondi, kus looduslikud tingimused traditsiooniliste põllumajandusharudega tegelemiseks on ebasoodsad ja just nendesse piirkondadesse sobiks lambakasvatus hästi. Alates 1999. aastast maksab riik ute kasvatamise toetust. Tänu viimastel aastatel toimunud muutustele on huvi lambakasvatuse vastu tõusnud. Põhikarju on hakatud suurendama ning see on mõnevõrra veelgi vähendanud lambaliha niigi nappi tootmist, kuid loonud eelduse lambaliha toodangu kasvaks lähiaastail.

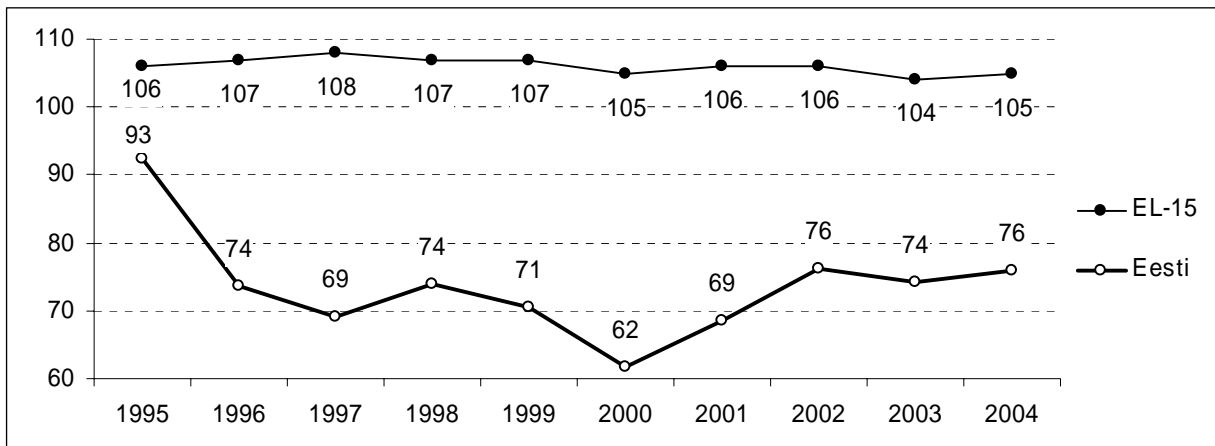
Lambakasvatuse madalaseisu üheks põhjuseks olid madalad **kokkuostuhinnad**. Nii oli veel 1998. aasta lambaliha keskmine kokkuostuhind 15.42 kr/kg. Elanikkonna ostujõu tõus, maitse-eelistuste mitmekesisustumine ja turistide arvu suurenemine on viimastel aastatel Eestis nõudlust väärtusliku ja maitstva talleliha järele kasvatanud ning koos sellega on tõusnud ka kokkuostuhind. 2004. aastal maksti kasvatajale juba kilo noore lamba liha eest keskmiselt 39.33 krooni. Sellele vaatamata tarbiti 2/3 toodetud lambalihast omatoodanguna või talunikelt otse ostes ning vaid 1/3 lihast kaubastati kokkuostjate kaudu eelkõige avatud turgudel või otse restoranidele. Lihatootustesse jõudis lambaliha väga vähe ning töödeldud lambalihatooteid 1995-2004. aastail Eestis praktiliselt müügil ei olnud.

3.5. Isevarustatus

Lihaga isevarustatuse tase Eestis oli 2004. aastal 76% ja 10 aastaga oli see langenud ligi 17%-punkti. Kodumaine lihatoodang kattis siseturu vajadused viimati 1993. aastal. Kõige väiksema osa tarbimisest kattis kodumaine lihatoodang 2000. aastal (62%). Liha odavam hind maailmaturul samal ajal, kui Eesti toodangu omahind ning kokkuostuhinnad olid suhteliselt kõrged, ajendas liha importi Eestisse suurendama.

EL-15 siseturu vajadus oli kõigil analüüsi aastail oma toodanguga kaetud ning igal aastal eksporditi 4-8% lihatoodangust.

Joonis 3.14. Lihaga isevarustamise tase Eestis ja EL-15-s (%)

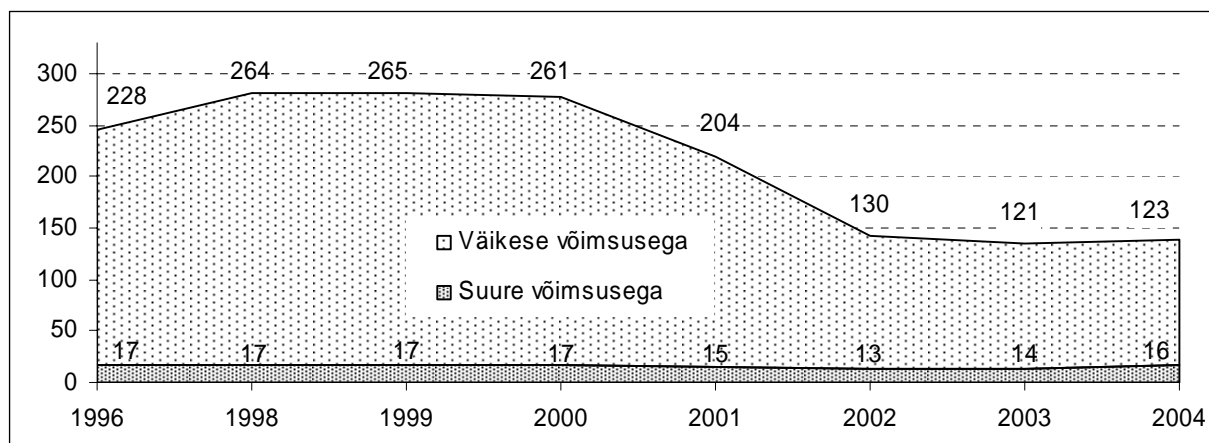
Allikad: EKI, ZMP

3.6. Lihatööstus

Kui 1995. aastal oli Eestis ligi 300 lihakäitlemisettevõtet, siis 2004. aastal oli neid Veterinaar- ja Toiduameti andmetel 139, millest 16 olid suure võimsusega lihakäitlemisettevõtteid, oma tapamaja oli nendest 6 ettevõttel (joonis 3.12). Väikese võimsusega lihakäitlemisettevõtteid oli 123, millest 79-1 olid oma tapamajad. Vaatamata ettevõtete arvukusele, on Eesti lihaturg nii kapitali kui ka valmistoodangu turujaotuse osas kontsentreeritud. Valdavas osas lihatööstustes on toodete nomenklatuur sarnane, mis hoiab valmistoodangu turul teravat konkurentsi. $\frac{3}{4}$ liha ja lihatoodete turust kuulub 3 suuremale ettevõttele.

Välisuru avardamine ja siseturul just toitlustusettevõtete nõudluse kasv tükeldatud sealihale suurendas Eestis kümne aastaga lihatööstusettevõtetes tükeldatud sealihatootmist enam kui 60%. Töötlemata linnuliha tootmine suurenes 1995. aastast 2002. aastani koguni 78%. 2003. aastal linnuliha tööstuslik toodang küll vähenes, kuid selle põhjus on pigem seotud tootarenduse ja statistika eripäraga. Et suurendada oma turuosa, hakkas AS Tallegg sel aastal rohkem rõhku panema maitsestatud linnuliha tootmisele ja müügile, mistõttu töötlemata linnuliha toodang ka langes. Seega oli tegemist pigem struktuurse kui mahulise muutusega.

Joonis 3.15. Lihatööstuste struktuuri areng (ettevõtete arv)

Allikas: VTA

Lihatööstuste veiseliha müük vähenes 1995-2004. aastail pea poole võrra. Veiseliha tootmine on suures osas ikka veel piimatootmise kõrvalharuks ning lihaks realiseeritakse lüpsikarja sobimatud lehmad ning noorpullid. Vorstitoodete nõudlus püsis neil aastail üsna stabiilne, mistõttu veiseliha tootmismahud olulisel määral ei muutunud. Lihatõugu veiseid on senini olnud kasulikum siinse madala kokkuostuhinna tõttu elusloomadena välja vedada.

3.7. Väliskaubandus

Eesti toodangu kvaliteedist annab tunnistust ekspordi kasv ning impordi vähenemine. Eesti vorstitoodete turul on konkurentidel teistest riikidest raske läbi lüüa.

Kuigi põhiliselt sõltus Eesti lihasektor kodumaisest tarbimisest ja tooraine impordihindadest, aitas tootmismahutusid hoida või veidi ka tõsta liha ja lihatoodete eksport (tabelid 3.7 ja 3.8). Näiteks sealiha ekspordikogused (sh elussead ümber arvestatud lihaks) kasvasid aastail 1995-2004 üle 17 korra, vorstitoodete ja lihakonservide eksport ligikaudu kahekordistus, linnuliha

Tabel 3.7. Lihatoodete tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vorstitooted										
toodang	32,8	32,2	35,8	38,6	35,4	29,7	34,7	37,7	38,7	33,7
eksport	2,2	1,2	1,5	2,9	0,7	0,5	2,8	6,2	5,2	4,0
import	1,2	1,2	0,6	0,5	1,1	1,5	1,2	0,9	0,7	0,6
Lihakonservid										
toodang	1,2	1,4	1,1	1,2	0,5	0,3	0,7	0,3	0,1	0,1
eksport	1,2	0,9	0,7	0,8	0,3	0,3	1,1	1,8	2,1	2,0
import	1,2	2,7	2,6	1,0	1,7	2,4	1,3	1,2	1,1	1,1

Allikas: ESA

Tabel 3.8. Liha tootmine, eksport ja import (tuh tonni)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sealiha										
tootmine	35,4	31,7	29,5	32,4	31,3	30,3	33,6	40,0	39,5	40,9
eksport*	0,2	0,2	1,2	2,9	3,4	5,5	5,7	6,8	9,8	6,6
import	2,0	6,0	6,4	6,8	12,8	12,2	11,8	11,9	14,4	11,5
Veiseliha										
tootmine	25,8	22,1	19,0	19,3	21,7	15,4	14,2	16,5	13,1	15,2
eksport	0,9	0,01	0,5	0,4	1,0	0,2	0,3	0,1	0,0	0,2
import	0,4	3,4	2,5	2,2	1,0	2,6	2,5	1,2	1,0	1,3
Linnuliha										
tootmine	5,6	4,3	4,4	7,9	7,7	7,3	9,2	11,5	14,4	14,8
eksport	4,0	2,3	1,7	1,9	2,1	2,4	3,4	3,5	5,1	4,6
import	8,7	13,8	16,9	17,2	18,2	18,7	22,5	22,5	20,9	13,7

* sh elussead ümberarvestatuna lihaks

Allikas: ESA

eksport suurenes väiksemas mahus. Põhilisteks sihtmaadeks olid lähinaabrid Läti ja Leedu. Lihatoodete ekspordikäive suurenes 1995. aasta 196 mln kroonilt 473 mln kroonini 2004. aastal ning nende osakaal põllumajandussaaduste koguekspordis suurenes 1995. aasta 5,7%-lt 2004. aastal 7,5%-ni.

Valmistoodete omahinna alandamiseks kasutasid lihatööstusettevõtted osaliselt imporditud ning eksporditud toetel kohalikust lihast märgatavalt odavamad sea- ja linnuliha. Sealiha import suurenes vaadeldud 10 aasta jooksul ligi 6 korda ning linnuliha import ligi 60%. Kodumaisest odavamad sealiha imporditi peamiselt Taanist, Soomest ja Rootsist, linnuliha eelkõige USA-st. Peale 2000. aastal rakendunud tollimakse nn kolmandatele riikidele vähenes import USA-st ning linnuliha hakati sisse tooma põhiliselt Taanist. Osa importlinnuliha moodustas mehhaaniliselt konditustatud lihamass (MDM), mida kasutati peamiselt vorstitoraine koostisosana. Selle import lakkas 2004. aastal, kui Eestist sai EL liikmesriik, sest uute reeglite kohaselt on MDM-i import keelatud.

Lihatoodete impordikäive suurenes 1995. aasta 223 mln kroonilt 592 mln kroonini 2004. aastal ning selle osakaal põllumajandussaaduste koguimpordis püsis samal tasemel (1995. aasta 5,4%; 2004. aastal 5,9%).

4. TERAVILJATURG

Vaadeldaval perioodil moodustas teraviljakasvatuse toodang Eestis kogu põllumajanduse toodangust 10-15%. Teravilja toodeti keskmiselt 410 kg elaniku kohta aastas (EL-15 keskmiselt 440 kg elaniku kohta), mis siseturu tarbimisest kattis keskmiselt 77%. Ülejäänud osa vajaminevast teraviljast tuli importida.

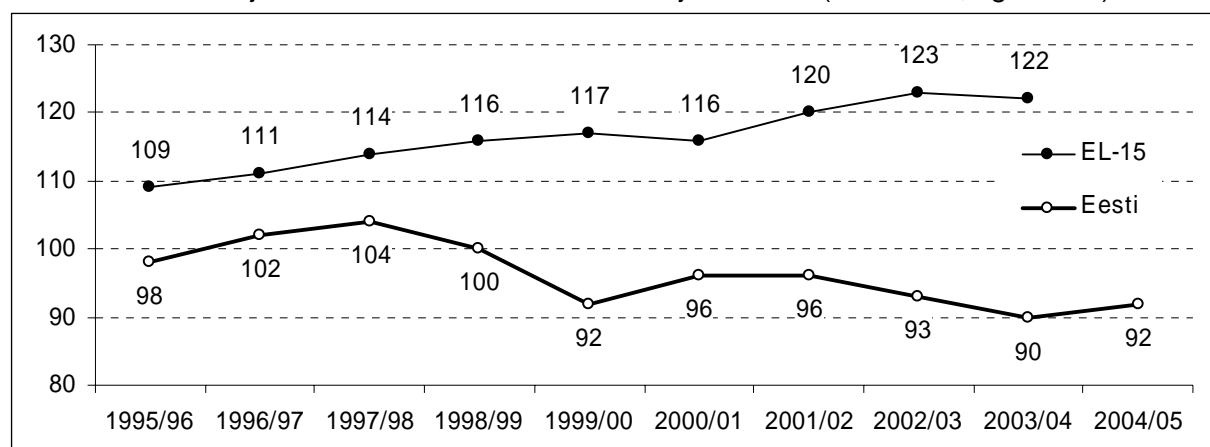
4.1. Tarbimine

2004/2005 saagiaastal tarbiti Eestis teravilja kokku 669 tuhat tonni, sellest ligi 2/3 tarbisid loomad söödaks, 19% tarbiti inimtoiduks, 10% seemneks ja 7% läks tööstuslikuks ümbertöötlemiseks. Selline tarbimisstruktuur on viimastel aastatel püsinud enam-vähem muutumatuna. Toiduvilja vajadus oli Eestis aastail 1995-2004 langustendentsiga, kuna vähenenud on nii elanike arv kui teraviljatoodete tarbimine inimese kohta. Seemnevilja vajadus on otseses sõltuvuses teravilja kasvupinna suurusest ning selle osatähtsus kogutarbimises on olnud suhteliselt stabiilne. Enim on vaadeldava 10 aasta jooksul teravilja tarbimist mõjutanud söödavilja vajadus. Kuna olukord loomakasvatussaaduste turul ja sellest tulenevalt ka põllumajandusloomade arv muutusid sel perioodil sageli üsna järsult, siis toimusid järsud muutused ka söödateravilja nõudluses.

2004/2005 saagiaastal tarbiti teravilja toiduks kokku 124 tuhat tonni ehk 92 kg elaniku kohta (ümberarvestatult teraviljale; joonis 4.1). Toiduvilja siseturumaht vähenes 10 aastaga 11% ning tarbimine elaniku kohta 6%. Statistikaameti leibkonnauuringute andmeil on tarbimise langus toimunud eelkõige saia-leiva arvel, kuna just selles grupis on langus tugev ning nende osatähtsus üldises teraviljatoodete tarbimises on suurim (55% teraviljatoodete ostukogusest). Võrreldes 1990-ndate aastate teise poolega oli leiva ja saia tarbimine 2004. aastal veerandi võrra väiksem (tabel 4.1). Sepiku tarbimine küll suurenes, kuid selle osatähtsus tarbimises on oluliselt väiksem kui leival-saial. Ka jahu tarbimine oli vaadeldud perioodil selge langustendentsiga. Tangainetest vähenes odratangude ja manna tarbimine, suurenes aga kaerahelveste, riisi ning makaronide tarbimine. Võrreldes teiste teraviljatoodetega oli küpsiste, saiakeste, pirukate, pizzade, stritslite, kringlite, maisihelveste tarbimine väike, kuid valdavalt kasvutrendiga. Teraviljatoodete tarbimise muutuse on tinginud põhiliselt tarbimisharjumuste muutus, sest eestimaalaste toidulaud on rikastunud ja mitmekesisestunud ning varem sageli söödud võileiva ja –saia asemel süüakse muid toitusid (pizzad, riisiroad, jogurt-müsli jms), kus teravilja ei ole või kus selle osakaal on väiksem. Samuti küpsetatakse kodus vähem, toitumine on muutunud ratsionaalsemaks ning sööki visatakse ära varasemast vähem. Samuti antakse loomadele nt leiba-saia oluliselt vähem kui 1990-ndate aastate esimeses pooles.

ZMP andmetel olid 2003/2004 saagiaastal Euroopa Liidu liikmesriikidest kõige väiksemad teraviljatoodete tarbijad Iirimaa ja Rootsi, kus nagu Eestiski oli tarbimise kogus terades alla 100 kg inimese kohta. Ülejäänud EL riikides oli see näitaja üle 100 kg, kusjuures suurem Kreekas (190 kg), Maltas (163 kg), Itaalias (158 kg) ja Ungaris (157 kg). Lätis tarbiti teraviljatooteid 109 kg, Leedus 130 kg, Soomes 103 kg ja Taanis 137 kg elaniku kohta. EL-15 keskmine näitaja oli 2003/2004 saagiaastal 122 kg elaniku kohta.

Joonis 4.1. Teravilja tarbimine elaniku kohta Eestis ja EL-15-s (ü.a teraks, kg aastas)

Allikad: ESA, EKI, ZMP

Tabel 4.1. Teraviljatoodete tarbimine Eestis peamiste tootegruppide lõikes (kg elaniku kohta aastas)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Leib	35,7	36,4	35,8	35,0	32,8	33,3	31,8	30,4	28,3	26,5
Sai	26,1	26,1	25,7	24,0	22,7	23,2	21,7	21,2	20,3	19,1
Sepik, näkileib	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9	1,1	1,1	1,3	1,5
Küpsised, vahvlid	...	2,1	2,1	2,5	2,7	2,8	2,4	2,6	2,9	3,1
Makarontooded	4,4	5,13	5,0	5,1	5,3	5,8	5,6	6,0	5,9	5,8
Tordid, koogid, keeksid	...	1,9	1,8	1,9	2,0	2,3	2,1	2,2	2,3	2,4
Kringlid, stritslid, saiakesed, pirukad, pizzad	...	1,8	2,0	2,3	2,5	2,7	2,4	2,4	2,9	3,1
Nisujahu	7,6	12,2	13,1	12,3	11,3	11,2	11,9	10,7	10,4	8,8
Kaerahelbed	1,3	1,1	1,3	1,2	1,1	1,4	1,3	1,5	1,5	1,4
Tatar	...	1,8	1,7	1,8	1,9	1,8	2,3	2,5	1,9	2,4

Allikas: ESA leibkonnauuringud

4.2. Tootesortiment, kodumaiste toodete osakaal kauplustes

Eesti Konjunktuuriinstituudis tehtud kaupluste sortimendiuringud näitasid, et aastail 1995-2004 laienes keskmine müügil olev leiva sortiment 7 korda ehk 30 nimetuse võrra kaupluse kohta (tabel 4.2). Pea kogu perioodi jooksul oli müügil ainult Eestis toodetud leib, kuid tootjaid oli palju ja konkurents tihe. Tootearendus on olnud eriti aktiivne alates 1998. aastast.

Nisujahu osas moodustas 10 aasta jooksul suurema osa kaupluste müügikäibest küll kodumaine toodang, kuid selle positsioon turul oli sel perioodil üsna kõikuv. 2004. aastaks jõudis Eestis valmistatud nisujahu osakaal kaupluste müügikäibes taas kõrgele 85% tasemele (tabel 4.3). Käibeosakaalu muutused sel perioodil olid tingitud nii sortimendi laiuusest kui ka kodumaiste ja importjahude hinnavahest.

2004. aastal oli 4/5 müügilolevatest kaerahelvestest Eesti toodang ning kohalike toodete osakaal kaupluste kaerahelveste müügikäibes oli 86%. Kaerahelveste sortiment oluliselt muutunud ei ole, kuid viimastel aastatel on suurenenud kodumaiste kaerahelveste osakaal käibes. Kohalike küpsiste sortiment küll laienes 10 aastaga ligi 3,5 korda, kuid see moodustas ikkagi vaid kolmandiku importküpsiste sortimendist ning kolmandiku ka kaupluste küpsiste müügikäibest. Kodumaiste makaronide vahepeal väljasurnud tootmine on õnnestunud taastada ning nimetuste arv kaupluste sortimendis on pärast seda tasapisi suurenenud. Samas suurenes importmakaronide nimetuste arv kümne aasta jooksul üle 3 korra ja oli 2004. aastal 9 korda suurem kui kodumaiste makaronide nimetuste arv.

Eesti toiduainetööstuse ettevõtete pingutusid tootearenduse ja toodete kvaliteedi osas hindavad kõrgelt ka tarbijad. Kodumaiste leiva- ja saiatoodete valikut kauplustes pidas 2004. aastal heaks ¾, jahu ja tangainete osas 2/3 ostjast ning rahulolu on 10 aastaga suurenenud 15%-punkti võrra (joonis 4.2). Koos sortimendi mitmekesisumisega on kodumaise jahu, tangainete, küpsiste ja keekside eelistajate arv tarbijaskonna seas suurenenud. Suurte ja tuntud tootjate kõrval on turul oma koha leidnud ka mitmed väiketootjad, sest tarbija eelistab mitmekesisust.

Tabel 4.2. Teraviljatoodete sortiment kauplustes (tootenimetust keskmiselt kaupluse kohta)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Leib										
kodumaine	4,9	6,5	8,7	14,5	18,5	23,9	28,0	30,8	31,4	35,0
import	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Nisujahu										
kodumaine	1,2	1,9	2,7	3,3	3,0	4,4	4,2	4,1	4,5	5,1
import	0,3	1,8	2,2	2,4	3,4	2,7	3,0	2,8	1,7	1,0
Küpsised										
kodumaine	6,5	5,8	7,5	8,9	11,3	15,7	18,6	18,4	16,7	22,3
import	18,4	23,6	33,0	45,2	52,0	52,2	53,0	56,2	54,7	60,8
Makaronid										
kodumaine	3,1	3,6	1,5	0,3	-	-	0,3	2,3	3,9	4,2
import	11,4	15,3	21,6	26,4	34,2	33,0	39,3	34,3	32,6	38,3

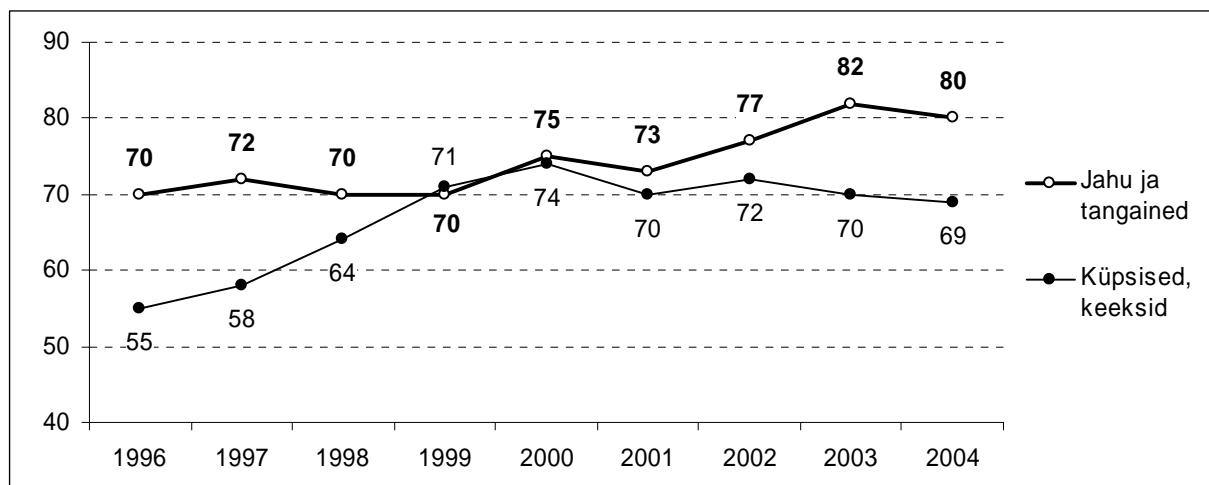
Allikas: EKI

Tabel 4.3 Kodumaiste toodete osakaal kaupluste käibes (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Leib	99	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Nisujahu	98	75	70	73	62	68	66	56	73	85
Küpsised	40	38	29	30	36	38	45	32	30	33
Makaronid	33	33	14	7	-	-	-	15	19	23

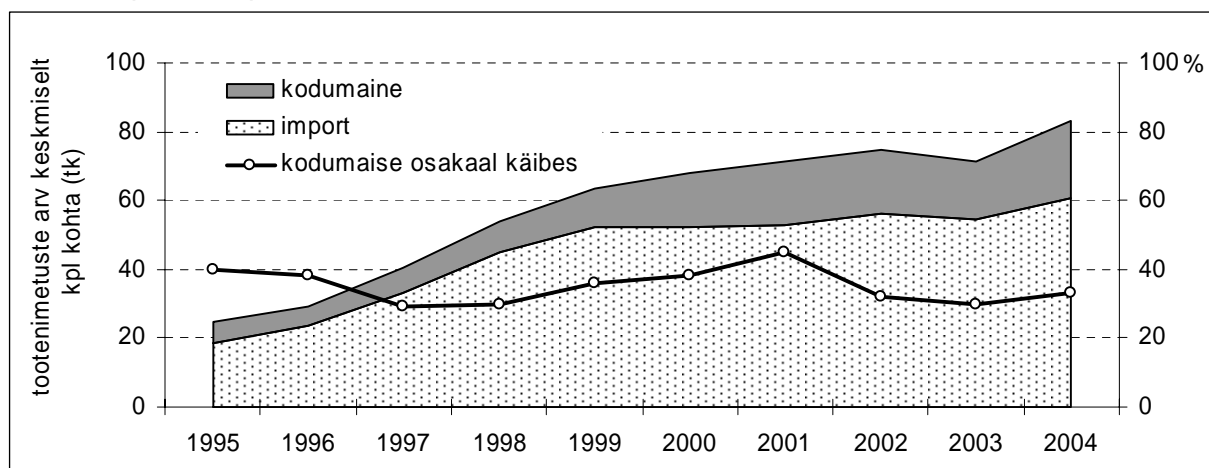
Allikas: EKI

Joonis 4.2. Kodumaiste teraviljatoodete eelistamine tarbijate seas (% elanikest)

Allikas: EKI

Joonis 4.3. Küpsiste sortimendi areng ja kodumaiste toodete käibe osakaal Eesti kaupluste küpsiste käibes

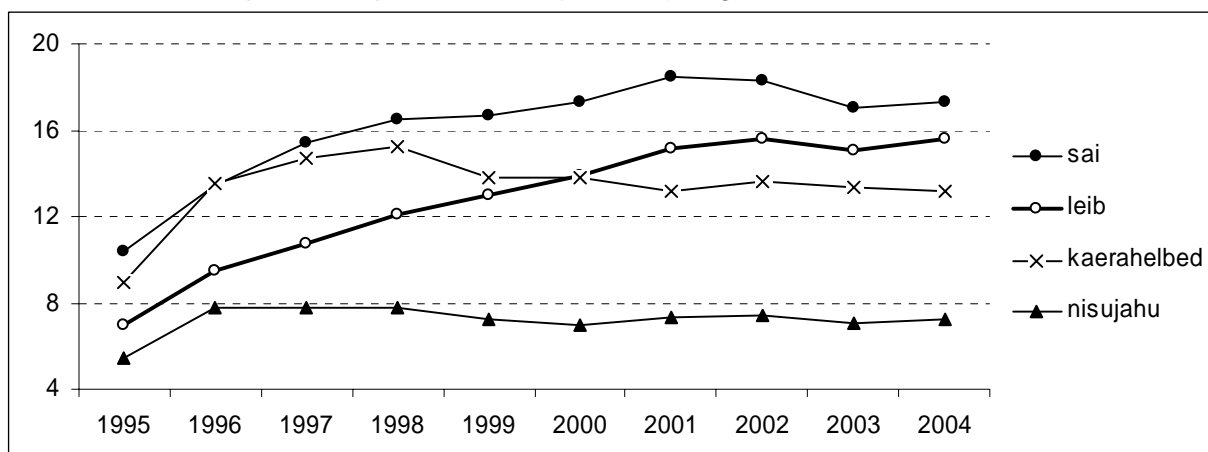

Allikas: EKI

4.3. Jaehinnad

Koos üldise sissetulekute ja hindade kasvuga tõusid aastail 1995-2004 märgatavalt ka teraviljatoodete jaehinnad. Sai kallines 10 aastaga 1,7 korda ning leib 2,2 korda (joonis 4.4). Kuna teravilja kokkuostuhinna tase on Eestis pidevalt olnud EL keskmise taseme lähedal, siis suurem osa teraviljatoodete jaehinnamuutustest on tingitud energia ja tööjõu kallinemisest ning pagaritööstuse ettevõtetesse tehtud investeeringutest. Kõige suurem oli saia ja leiva jaehinna tõus 1990-ndate aastate teisel poolel, edasine tõus jätkus aeglasemalt ning vaatlusperioodi viimastel aastatel sai koguni odavnes. Jaehindade tõusu jätku piiras vaadeldava perioodi viimastel aastatel nende toodete tarbimise vähenemine ning tihe konkurents pagaritööstuste ja üha tihenev konkurents kaubanduskettide vahel. Nisujahu ja kaerahelveste hinnamuutused olid väiksemad, sest väiksema lisandväärtusega toodete hinnad tõusid vähem ning konkurents importtoodetega oli tugev.

Joonis 4.4. Teraviljatoodete jaehinnad kauplustes (kr/kg)

Allikas: EKI

4.4. Teraviljakasvatus

Erinevate kasvupindade ja saagikuste tõttu kõikus teravilja saak Eestis 1995-2004. aastail 400 ja 700 tuhande tonni vahel (tabel 4.4). Kasvupindasid mõjutas kõige enam nõudlus, saagikust peamiselt ilmastik, aga ka agrotehnika areng. Teravilja kasvupind oli Eestis kuni 2000. aastani valdavalt üle 300 tuhande hektari. Järsk vähenemine toimus peale 2000. aastat. Oluline on siinkohal arvesse võtta, et osaliselt on see vähenemine seotud 2001. aasta põllumajandusloenduse käigus toimunud põllupindade suuruse täpsustamisega, kuid ka põllupindade vähenemine on pärast 2000. aastat jätkunud.

Võrreldes EL-15 keskmiste saagikuse näitajatega oli teravilja saagikus Eestis keskmiselt 2-3 korda väiksem (tabel 4.5). Väiksem oli vahe kaera, suurim nisu puhul (joonised 4.6-4.9). Selle põhjuseks oli nii ebasoodsamad ilmastikuolud kui ka väetiste ja taimekaitsevahendite väiksem kasutamine ning kehvem masinapark. 2004. aasta teravilja saagikus oli keskmiselt 23% kõrgem kui 10 aastat tagasi. Soomes, kus on Eestiga sarnased ilmastikutingimused, oli teravilja saagikus 1996. aastal 1,6 korda ning 2004. aastal 1,4 korda kõrgem kui Eestis. Saagikuse suurenemisele Eestis on viimastel aastatel kaasa aidanud taimekaitsevahendite kasutamise ligi 2-kordne kasv võrreldes 1990-ndate keskpaigaga, investeeringud tootmis- ja koristustehnoloogiasse ning vähemviljakate põllupindade kõrvalejätmine teraviljatootmisest. Võrdlus Soome andmetega aga näitab veel piisava arengupotentsiaali olemasolu Eesti teraviljakasvatuses.

Tabel 4.4. Teravilja kasvupinnad ja saagid

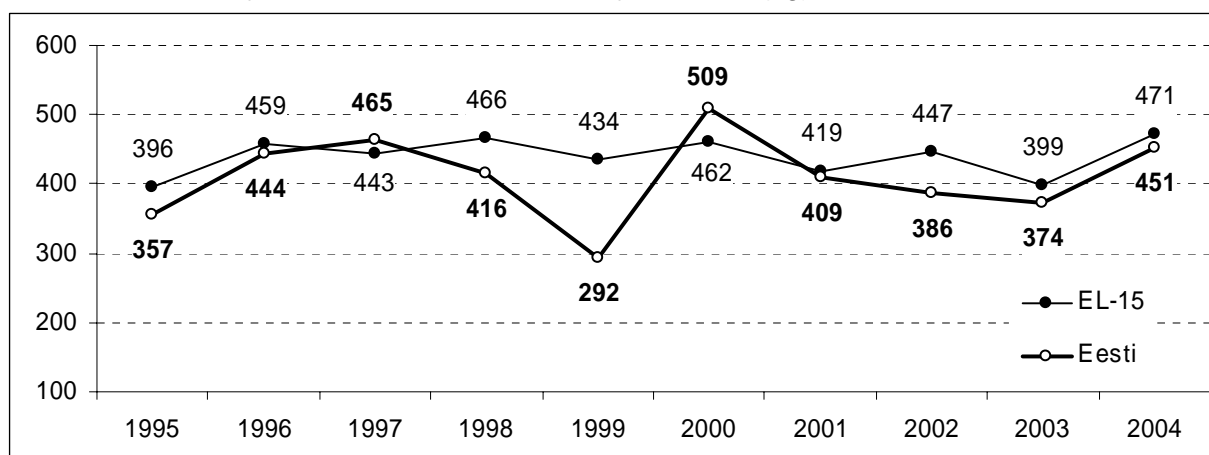
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kasvupind (tuh ha)										
Teravili kokku	304,3	288,8	324,9	354,0	321,1	329,3	274,1	259,2	263,2	261,0
Nisu	38,6	45,9	53,6	66,7	66,1	68,9	59,6	64,5	67,2	78,4
Rukis	32,0	31,6	31,9	38,8	24,3	28,9	20,9	17,9	15,2	8,1
Oder	186,5	148,1	164,4	166,8	154,0	165,1	134,3	130,0	131,4	127,2
Kaer	38,5	49,0	52,9	61,1	61,0	53,3	48,1	35,2	36,5	35,4
Segavili	8,7	14,2	22,1	20,6	15,7	13,1	11,2	11,6	12,9	11,9
Saak (tuh t)										
Teravili kokku	513,5	629,2	650,6	576,2	401,6	696,6	558,4	524,7	505,7	608,1
Nisu	77,1	101,3	111,3	118,0	88,4	146,8	133,0	148,4	144,8	196,6
Rukis	58,2	62,1	71,9	54,6	38,8	60,8	42,9	41,5	23,3	18,1
Oder	279,4	317,1	311,7	272,8	186,4	347,5	270,0	249,4	253,6	293,5
Kaer	80,0	114,8	114,7	99,3	70,8	117,1	91,4	61,7	63,4	72,7
Segavili	18,7	33,9	41,0	31,3	17,2	24,4	21,1	23,7	20,6	27,2
Saak elaniku kohta (kg)										
Eesti	357	444	465	416	292	509	409	386	374	451
EL-15	396	459	443	466	434	462	419	447	399	471

Allikad: ESA, ZMP

Kuigi teravilja kogutoodang pole vaatamata saagikuse kasvule märgatavalt suurenenud, on muutused eri teraviljaliikide puhul väga erinevad. Nisutoodang suurenes aastail 1995-2004 2,5 korda, kuid rukki, odra ja kaera toodang vähenes. Enim langes rukkisaak, 2004. aastal oli see langus võrreldes 1995. aastaga 4-kordne, võrreldes 1998. aastaga koguni 4,8-kordne. Selle põhjuseks võib pidada kehvide ilmastikuolude tõttu väikest toidurukki saaki Eestis ning võimalust osta odavat toidurukist EL sekkumisladudest või odavat rukkijahu EL riikidest, nt Saksamaalt.

Teraviljasaak elaniku kohta on Eestis olnud üpris EL-15 keskmise näitaja lähedal või paremail saagiaastail isegi üle selle (joonis 4.5). Paraku ei ole Eesti ilmastikutingimustes teravilja kasvatamine kõigil aastail võrdselt edukas. Agrotehnika parendamine aitab ilmastikust tingitud kõikumisi kindlasti vähendada.

Joonis 4.5. Teravilja saak elaniku kohta Eestis ja EL-15-s (kg)

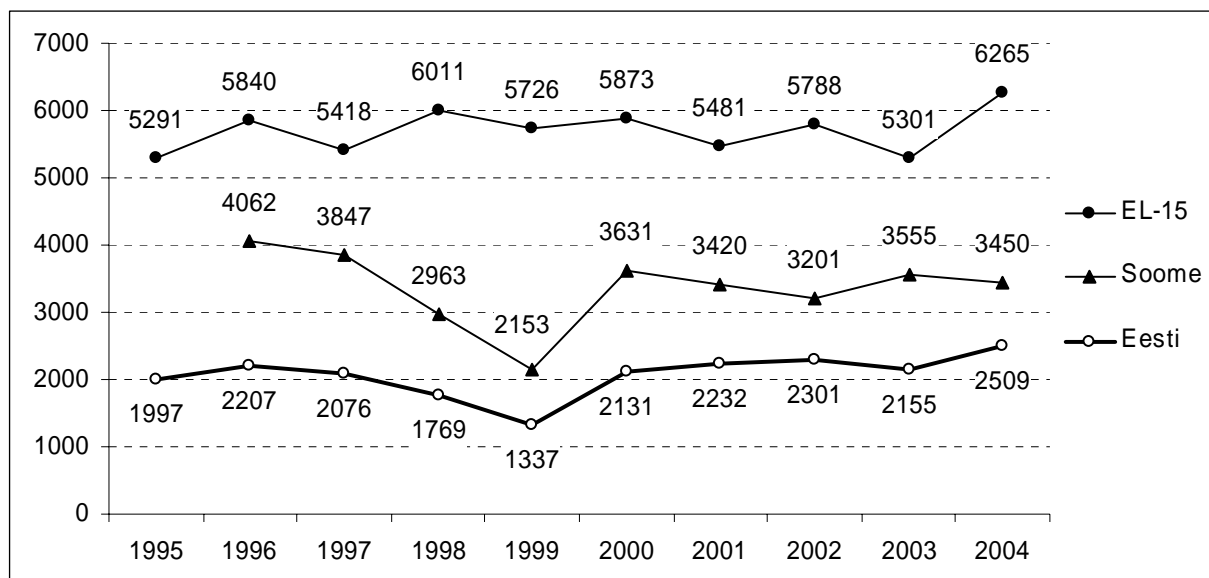
Allikad: ESA, ZMP

Tabel 4.5. Teravilja saagikused Eestis ja EL-15-s (kg/ha)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eesti										
Nisu	1997	2207	2076	1769	1337	2131	2232	2301	2155	2509
Rukis	1819	1965	2254	1407	1597	2104	2053	2318	1533	2222
Oder	1498	2141	1896	1635	1210	2105	2010	1918	1930	2307
Kaer	2078	2343	2168	1625	1161	2197	1900	1753	1737	2054
EL-15										
Nisu	5291	5840	5418	6011	5726	5873	5481	5788	5301	6265
Rukis	4415	3576	4540	4448	4864	4382	5232	4346	3742	5070
Oder	3979	4605	4417	4599	4504	4818	4491	4505	4404	4990
Kaer	3087	3536	3561	3459	3083	3396	3225	3401	3286	3362

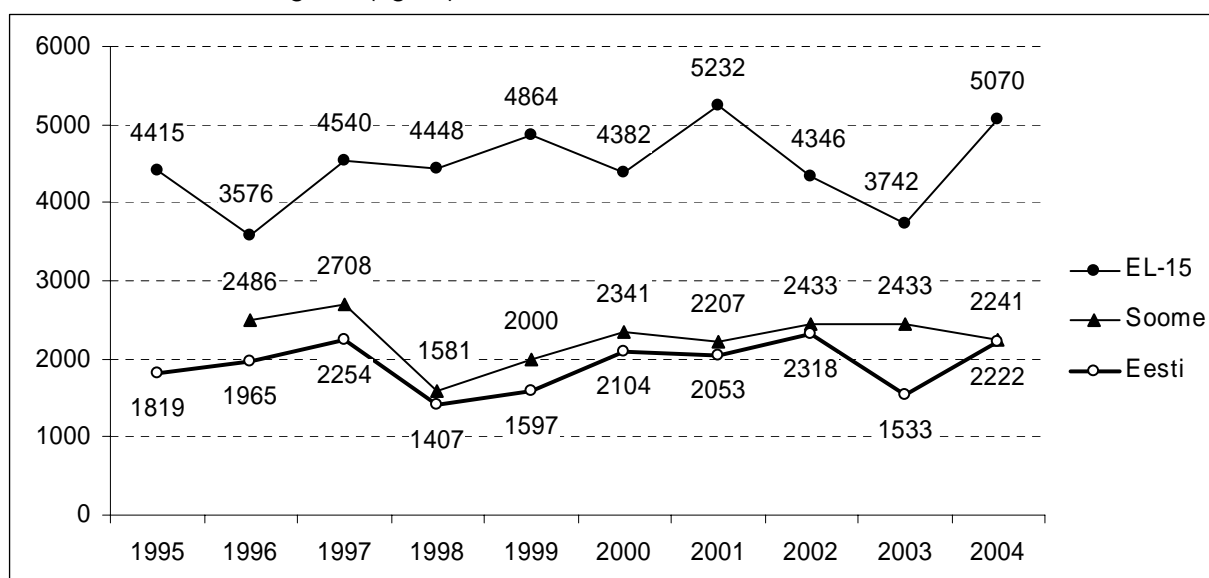
Allikad: ESA, ZMP

Joonis 4.6. Nisu saagikus (kg/ha)

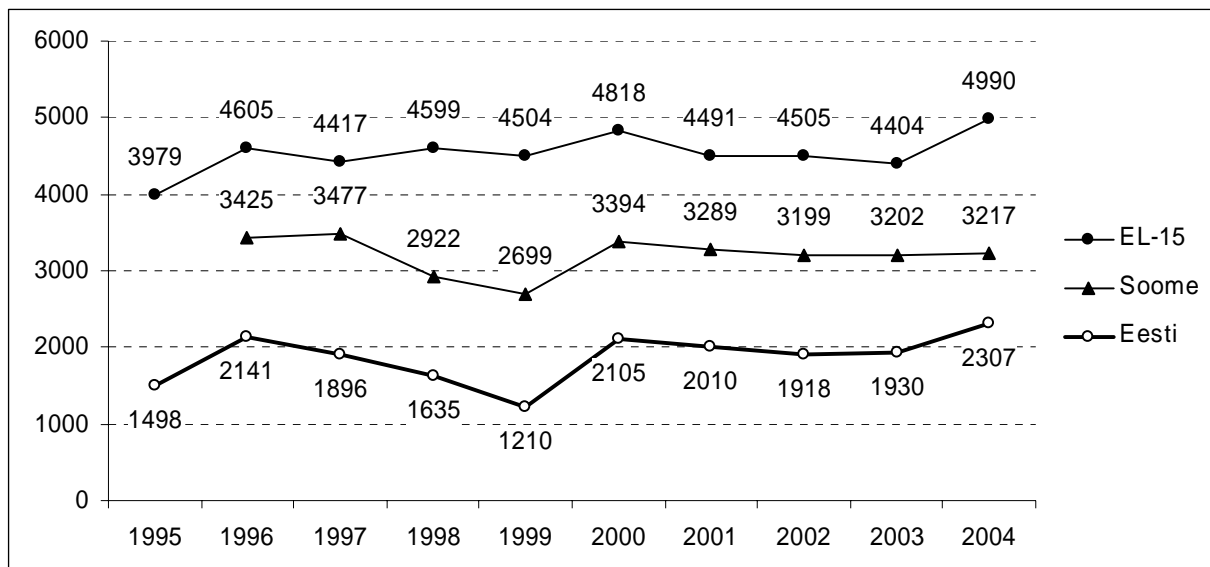
Allikad: ESA, ZMP

Joonis 4.7. Rukki saagikus (kg/ha)

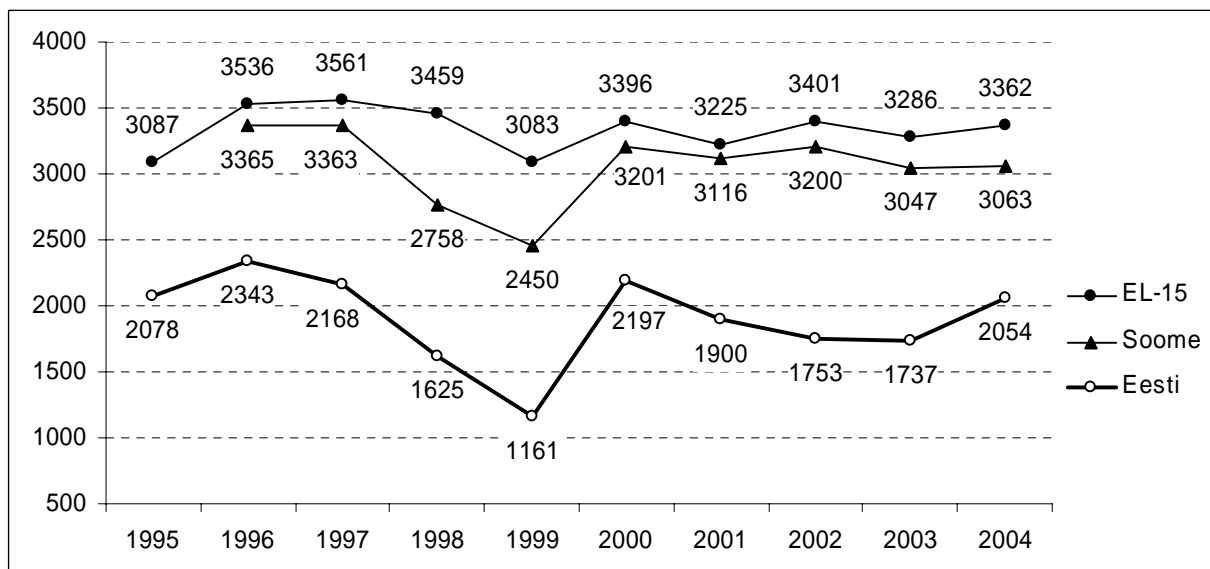
Allikad: ESA, ZMP

Joonis 4.8. Odra saagikus (kg/ha)

Allikad: ESA, ZMP

Joonis 4.9. Kaera saagikus (kg/ha)

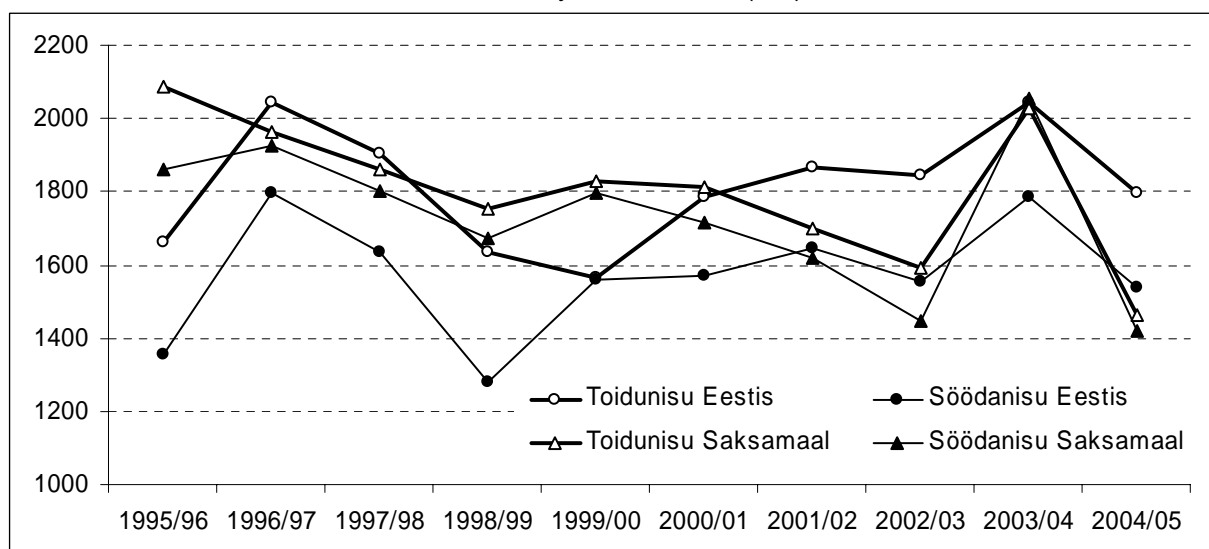
Allikad: ESA, ZMP

4.5. Kokkuostuhinnad

Eesti majandus oli 1995-2004. aastail väga avatud ja liberaalne - teravilja importi oluliselt ei piiratud ning suuri hinnakõikumisi siseriiklike toetustega märgatavalt leevendada ei püütud. Seetõttu on teravilja kokkuostuhind Eestis juba aastaid järginud maailmaturu hinnamuutusi ning vahe Eesti ja Euroopa Liidu liikmesriikide kokkuostuhindades ei ole olnud kuigi suur. Näiteks Saksamaaga võrreldes oli Eesti teravilja kokkuostuhind 1995-2004. aastail keskmiselt alla 10% madalam (joonised 4.10-4.13). Kohalikku hinnataset on lisaks maailmaturule mõjutanud ka ilmastikust tingitud saagi suurused ja üsna kõikuv kvaliteet, mistõttu toidu- ja sööda- vilja hinnavahe Eestis on olnud suurem ja ebastabiilsem kui EL-s.

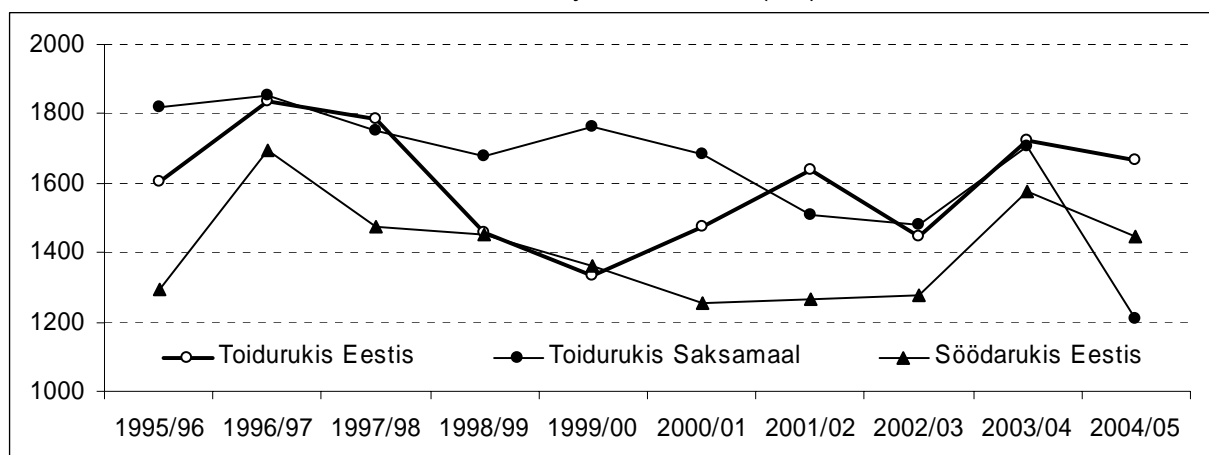
Liitumisel EL-ga hakkasid ka Eestis kehtima EL ühtsed teravilja turukorraldusmeetmed – sekkumisostud ja eksporditoed. Lisaks sellele mõjutavad tootjat ka otsetoetused (ühtsed pindalatoetused ja põllukultuuride täiendavad toetused), maaelu arengu toetused (eriti keskkonna ja ebasoodsate alade toetused) ning eriti kehvad saagiaastal ka ikaldustoetused. Kõik need toetusmeetmed tagavad ettevõtja jaoks varasemast stabiilsema majanduskeskkonna.

Joonis 4.10. Nisu kokkuostuhinnad Eestis ja Saksamaal (kr/t)

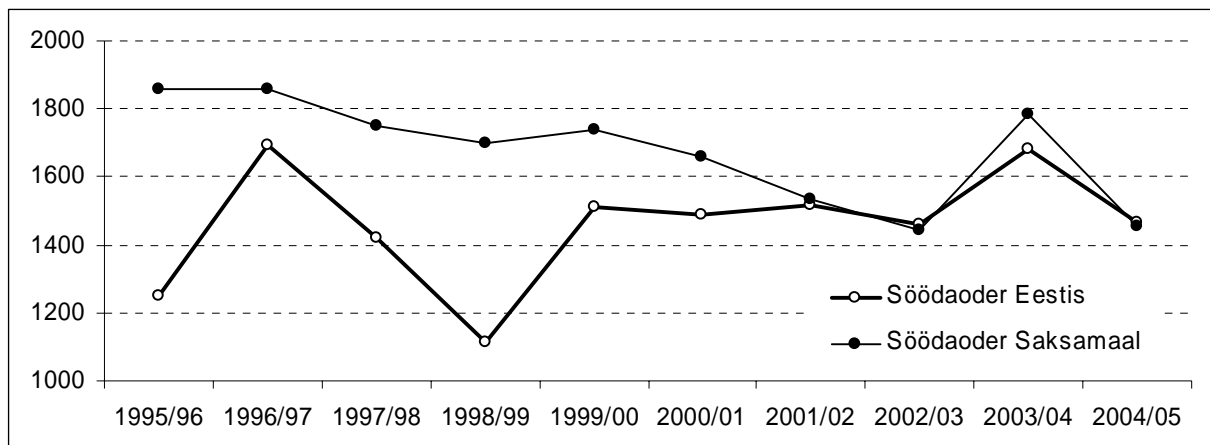
Allikad: EKI, ZMP

Joonis 4.11. Rukki kokkuostuhinnad Eestis ja Saksamaal (kr/t)

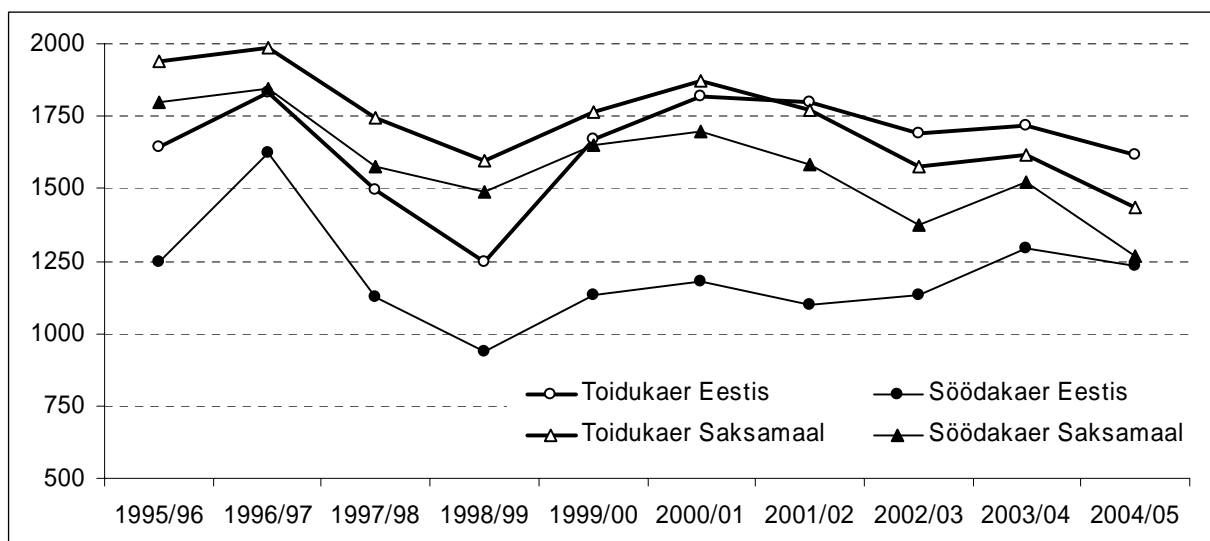
Allikad: EKI, ZMP

Joonis 4.12. Odra kokkuostuhinnad Eestis ja Saksamaal (kr/t)

Allikad: EKI, ZMP

Joonis 4.13. Kaera kokkuostuhinnad Eestis ja Saksamaal (kr/t)

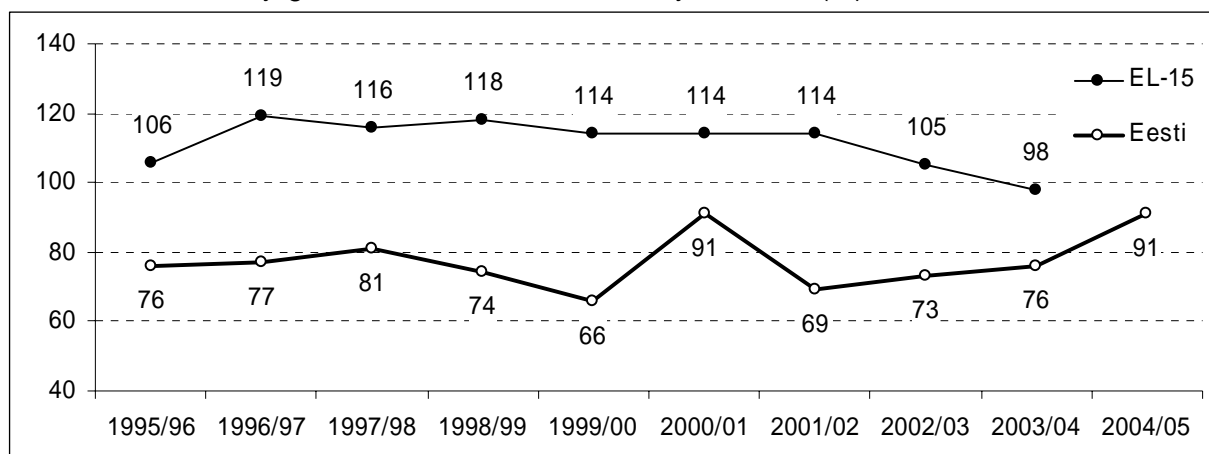
Allikad: EKI, ZMP

4.6. Isevarustatus

Geograafilise asukoha, heitliku ilmastiku, vananenud agrotehnika ning avatud majanduse ja seetõttu odava impordi tõttu ei suutnud Eesti 1995-2004. aastail siseturu tarbimise vajadusi omatoodanguga katta. Kõvanisu puhul pole see ka võimalik, sest Eestis see kuigi hästi ei kasva. Probleeme tekitab eelkõige kvaliteetse toiduvilja piisavas koguses kasvatamine ja koristamine. Teravilja import oli aastati erinev, see olenes saagi suurusest Eestis, siseturu nõudlusest ja hinnatasemest maailmaturul. Aastail 1995-2004 suudeti Eesti oma teraviljasaagist katta siseturu vajadused keskmiselt 77% ulatuses. Madalaim oli isevarustatuse tase (66%) 1999/2000. saagiaastal kui saak jäi 1999. aasta põuase suve järel väikeseks (joonis 4.14). Sellele järgnes aga 2000. aasta hea saagi tõttu kõrgeima isevarustatusega aasta, mil oma teraviljaga suudeti katta 91% siseturu tarbimisest. Alates saagiaastast 2002/2003 on teraviljaga isevarustatuse tase Eestis olnud tõusutendentsil, kuid jääb EL-15 keskmisest tasemest alla.

Saagiaasta 2003/2004 näitajate alusel oli EL-15 keskmine teraviljaga isevarustatuse tase 98%. Eestist madalam oli see Belgial, Kreekal, Hispaanial, Hollandil ja Portugalil (Eestis 76%). Eesti lähinaabril Soomes oli see aga 116%. Võrdluseks EL-15 maadest kõrgeim isevarustatuse tase oli nimetatud aastal Prantsusmaal (201%).

Joonis 4.14. Teraviljaga isevarustatuse tase Eestis ja EL-15-s (%)

Allikad: ESA, ZMP

4.7. Teraviljatoodete tootmine

Erinevate teraviljatoodete toodang liikus Eestis vaadeldud perioodil eri suunas ning muutuste põhjused olid erinevad. 10 aastaga suurenes jahu- ja jahust kondiitritoodete ning loomasööda toodang, vähenes aga leiva-saiatoodete toodang. Jahutoodangu kasvu põhjuseks oli jahu impordi vähenemine, kondiitritoodetel aga aktiivne tootearendus ja tarbimise kasv. Leiva-saiatoodete toodangu mahu kindla langustendentsi tingis nende tarbimise vähenemine.

Loomasöötade tootmise mahud on tihedalt seotud põllumajandusloomade arvuga, mis 1990-ndate aastate teisel poolel vähenes ning vaatlusperioodi viimastel aastatel jälle suurenes. Samas on aga loomakasvatavate poolt laialt kasutusel tööstuslikult toodetutest odavamad oma- toodetud teravili ja segasöödad.

Tabel 4.6. Teraviljatoodete tootmine¹ (tuh tonni)

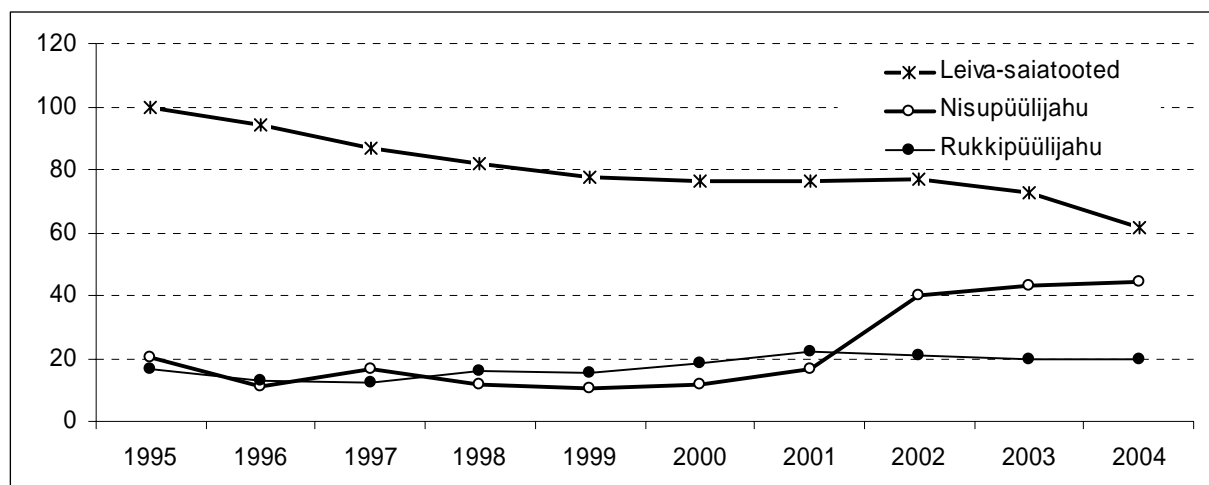
	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05
Nisupüülijahu										
tootmine	20,2	10,9	16,9	11,9	10,4	11,9	16,7	40,0	43,3	44,6 ²
eksport	3,9	4,1	0,6	-	0,6	0,8	0,09	0,8	1,9	6,1
import	36,8	49,8	40,7	38,8	44,7	38,8	29,4	9,2	11,5	11,9
Rukkipüülijahu										
tootmine	16,9	12,7	12,1	16,0	15,2	18,4	21,9	21,2	20,0	19,4 ²
eksport	0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	2,8	1,2	0,9	0,4	0,2
import	2,4	8,8	2,4	2,2	2,8	0,4	0,3	0,2	0,4	0,8
Leiva-saiatooted	99,7	93,9	86,8	81,6	77,3	76,5	76,3	77,2	72,4	61,8 ²
Jahust kondiitritooted	5,0	5,6	5,2	4,3	4,6	4,4	6,0	7,4	7,9	6,9 ²
Loomasööt	162,8	97,6	131,3	151,7	131,8	133,3	150,2	167,1	199,5	117,3 ²

¹ tootmine kalendriaastail, eksport ja import saagiaastail

² 2004. aasta tootmise andmed esialgsed

Allikas: ESA

Joonis 4.15. Teraviljatoodete tootmine (tuh tonni)

Allikas: ESA

4.8. Väliskaubandus

Siseturu vajaduse katteks on veerand teraviljast tulnud importida. Ligikaudu poole impordikäibest moodustavad töödeldud teraviljatooted (makaronid, pagaritooted, paisutatud või praetud tooted). Aastati on impordikäibes veidi muutunud teravilja ning jahude ja tangainete osatähtsused. Viimastel aastatel on tendents teravilja osatähtsuse suurenemisele ja jahu osatähtsuse vähenemisele impordikäibes. Kui varem ostsid jahutööstused rohkelt importjahu, segasid seda kohalikuga või lihtsalt pakendasid ümber, siis nüüd antakse varasemast enam teraviljale lisaväärtus ja jahvatatakse jahuks oma tööstuses. Seetõttu on ka jahu tootmine teraviljatööstuses 10 aastaga suurenenud (tabel 4.7).

Tabel 4.7. Teravilja tootmine, eksport ja import¹ (tuh tonni)

	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05
Nisu										
tootmine	77,1	101,3	111,3	118,0	88,4	146,8	133,0	148,4	144,8	196,7
eksport	-	2,3	0,9	0,0	4,4	3,6	2,9	7,9	8,7	-
import	12,1	49,8	21,7	15,9	67,8	21,7	53,8	87,6	32,5	44,6
Rukis										
tootmine	58,2	62,1	71,9	54,6	38,8	60,8	42,9	41,5	23,3	18,0
eksport	-	0,8	0,2	9,0	9,8	21,3	7,6	10,8	-	-
import	5,3	1,8	3,3	28,7	26,8	34,6	29,9	29,2	6,0	11,8
Oder										
tootmine	279,4	317,1	311,7	272,8	186,4	347,5	270,0	249,4	253,6	293,5
eksport	2,8	4,3	2,1	0,0	0,0	0,0	-	0,0	0,4	0,1
import	61,3	61,6	16,9	11,6	34,6	5,8	4,7	17,8	21,8	6,1
Kaer										
tootmine	80,0	114,8	114,7	99,3	70,8	117,1	91,4	61,7	63,4	72,7
eksport	-	-	0,1	-	-	1,1	4,8	1,4	-	7,2
import	3,4	0,0	-	0,0	2,2	1,1	2,7	0,7	1,3	1,0

¹tootmine kalendriaastail, eksport ja import saagiaastail

Allikas: ESA

Teraviljatoodetest imporditi Eestisse vaadeldud perioodil ka tangaineid, kruupe, helbeid ning linnaseid.

Peamised teravilja impordimaad sõltusid 1995-2004. aastail nii lähteriikide saakidest kui ka kehtinud põllumajanduspoliitikast ja selle muutustest. 2000. aastani oli Eesti turg avatud igasugusele odavale teraviljale, sh riiklike tugevdega kokkuostetud või eksporditud viljale EL-st ja Põhja-Ameerikast. Alates 2000. aastast, kui Eesti kehtestas kolmandate riikide suhtes tollimaksud, USA-st ja Venemaalt teravilja import praktiliselt lõppes. Endiselt sai seda siseturu hinnast odavamalt osta riikidest, kellega Eestil oli sõlmitud vabakaubanduslepingud (Ukraina, Läti, Leedu, EL-15). EL-ga liitumisel kaotas Eesti aga võimaluse tollipiiranguteta teravilja impordiks Ukrainast.

Vilja ja teraviljasaaduste ekspordikogused olid vaadeldud aastail väikesed, mistõttu teravilja väliskaubanduse saldo oli kõigil aastail negatiivne. Saagiaastal 2004/2005 moodustasid jahu ja tangained 46%, valmistooted 40% ja teravili 14% ekspordikäibest. Ka 10 aastat tagasi moodustasid suurema osa ekspordikäibest töödeldud teraviljatooted. Eksporditavate toodete kogused olid väikesed, kuid ekspordiriikide ring lai. Näiteks saagiaastal 2004/2005 eksporditi kaera Hispaaniasse, nisujahu Soome, Läti, Leetu, Venemaale ja Poolasse, kruupe ja helbeid müüdi valdavalt Läti, linnaseid Läti, Leetu, Kasahstani, Aserbaidžani, Usbekistani ja Turkmenistani.

Kasutatud lühendid

- PM – Eesti Vabariigi Põllumajandusministeerium
- ESA – Eesti Statistikaamet
- EKI – Eesti Konjunkturiinstituut
- VTA – Veterinaar- ja Toiduamet
- ZMP – Saksamaa Turu ja Hinnaülevaadete Keskus (Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle GmbH)
- LTO – Hollandi Taluliit (Dutch Farmers' Union)
- TIKE – Soome Maa- ja Metsamajandusministeeriumi infokeskus (Tike, Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus)
- AKI – Ungari Põllumajandusuuringute Instituut (Hungarian Agricultural Economics Research Institute)
- SKP – sisemajanduse koguprodukt
- EL-15 – Euroopa Liidu 15 liikmesriiki (liikmesriigid 1. mail 2004. a)